

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

ARTALOM: MÁLYUSZ ELEMÉR: *A vörös emigráció.* ~ DALLOS SÁNDOR: *A lámpagyújtógató.* ~ BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ: *Gróf Széchenyi István temetése.* ~ CSANÁDI BALOGH ISTVÁN: *A nagyúr.* ~ SZITNYAY ZOLTÁN: *Unt látogatás.* ~ KÁLLAY MIKLÓS, *Két*

centenárium ~ GR. HADIK ETELKA, REMÉNYIK SÁNDOR: *Versek.* ~ *Elvek és művek: Magyar Irodalomtörténet.* ~ *Esőleső Társaság.* ~ *Az új magyar generáció problémái.* ~ *Pax vobis.* ~ *Komáromi János munkái.* ~ *A különös kérő.* ~ *Gyertyaláng.* ~ *Don Orsino.* ~ *A két D'Arcy.* ~ *A magyar művészet.* ~ *Sarjürendek.* ~ *Mala Hari.* ~ *Életke.* ~ *Allah Kertje.* ~ *A gyermekszeretet iskolája.* ~ *Szívek muzsikája.* ~ *A magyar selyemtenyészés 250 éves multjából.* ~ *Kritikai Napló.* ~ *Szemle: Kandó Kálmán.* ~ *Tudományos élet.* ~ *Színházi szemle.* ~ *Képzőművészeti szemle.* ~ *Zenei szemle.*

1931. ÉV

FEBRUÁR 1.

2. SZÁM

IX. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Rovatvezetők:

**ECKHARDT SÁNDOR, GENTHON ISTVÁN, NÉMETH LÁSZLÓ
PRAHÁCS MARGIT, RÉDEY TIVADAR**

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 7 pengő. Tisztviselőknek 5 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, I., Döbrentei-utca 12. sz. ~ Telefon: Automata 534—32.

(Postatakarékpénztári számla: Magyar Irodalmi Társaság, szám: 52.901

Főbizományos Pfeifer Ferdinánd (Zeidler Testvérek) nemzeti könyvkereskedése

Budapest, IV. ker., Kossuth Lajos-utca 5. sz. * Telefon: Aut. 857—30.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Mályusz Elemér: A vörös emigráció ...	97	Gr. Hadik Eteleka: Könyörgés (Vers) ...	138
Dallos Sándor: A lámpagyújtogató ...	111	Szitnyay Zoltán: Únt látogatás... ..	139
Bárfai Szabó László: Gróf Széchenyi István temetése	125	Reményik Sándor: Örök Tihany	145
Csanádi Balogh István: A nagyúr	131	Kállay Miklós: Két centenárium	146

ELVEK ÉS MŰVEK:

Vajthó László: Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete	149	Genthon István: Péter András: A magyar művészet	160
Németh László: Móricz Zsigmond: Esőleső Társaság	151	Németh László: Illyés Gyula: Sarjürendek	161
Kerecsényi Dezső: Az új magyar generáció problémái	153	K. D.: Szántó György: Mata Hari	165
Bognár Cecil: Gulácsy Irén: Pax vobis	155	Juhász Géza: Heltai Jenő: Eletke	165
Vajthó László: Komáromi János munkái	156	t-s.: R. Hichens: Allah Kertje	167
(Th.): Tóth László: A különös kérő	158	Kelényi B. Ottó: A gyermekszertetet iskolája	168
m.: Sajó Sándor: Gyertyaláng	159	Zaka Sándor: B. Hajós Terézia: Szívek muzsikája	169
(Th.): Marion Crawford: Don Orsino	159	(Gy.): Fent István: A magyar selyemtenyésztés 250 éves mulijából	169
— H. Rider Haggard: A két D'Arcy	159	Németh László: Kritikai Napló	171

SZEMLE:

Kelényi B. Ottó: Kandó Kálmán	177	Genthon István: Képzőművészeti szemle	185
Eckhardt Sándor: Tudományos élet	178	Prahács Margit: Zenei szemle	188
Rédey Tivadár: Színházi szemle	181		

Nagyon kérjük azokat a t. Olvasóinkat, akik előfizetésüket még nem újították meg, szíveskedjenek az esedékes díjak beküldése iránt mielőbb intézkedni.

A NAPKELET KIADÓHIVATALA.

A KIS MAGYAR LEGENDÁRIUM

— Tormay Cecile fordításában — mérsékelt számban még kapható. ~ Ára 1.50 P.

A VÖRÖS EMIGRÁCIÓ.

2. Fehér terror.

AMIDŐN Moszkva 1920-ban megindította seregeit Európa felé, tisztában volt azzal, hogy imperialista orosz terveinek leplezetlen elárulása a hadjárat kerékkötője lehet. Gondosan eltakarta tehát azokat a világforradalom vörös leplével. Offenzíváját Lengyelország és Középeurópa ellen a burzsoá államok megdöntésének és a proletáriátus felszabadításának jelszavaival kezdte meg. Ezek a jelszavak voltak hivatva elvakítani az európai államok munkásságát és őt a proletáriátus érdekeinek leplébe burkolt orosz hatalmi törekvések iránt jóindulatúvá tenni.

Ugyanezt a munkásságot más, közvetett úton is igyekeztek törekvéseiknek megnyerni. Ez a másik út az Oroszország iránti szimpátia felkeltése mellett az ellenszenv és gyűlölet ébresztése volt az antibolsevik államok iránt. Hogy mennyire tévyszerű, az egész kontinenst, átölelő munkával állunk szemben, azt az a tény mutatja legjobban, hogy ily értelemben ellenszenvessé csak két államot igyekeztek tenni, Lengyelországot, a legközelebbi antibolsevik államot és Magyarországot, amely bolsevik zsarnokainak elkergetése miatt vonta magára Moszkva különös gyűlöletét. Jellemző, hogy ugyanekkor az ugyancsak polgári, «burzsoá» összetételű Ausztria vagy az imperialista Csehország ellen nem indítottak ilyen propagandát. Úgylátszik, ezt a két államot már eleve szövetségeseinknek tekintették.

A Magyarország elleni propagandában Oroszországnak és titkos szövetségeseinek példátlan eredményt sikerült elérniök. Tervszerű, átgondolt sajtóharccal, a rágalmak özönével előbb rossz hírbe keverték Magyarországot, majd az európai munkásság egy részét olyan állásfoglalásra kényszerítették, amely nemcsak a magyar állam szuverenitását sértette, hanem azt létében is megtámadta.

Nem egyedül a kommunisták sikere volt, hogy az események idáig fajultak, hogy a nyugateurópai munkásság ilyen kedvezőtlen képet nyert Magyarországról. A kommunisták céljukat soha el nem érhatték volna a többi szocialista és polgári emigráns támogatása nélkül. Lehet, hogy ezek közül nem mindegyik óhajtotta vissza a proletárdiktatúrát, de viszont tény, írásaikkal önmaguk által igazolt tény, hogy működésük minden mozzanata közrejátszott, hogy ez a diktatúra ismét visszatérjen; írásaiknak minden sora arra irányult, hogy a vörös áradat legerő-

sebb gátja, a bolsevikellenes magyar polgári kormányzat minél előbb megsemmisüljön.

A polgári és szocialista menekülteket, tehát az emigrációnak nem kimondottan bolsevik részét sajátos okok ösztönözték, hogy a kommunistákkal együttműködjenek. A legfőbb ok alaptermészetük változatlansága; bukásuk után éppen olyanok maradtak, mint voltak uralmuk idején, amidőn kizárólagosan csak saját önző érdekeik vezették őket. A nagy összeomlás nem váltotta ki bennük a Shakespeare-tragédiák megrendítő, lélektisztító hatását. Gyengébb jelleműek, semhogy be mernek vallani maguknak tévedéseiket és akaratuk is erőtlenebb, semhogy gyászos szereplésük következményeit belátva, vissza tudnának vonulni a bűnbánó vezeclésbe. Amit minden, hazája érdekeit szem előtt tartó, nemzetével együttérző ember megtett volna, arra ők képtelenek. Nekik nem volt soha egyetlen, a lélek mélyéből fakadó közös vágyuk nemzetükkel, még kevésbé érezhetik tehát a felelősséget. Így vakok és süketek maradnak saját tévedéseikkel, hibáikkal szemben és nincs erejük a lemondásra.

Hosszabb-rövidebb idő múlva azt is be kell látni, hogy az új vadászterület korántsem nyújt oly korlátlan érvényesülési lehetőséget, mint az elhagyott. Nincs más hátra, mégis vissza kell fordulni az elrugott Magyarország felé és ott kell újból megszerezni a hatalmat, a vezetést, bármi áron is. A visszatérésnek azonban útjában áll az otthoni polgári kormányzat. Arra, hogy ezt a kormányt a magyar közvélemény megnyerésével buktassák meg, nem is gondolhatnak. Hitelüket ugyanis otthon, azon nép körében, amely hónapokig szenvedte ballépéseik súlyát, s amelynek unokái még évtizedek múlva is érezni fogják azt, teljesen elveszítették. Ettől megértést soha többé nem remélhetnek, csak a legnagyobb ellenállást várhatják.

Maradt még egy menedékük: a külföldi államok közvéleménye, amely — szerencséjükre — rosszul vagy alig van informálva otthoni szereplésükről, s amelyet ennél fogva könnyű félrevezetni. Mégis, nem kísérlik meg önigazolásukat, nem írnak magukról tisztázó védiratokat — egyrészt mert nehéz is volna a szerencsét fehérre mosdatni, másrészt mert saját védekezésük szükségképen barátaik és fegyvertársaik elítélése lenne. Más módszerhez folyamodnak. Nem bántják egyelőre egymást, radikálisok, szocialisták, független szocialisták megértik egymást. Achilles sarkaikba nem döfik lándzsáikat, legfeljebb — a látszat kedvéért — hajlékony tollaikat lövöldözik ki.

Ehelyett együttes erővel fordulnak a visszatérésük elé gátat építő otthoni kormányzat ellen. Érzik, hogy ezt kell befeketíteniök, mert hiszen ekkor nem lehet róluk, a Catokról szó; ha Nyugat ellenszenve a fehér Magyarország ellen fordul, az övék, ártatlan üldözötteké lehet annak rokonszenve.

Igy lesznek a vádlottakból bírák.

A sajtóharcnak ebben a részében jut igazi szerephez és érvénye-

süléshez az emigránsoknak egy tág lelkiismeretű, könnyű életfelfogású csoportja, a riporter és újságíró-had. A kommunista újságokban a diktatúra alatt naponta halált kiáltották a burzsoáziára, vérszomjas dühvel írták cikkeiket s mivel erre a diktatura bukása után többé nincs alkalmuk, főhadiszállásukat ők is Bécsbe teszik át. Tolla keresvén eddig is kenyerüket, most is ezt a mesterséget folytatják. Szilárd, tántoríthatatlan politikai meggyőződésük sohasem volt, komoly világnézeti alapon soha nem nyugodott szellemi horizontjuk. Mindenkor csak addig láttak, ameddig anyagi érdekeik terjedtek.

Két reprezentánsuk érdemel figyelmet, mert ezek élete sűrítve magában foglalja valamennyiét.

Göndör Ferenc az egyik. Tanulatlanságánál csak műveletlensége nagyobb. Amellett hetvenkedő, hiú és dicsekvő. A világ eseményeit egy vakondtúrás tetejéről nézi és kritizálja. Ezt a kis földhányást azonban óriási hegynek képzei, magát pedig nagy írónak, ki az embereket lelkiismeretük megszólaltatásával kormányozza. Igaz, hogy nem tudja értelmesen kifejezni gondolatait; nem mintha azok szerfölött súlyosak volnának, hanem, mert sem a fontosat a jelentéktelentől nem képes megkülönböztetni, sem írói készséggel nem rendelkezik. Mégis eredetinek és rendkívülinek akar feltűnni. Ezt útszéli stílusával, a fuvaroskocsisoktól eltanult és nagy ügyességgel tovább fejlesztett kifejezésekkel igyekszik elérni. Sikerült is annyira vinnie, hogy cikkeinek olvasása közben az el nem tompult érzékű ember állandóan úgy érzi, mintha részekkel teli csapszékben volna. Az emberek nem adóznak neki elismerésükkel, a pillantások, amelyekkel találkozik, csak azt árulják el, hogy az utcai járókelők lenézik neveltelettségét. Ez a mellőzés fáj neki, ő mindenáron ki akar válni közülük, ismertté akarja tenni magát. De hogyan? Kalarábét rágcsálva sétál a bécsi korzón végig, így irányítva magára a közfigyelmet.

Ez a neveltséges eszközökkel is föltűnésre vágyó, botrányhajhászó vidéki kis hírlapíró az újságírást a mindennapi pénzkeresésen kívül nagyobb haszonnal a háború alatt tudja kamatoztatni. A Népszava haditudósítója lesz és így mentesül a katonai szolgálat alól. Szervilis buzgalommal dicsőíti az uralkodóház egyik tagját, csak hogy ne kelljen katonának lennie és a szenvedésekből részt vállalnia. Amidőn pedig már nem sikerül tovább húzni-halasztania bevonulását, egyszerűen megszökik kiképzőhelyéről. Ezt ő maga így mondja el: «Kitartottam amellett az elhatározásom mellett, hogy én pedig nem leszek katona és háromnap szabadságra hazautaztam Pestre és semmiféle távirati és elfogató parancsra nem voltam hajlandó visszatérni, amíg aztán sikerült magamat felmentetnem a katonai szolgálat alól».

A nagyfokú gyávaság, amellyel annyira féltette életét minden veszélytől, arra ösztönzi, hogy megtagadva korábbi lelkes lojalitását, az uralkodóház dühös becsmérője és lelkes pacifista legyen. A nagy háború, a vereség vagy győzelem őt csak annyira érdekli, hogy az előnyére vagy

hátrányára válik-e. Mivel a háború továbbhúzódása az ő harctérre menetelét is jelentené, a mielőbbi fegyverletételt rikoltozza. Természetesen annak a hadseregnek és népnek a nevében, amelynek szenvedéseit kényelmes páholyból szemlélte. A háború végén kis, hetenként megjelenő riportlapot ad ki, amelyben szenvedélyesen támadja az ország kormányánál levőket és hintegeti el a felbomlás magjait. Érdemeiért a forradalom után a sajtódirektórium elnöke lett.

A másik reprezentáns, Gábor Andor, a legkönnyebb fajsúlyú pesti írók egyike. A háború előtt a félvilág kedvenc lapjában, a Fidibuszban írta «nalackodó rigmusait és szemérmellenkedő prózai műveit, amelyeknek olvastára a legvastagabb bőrű férfiábrázat is elpirult». Főmunkatársa és felelős szerkesztője volt ennek a lapnak, amely a nagyvárosi degenerált izlésű emberek legalacsonyabb ösztöneinek és vágyainak kielégítését szolgálta. Hasonló színvonalú kabarék és éjjeli mulatóhelyek közönségét is szívesen szórakoztatta verseivel és aktuális vicceivel. De nem kisebb eredményt ért el a komolyabb műfajok, a regény és a színjáték nívójának lezüllesztésében sem. Ilyen hosszabb lélekzetű munkáiban sem tagadhatta meg magát és a nagyvárosi csatorna penetráns szagát lassankint sikerrel vitte be könyveivel a polgári szobákba.

Ez az ember igazán értett ahhoz, hogy az utcasarkok erkölcsi szeméjtjének söprögetéséből jól megéljen és nevét is ismertté tegye. A diktatúra alatt természetesen eladja magát a hatalom urainak és a gazdag burzsoák mulattató bohócából lelkes kommunista, az új világrend elszánt híve lesz. A bukás után egy-két napig a rendőrség foglya, de azután szabadon bocsátják. Bécsbe siet ő is, hol ilymódon 1919 őszén nagy elhatározás előtt áll: a között kell választania, hogy amnesztiát kér-e, vagy pedig végleg leköttelezi-e magát a magyarelles irányzatnak.

Ezt a súlyos lelki vívódását a mi tollunk talán nem tudná eléggé jellemzően leírni, azért inkább átadjuk a szót az előbb említett Göndörnek, ki vele együtt élt az emigrációban és így jó alkalma volt megfigyelnie önmagával tusakodó barátját. Elmondja Göndör, hogy Gábort azonnal Bécsbe érkezése után felszólította fehér terror elleni cikkek írására, majd így folytatja: «Gábor kijelentette, hogy először széjjelnéz itt Bécsben és orientálódik, hogy vajjon lesz-e itt annyi jövedelme, amennyiből megélhet és egyúttal közben a családja érdeklődni fog otthon Pesten, hogy vajjon nem lehetne-e úgy elintézni az ügyét, hogy visszamehessen. Ha nem tudtam volna mindig, hogy Gábor Andor nagyon reális üzletember, akkor kissé illuziórontó módon hatott volna rám ez a nagy, előre megfontolt józanság, mert hiszen ha valaki hosszú könnyelmű és ledér előélet után az apostoli pályára lép, akkor nem szabad apró számvetéseket eszközölnie, nem szabad összeadni, kivonni, szorozni és osztani, hanem kiszabadulván a magyar pokolból, a rendelkezésre álló minden tüdejével bele kell ordítania a világba, hogy szenvednek odahaza a mi testvéreink. Gábor Andor azonban hetekig gondolkozott, számolt, összeadott, szorozott, osztott és amikor a számadások kedvező eredményt

mutattak fel a jövedelmet illetőleg, akkor, de csak akkor kezdett ő tele torokkal a kellő pillanatban jelentkező lázas lelkesedéssel kiabálni az otthoni rémségek ellen. Számvetési mérlege olyan kedvező eredménnyel zárult, hogy azonnal és sürgősen a legszélsőbb bolsevik lett». (Vallo-mások könyve, 182. lap.)

Ilyen ember tolla alól kerültek ki a legvérszomjasabb, leggyűlölködőbb cikkek. Egyetlen kis szemelvény elegendő ezek illusztrálására: «Ha «ott» még egyszer bolsevizmus lenne, akkor teljességgel fölöslegessé válnának a börtönök s a plakátok az ellenforradalmárokról és a túszedés amúgy is népszerűtlen intézménye. Csakugyan a legnagyobb kelete lenne a legegyszerűbb akasztófának, amit lámpavasak, falbavert szögek és egyéb hasonló, a célnak megfelelő eszközök pótolnának».

Az akasztófák emlegetése éppen úgy üzletet jelent neki, mint korábban a kabarétréfák gyártása. Az emigrációs ujságírók egyik legszorgalmasabb mesterembere lett, aki fáradhatatlanul írja a leghihetlenebb gyalázkodásokat Magyarország ellen. Nevével mindennap találkozunk az emigrációs sajtóban, sőt néha többször is. Ugyanis mint jó üzletember minden oldal felé biztosítani akarja magyargyalázó vállalkozását s míg saját neve alatt a polgári jellegű emigráns sajtóba ír, addig Robogó Máté álnéven a kommunista emigránsok hetilapjának lesz szorgalmas munkatársa. A kettő — szerinte, — ügylátszik — megfér egymással. De a látszólag mindig intranzigens kommunisták sem ütköznek meg ezen. A pénzszerzés minden módja elfogadott eszköz náluk is, de meg lelkiismeretüket is megnyugtathatják, amikor Gábor Andor ki-mutatja, «valamennyi régi lenge könyvéről és darabjáról», hogy azokkal szimbolikusan a világforradalomért és a proletáriátus felszabadításáért harcolt.

Göndörhöz és Gáborhoz hasonló lelkialkatú a többi is. Mindegyiknek van valami elszámolni valója az igazságszolgáltatással, de mind-egyik jobbnak tartja elkerülni a törvényszéket. Mindig üres zsebbel és elvi meggyőződés nélkül járván útjaikat, fürge tolluk egyedüli ment-svárjuk. Erkölcsi vagy lelkiismereti tekintetekkel nem zavartatják soha magukat. Ma kommunisták, holnap a polgári érdekekért szállnak síkra, hogy azután megint szocialisták legyenek. Egyszer túlzó sovíniszták, majd eladják magukat egy marék pénzért bárkinek is; a legvéresebb szájú háborús uszítók, majd a világbéke rajongói. Nem feszélyeztetik magukat; az ilyen emberek pedig a legkönnyebben tudnak, minden írói ügyességüket összeszedve és lelkiismereti kétségek nélkül, valamely irányzat hangosszavú híveivé lenni. Az igazság a legkevesbbé jön előttük tekintetbe, túlzás, kiszínezés, valótlan adatoknak megtörtént gyanánt való előadása, állítólagos események elbeszélése könnyen folyik hát tollukból.

A «fehér terror» elleni harcot Göndör kezdi meg, aki már 1919 november közepén megjelenteti Bécsben hetilapját, kis nyolcadrét füzeteit. Az igazsághoz híven el kell ismernünk, hogy a diktatúra buká-

sát követő hetekben valóban nem egy helyen kirobbant a népszenvedély és a tömeg meglincselt nem egy helyi diktátort, ha az idejében nem tudott elmenekülni. Ezek az egyes, szórványos esetek azonban egyre inkább csökkentek, különösen amint, a kormány tekintélye — főleg a nemzetgyűlési választások után — megerősödött és Horthy Miklós személyében az új nemzetgyűlés kormányzót választott. Ezeket a kormány által mindenkor kárhóztatott jelenségeket színezte ki «Az Ember» és írta a magyar kormányok számlájára.

Hajmeresztő történetek jelentek meg, rikitó színekkel, borzadályt és undort keltő leírásokkal. Megegett ugyan, hogy az állítólag lemészároltak utólag jó egészségben előkerültek, de ezek a lappáliák egy csöppet sem zavarták az ujságíróhad működését. Hiszen előttük úgysem az igazság volt a fontos, hanem a kormány és a magyar nép iránti ellen-szenv felkeltése.

Minthogy a rémtörténetek az elszigetelt magyar nyelven nem hat-hattak Európa és a művelt világ közvéleményére, hatalmas szervezettel igyekeztek a rágalmozó közleményeket minél jobban elterjeszteni. Bécs-ből, mint központból sugározzák ki ezt a tevékenységüket, amelynél egyéni összeköttetéseiket éppen úgy felhasználják, mint a könyvnyomatosok közvetítéseit. Működésüket maga Göndör 1922-ben «Vallomások könyve» c. művében így jellemezte lapidáris, de annál megdöbbentőbb rövidség-gel: «Az Ember közleményeit lefordítottuk és könyvnyomatosok útján elhelyeztük a bécsi német lapokba és a külföldi sajtóba; aránylag rövid idő alatt az egész világon elterjedtek azok az adatok, amelyeket én «Az Emberben» közzé tettem. A német, a francia, az angol és az amerikai sajtó állandóan citálta «Az Ember» leleplezéseit és hamarosan, néhány hónap alatt az egész világon borzadva beszéltek arról, hogy Magyarországon zsarolók, rablók és gyilkosok uralkodnak».

Valóban elfogulatlan, megbízható forrásból nyerték híreiket a külföldi lapok! «Nagy munka, nehéz munka volt ez», teszi hozzá Göndör; tán nem lesz felesleges ezt a munkát kissé részletesebben is ismertetnünk.

A kapcsolatot Göndör és társai a bécsi lapokhoz két úton találták meg. Az úgynevezett polgári sajtó egyes lapjaihoz a számtalan könyvnyomatos, mint pl. a «Jüdischer Pressbericht. Korrespondenzzeitung für allgemeine jüdische Interessen» segítségével, amely 1920 márciusától kezdve szállította a «főhér terrorról» a híreket, s amely — nevéből eltérően — szinte kizárólag magyar híryanagot tartalmazott, mégpedig nemcsak feldolgozásra váró nyers adatokat, hanem az egyes eseteket érzelmes leírásokban mindjárt fel is dolgozva.

A szociáldemokrácia különböző frakcióinak irányait szolgáló, de lényegében félbolszeviki munkáslapokhoz pedig Kunfi Zsigmond útján. Kunfinak, ki az előző években a magyar munkásmozgalom vezére volt és a munkásságot az európai kongresszusokon képviselte, személyszerint jóismerősei és barátai voltak a bécsi munkásmozgalmak vezetői. Az ő segítségükkel bejutott a legnagyobb bécsi munkáslaphoz, az Arbeiter

Zeitunghoz, amelynek rövidesen egyik főmunkatársa lett. Ez a pozíciója lehetővé tette az emigráció számára, hogy az osztrák lap teljesen az ő szellemében, az ő felfogásának tükrében lássa a magyar eseményeket. Ugyancsak Kunfi tollából ismertette a magyarországi fejleményeket az osztrák szocialisták havi folyóirata, a «Kampf» s a bécsi lapoknak hosszú sorát lehetne még felemlítenünk, amelyek kimondottan magyarellenes emigrációs érdekek szolgálatában állottak. Közülük a leggyűlölködőbb hangot az «Abend» ütötte meg.

Kunfi oldalán még két menekült népbiztos buzgólkodott a híreknek külföldi terjesztésén, Böhm Vilmos és Rónai Zoltán, akik akkor is éppen úgy Kunfi befolyása alatt voltak, mint korábban a diktatúra alatt. A hűséges famulusok egyikéről, Rónairól maga Göndör állítja ki a bizonyítványt, hogy «fáradhatatlanul írta a lesujtó, leleplező cikkeket», Böhm pedig «ugyancsak cikkeken, memorandumokban, kiáltványokban világosította fel a külföldi munkáspártokat». Ezek a külföldi munkáspártok információikat így, sajnos, nem az otthon élő magyar munkásságtól kapták, amelynek ekkor, 1920 elején, két tagja volt a kormányban miniszteri, illetőleg államtitkári rangban, hanem azoktól, akiktől a munkásság éppen úgy elfordult, mint ahogyan ők is ismételtelen elátkozták az ő szavukra többé nem hallgató magyar proletariátust.

Nagy nyeresége volt a Magyarország elleni sajtóharcnak egy Bécsben magyar nyelven megjelenő napilapnak, a Bécsi Magyar Ujságnak megszerzése és csatasorba állítása is. Ez a lap ugyanis nagy elterjedtségnek örvendett az utódállamok magyarul beszélő lakossága között, amelyet a hirtelen fordulat, amellyel a konzervatív irányú lap máról-holnapra radikálissá lett és változásának okát a «fehérterrornak» tulajdonította, ideig-óráig megtévesztett és félrevezetett.

Pedig a változásnak egyszerű pénzügyi tranzakció volt az oka s nem valami mélyebb világnézeti meggondolás. A lapot eddigi tulajdonosától, Rosenberg szalámigyárostól 1920 februárjában megvásárolta egy Jolesch nevű siber, a háború utáni Középeurópa kaotikus gazdasági életének egyik tipikus jelensége. Ez, az évekig tartó nagy kiárusításon, amelyen potom pénzen került dobra a középeurópai háborús államoknak minden gazdasági értéke, a hordók, textilcikkék és valuták mellé a változatosság kedvéért megvásárolta magának az ujságot. A vásárlás percétől fogva a Bécsi Magyar Ujság életében csak az üzlet érdeke volt az irányadó. Az új főszerkesztő, Lázár Jenő és az új kiadóhivatali igazgató, Barna Sándor a magyar kormány támadását és a «fehér terror» pertraktálását ítélik jó bevétellel kecsegtető forrásnak.

A diktatúra alatt kompromittált emigráns ujságírók hadát szerződtették le munkatársakul és ezek most versenyre kelnek Göndör lapjával. Napról-napra fáradhatatlanul írják támadásaikat, szenzációhajtású üzletes rágalmazásaikat. S az a lap, amely 1920 januárjában még szemrehányásokat tett a bécsi magyar kolóniának, amiért a párizsi béketárgyalásra utazó Apponyi gróf üdvözlésére nem jött ki a pályaudvarra,

s amely korábban a magyar kormány működését jóindulatúlag ismeretű, viszont Károlyi Mihályt elítélő cikkeket hozott, most, február 20-án már éles támadást intéz Horthy fővezér ellen. Igen, mert közben február 13-án új főszerkesztő vette át vezetését.

A lap különben mindenkor polgárinak vallotta magát, de ez a külső szín csak elkendőzésre volt szánva. A benfentesebbek, akik a sorok között olvasni tudtak, nagyon is tisztában voltak azzal, hogy a lap irányát üzleti érdekei mellett munkatársainak multja és törekvése határozza meg. Roboz Imre, akinek igazán nem lehet ellenséges elfogultságot tulajdonítani a Bécsi Magyar Ujság iránt, s aki e lap munkatársaival válllvetve dolgozott Magyarország kompromittálásán, 1922-ben így jellemezte a lap irányát: «Gyakran hiányát éreztük a Bécsi Magyar Ujság szerkesztésében annak a taktikai eszélyességnek, közvéleményt teremtő megbízhatóságnak, körültekintésnek s önfegyelmezettségnak és a kiadóhivataltól való függetlenségnek, ami mind máskülönben is igen kívánatos erénye a szerkesztésnek, de az emigráció lelkét tápláló s küzdelmét irányító sajtó vezetésének egyenesen becsületbeli kötelessége volna. A Bécsi Magyar Ujságnak nem is annyira a tartalma, mint a hangja, sokakban megfagyasztotta az érdeklődést s rokonszenvet az emigrációs törekvések iránt. Személyesen győződtem meg arról Erdélyben, Szlovenszkóban, hogy az ottani vidékies észjárású magyarság — amelyet azonban mégis csak célirányos lett volna megnyerni az emigráció számára — minő vegyes érzelmekkel fogadta a Bécsi Magyar Ujság virtuóz tollal kanyarintott gyalázkodó hazaárulásait. Az emigrációnak kevésse vált javára az is, hogy a Bécsi Magyar Ujság nem tiltakozhatott elég meggyőzően az ellen sem, hogy kiadóhivatali igazgatójától kezdve szemfüles riporteréig egész gárdája méltó pozíciót foglalt el a proletárdiktatúrában és a kommunista párttal Bécsben sem szakították meg az összeköttetést, sőt a Bécsi Magyar Ujság legkítünőbb munkatársai a kommunista párt hivatalos lapjába, a «Proletár»-ba ma is rendszeresen dolgoznak álnév alatt. Mindenesetre általánosabb lett volna a bizalom a Horthy-ellenes lap iránt, ha az nemcsak a fehér terrort és a katonai s papi reakciót, de a vörös terrort s a világforradalmat is egy demokratikus világpolitika s az európai kultúrnívó magaslatán tárgyalja. Tény az, hogy esztendővel ezelőtt, amikor Lenin mennyei birodalma még a legszebb férfikorban virított, a Bécsi Magyar Ujság máról-holnapra elbocsátotta kötelékéből jeles segédszerkesztőjét és vezércikkíróját, a szociáldemokrata dr. Ormos Edét azon vezércikke miatt, amelyben nyíltan az októberi forradalom alapjára helyezkedett. A Bécsi Magyar Ujság titkon Moszkva felé kacsintott, amíg Moszkva aranyosan mosolygott vissza a szilaj reménykedőre. (Őszinte szó az emigrációs politikáról.)

A Magyarország elleni harcból kiveszik részüket a magyar és német nyelven megjelenő kommunista ujságok is, mint a Rote Fahne, amelyet a III. Internacionálénak magyarelles határozatai is ösztönöznek erre,

de ők legalább nyílt sisakkal küzdenek. Az emberek jól tudják olvasás közben, hogy mennyi hitelt szabad híreiknek tulajdonítani. Sokkal veszedelmesebbek a rejtett utakon sötétben lopózkodók, akik cikkeiket gyanutlan polgári lapokban helyezik el, s így ezek olvasói nem tudhatják, hogy azok a cikkek az ő politikai nézetükkel azonos felfogású lapokban tulajdonkép csak kakuktojások.

Főleg Jászi Oszkár és Szende Pál, Károlyi volt pénzügyminisztere, ki a diktatúra előtt zárolta a magánosok bankköveteléseit s betéteit és így lehetővé tette, hogy a proletáruralom teli pénztárakat találjon, tolokodtak 1920 januárja óta különös buzgalommal cikkeikkel a külföldi lapokba. Göndör elismerő szavai szerint «néhány hónap múlva Garami Ernő, Károlyi kereskedelmi minisztere is megmozdította a maga nagy külföldi összeköttetéseit és a jobboldali szociáldemokrata pártokat igen hatásos kiáltványokban informálta a magyar viszonyokról. Garaminak ebben a nagyon értékes munkájában buzgó munkatársai voltak az időközben szintén emigrációba kényszerült Buchinger Manó és Kondor Bernát, akik Garami megbízásából gyakran megfordultak külföldön és különösen a külföldi munkásközvéleményt igyekeztek felvilágosítani és állandó érdeklődésre bírni». Garami közvetlen információjára hivatkozott például Branting svéd miniszter is 1920 jún. 18-iki parlamenti beszédében.

Az újságokon kívül az emigránsok külön könyvekben is terjesztik felfogásukat, vágyaikat. Egész irodalom támad, amelynek termékei sokat sejtető könyvcímekkel (mint pl. Halmi Józseftől «A fekete könyv Kecskemétről»), lépnek az utcára és ígérnek a perverz érdeklődésnek kielégülést. Egészséges érzékű ember csak fejförccsökkel, undorral tudja átolvasni ezeket a leírásokat, amelyeknek szerzői perverzítésben sokszorosan felülmulják az elbeszélt állítólagos embertelenségek szerzőit.

Jól jövedelmező üzleti érdek hívja életre ezt a pornografiával határos ponyvairodalmat s nem az igazságkeresés kényszerítő ereje. A bécsi kommunisták lapja, a «Proletár» bizonyára nem mondható kedvezően elfogultnak a magyar állapotokkal szemben, különösen nem egy munkatársával, volt népbiztossal kapcsolatban. S mégis, mikor Hamburger népbiztos sógornőjének fogságáról a Bécsi Magyar Ujság egyik belső munkatársa, Hajnal Jenő könyvet ír, már ez a lap is kénytelen megjegyezni, hogy «a témának ilyen formában való ismételt feltárása az üzleties szenzáció benyomását kelti». (1920 aug. 5.)

A Bécsi Magyar Ujságot is kész tulajdonosa bármely percben jó pénzért eladni a magyar kormánynak, ha ez fontosnak tartaná, hogy ilyen áron szerezzen magának híveket és ilyen áron szerelje le külföldi ellenségeit. 1920 júliusában már komoly tárgyalásokat folytatott a lap megvásárlása iránt Jolesch-sel egy Braun Márkus nevű amerikai, aki nem csinált titkot abból, hogy a lapot konzervatív irányra akarja visszavinni; mindez azonban nem hozta zavarba a lap munkatársait és a főcikkíró, Gábor Andor maga volt az, aki elkeseredett dühvel támadt

a kotnyeles Göndörre, amiért ez túlbuzgalmában sietett a lapvásár hírét nyilvánosságra hozni.

De az üzletes felfogás hamarosan kicsap megbővült medréből, hogy elöntse a szépirodalom területét is. Novellák, regények ismétlik az ujságok rovataiban az olvasók által megunt tendenciás híreket, új formában adva azokat be a nagyközönségnek. Az írók fantáziája itt még szabadabban csaponghat és buja képzeletükkel tetszésszerint tüzelhetnek meg regényeik ösztövére cselekményét erotikus részletekkel. Ezek az írásművek művészietlen, gyarló tákolmányok. A magyarellenes tendenciát eláruló központi történet és körülötte a hatásvadászó érzéki jelenetek ügyetlen elbeszélése a rossz regénynek valóságos elrettentő példáiává teszik ezeket a fércműveket. Nagy Andor «Fereteg»-ével kezében egy esztetikus sikerrel mutathatná ki, hogyan nem szabad regényt írni; ez a könyv ugyanis hatványozottan magában foglalja a rossz irányregények valamennyi sajátosságát. Ez a szépírói gárda különben oly nagyszámú, hogy még nő is akad közte. Bölöni Györgyné a «Szenvedések könyve»-ben egy híres magyar írónő elbeszélő művészetét akarta utánozni, a finomkodóvá és halkká tompított hangot azonban léptenyomon megzavarja a napló gerincén végigvonagló hiszterikus rikácsolás.

Hónapok szívós munkája, amelyet csak legfőbb vonásaiban tüntettünk fel, áthatolhatatlan gyűrűvel fogja körül Magyarországot. Ostromlott vár lett Magyarország, amelyből semmi igaz hír ki nem juthat.

A nyugati közvélemény csak az emigráció torzító tükrében látja a magyar eseményeket. Senki nem beszél az oroszországi terrorról, senki nem emlékszik már a magyarországi vörös terrorra, mindenki csak a fehér terrorról hall. Az emigráció sikere volt ez. Büszke is volt rá. Kunfi meglegedetten állapította meg évek múlva, hogy bár «a finn fehér terror vérengzőbb és kíméletlenebb, szörnyűbb volt, mint a Horthy-terror», erről az utóbbiról mégis hasonlíthatatlanul többet hallott a világ, éppen az ő propagandájuk következtében. (Az Ember, 1922. 18. sz.)

A közvélemény ezen előkészítése, megdolgozása után komolyabb lépések következnek.

Az európai parlamentek munkaspárti képviselői az emigrációs hírek, memorandumok, felvilágosítások, személyes felszólítások hatása alatt interpellációkban fordulnak kormányaikhoz: van-e tudomásuk a magyar állapotokról és hajlandók-e közbelépni? Ma Hágában, holnap az olasz kamarában, majd ismét az angol alsóházban vagy a svéd országgyűlésen hangzanak el e kérdések. A kormányok budapesti diplomáciai megbízottjaik jelentései alapján felelnek s e feleletek természetesen más-más mondanak, mint az emigránsok hírszervezetei.

Az emigránsoknak a lapjai azonban nem az igazságot keresik, nekik a háttérből megmozgatott holland, francia, olasz munkaspárti képviselőknek a kérdései a fontosak s nem a felelős diplomaták és miniszterek

megnyugtató felvilágosításai. Egész terjedelmükben közlik e képviselők beszédeit, hogy rámutathassanak, íme, a magyar kormány sorra magára vonja minden állam neheztelését. Ezek a beszédek így újabb ösztönzést adnak propagandájukhoz, újabb érveket szolgáltatnak nekik. Tagadhatatlan, hogy ugyanazok a vádak súlyosabban hangzanak, ha nem emigránsok, hanem objektíveknek látszó külföldiek hangoztatják, noha ezek beszédjeiket éppen az emigránsok információira építették fel.

A nagyközönség azonban nem látja tisztán az ok és okozat összefüggését és éppen ezért a legvakmerőbb hazugságokat lehet neki e téren is előadni. Ha az olasz kamarában Della Seta kommunista képviselő interpellál a fehér terror miatt, a Bécsi Magyar Ujság könnyedén odaveti, hogy a Vatikán is fel van háborodva a magyarországi események miatt. (1920 május 30.) Ugyanez az ujság éles szavakkal megtámadja Lloyd Georgeot is, amiért egy interpellációra azt merte kijelenteni, hogy Magyarországon a kivégzések rendes bírósági tárgyalások után, bűncselekmények miatt történtek. (1920 márc. 17.) Az államok budapesti diplomáciai képviselőinek pedig végefogyhatatlan támadásokban van részük, amiért nem az emigránsok szájaizének megfelelően informálták kormányaikat. Különös vehemenciával támadták mindenkor Nagybritánia követét, Hohler Tamást.

A gyanutlan nyugateurópai munkásság zavarban van. Nem tudja, kinek higgyen: saját polgári kormányának, vagy emigrációs munkástársainak? Érzelmek az utóbbiak felé vonzzák, de némi bizalmatlanság is nyugtalanítja. Az események, a valóság felderítésére ekkor az angol szakszervezeti tanács (Trade Union Council) és az angol munkáspárt a Labour Party parlamenti frakciójának néhány tagját Wedgwood ezredes vezetése alatt Magyarországra küldi. Ez a küldöttség előbb Bécsben állapodott meg, alkalmat nyújtva így az emigránsoknak arra, hogy vádjukat előadják neki. Bécsben az emigráció valamennyi csoportja készen várta, a Bécsi Magyar Ujság már május 14-én büszkén jelentette, hogy kellőleg előkészítette a bizottság magyarországi útját. Igazán nem mondható, hogy most már minden befolyásoltatás nélkül, teljes elfogulatlansággal folytatták az angol deputatusok útjukat Budapestre.

Szerencsétlenségre itt a magyar hatóságok tartózkodással, sőt gyanakvással fogadják Wedgwoodot. Pár héttel előbb ugyanis rossz tapasztalatokat szereztek az olasz kommunista munkásság két kiküldöttjével, Della Seta és Vella képviselőkkel, akiket, mint pártatlan külföldieket, nagy előzékenységgel fogadtak, de ezek arra használták fel ezt a helyzetüket, hogy kommunista agitációt folytassanak Magyarországon. A két olasz kommunistának ugyanis a magyarországi kirándulásra csak azért volt szüksége, hogy — a bolsevik Vörös Ujság szerint — otthon rámutathasson a legforradalmibb proletariatus, az olasz munkásság előtt az osztályharc, a forradalom szükségességére és ilyen módon rávegye azt, hogy ezerszeres erővel törjön a forradalom felé.

A magyar kormányt kellemetlenül érintette, hogy pártatlan külföldi szemtanuk helyett elfogult kommunisták utazták be az országot és közölték a bécsi Vörös Ujságban állítólagos megfigyeléseik eredményeképpen, jelentés formájában az emigránsok sajtója által hetek óta terjesztett híreket. (1920 ápr. 30.) Ez az atmoszféra nem volt alkalmas Wedgwood ezredes küldetéséhez. Nem is maradt, csak két-három napot Magyarországon, azután ismét visszatér Bécsbe és itt szerkeszti meg kizárólag emigránsok előadásai alapján hosszú jelentését, amelyet otthon a munkáspárt elé terjeszt.

Az emigráció büszke lehetett erre a jelentésre. Az angol munkáspárt kiküldöttje hosszú listába foglalta az eddigi szállongó híreket, s azokra a jólérsétség bélyegét nyomta rá ; még oly helyekről is, ahol nem járt Wedgwood úr, beszámolt az állapotokról — természetesen az emigránsok információi alapján.

Moszkva így elérte célját. Nyílt és titkos szövetségesei pellengérré állították a bolsevizmus közép-európai ellenfelét.

A szegényoszlophoz kötözött ország elé pedig odaállott Kunfi Zsigmond, az egész rágalmozó hadjárat egyik főirányítója és így becsmérelte azt tovább az osztrák szocialista párt védelme alatt : «A megvetés, az undor és felháborodás tarajos hullámai csapkodnak Magyarországot körül. A gyűlölet drótsövénye zárja el Magyarországot az egész világtól. Minden erkölcsös és tisztaságra valamit adó ember befogja az orrát, ha a magyar nevet hallja. Annak a trágyadombnak dögletes bűze, amelyet kereszténykurzusnak neveznek Magyarországon, az európai erkölcsi és politikai köztisztaságnak égető problémájává lett és mindenki, nemcsak szocialisták, egyetért abban, hogy ezt a szemétdombot el kell hordani és ki kell füstölni azt az országot, ahol a rend fenntartói és a hatalom birtokosai ilyet művelnek». (Világosság, 1920 jún. 29.)

Magyarország felett ítéletet mondtak tehát a kommunisták, azok, akik maguk tartoztak számadással. Ezt az ítéletüket végre is akarták hajtani.

A világtörténelemben példátlanul álló akció vette kezdetét ; a befolyásolt és félrevezetett nyugateurópai munkásság csatasorba állítása Magyarország ellen.

A magyar kormány Moszkva és szövetségesei gyűlöletét nem csupán azzal vonta magára, hogy erélyesen ellenszegült odahaza minden bolsevik kísérletezésnek és minden ilyen irányú mozgalmat még idejekorán elfojtott ; sokkal inkább azzal a hajlandóságával, amellyel kész volt az ország haderejével a Kárpátok gerincére vonulni és a galíciai mezőkön a szorongatott lengyel sereggel együtt felvenni a vörös csapatokkal a harcot. Ez az állásfoglalása halálos bűn volt Moszkva szemében. Oroszország nem ilyen fellépéshez volt szokva. Ő olyan államokat akart csak látni, mint Ausztria, ahol a szociáldemokrata kormányt és pártot a proletárdiktatúrára való áttéréstől csak az entente nyomása tartotta vissza, vagy mint Csehország, amely az orosz offenzíva előestélyén a

szocialista Tusar elnöklete alatt, szocialista túlsúlyú kormányt alakított, készen arra, hogy lobogó zászlókkal átsiessen a szovjetsereghez s amely már most is megtagadta az élethalálharcot vívó lengyel seregek számára hadiszert szállító vonatoknak átengedését területén.

Moszkva úgy érezte, hogy ezt a Magyarországot, amely okos, előrelátó, megfontolt szomszédainak példáját nem hajlandó követni, s oly botorul készül a nyugati civilizáció védelmére, kegyetlenül meg kell büntetnie.

3. A bojkott.

A Magyarország elleni nagy akció még a koncentrikus sajtóharcral egyidejűleg vette kezdetét. Kiinduló pontja ismét Bécs volt. Itt ülésezett 1920 február havában a «postás internationale», a posta- és táviró alkalmazottak nemzetközi konferenciájának előkészítő bizottsága, amely a «fémterror» ellen tiltakozásának adott kifejezést, majd pedig február 8-án, egy szombat délután 13 és 14 óra között beszüntette a forgalmat Magyarország felé. A nemzetközi bizottság mentalitását és kapcsolatait nagyon jól fejezte ki az egyidejűleg Moszkvába küldött szikratávirat, amely «erélyes közbenjárásra hívta fel az orosz szovjetkormányt».

E nyitány után az Amsterdamban székelő «Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség» (Der internationale Gewerkschaftsbund) következett. Március 5. és 6-án tartott ülésében elhatározta, hogy felhívja az entente hatalmak kormányait, lépjenek közbe a magyar kormánynál és birják szakításra eddig követett belpolitikájával. Egyszersmind kimondotta, hogy felszólításának hatás nélkül maradása esetén Magyarországot teljes bojkott alá fogja. Értésítette ugyanekkor valamennyi ország munkásszervezetét, főleg pedig a tengeri szállítómunkásokat, a vasút-, posta- és táviró alkalmazottakat, hogy legyenek készen adott jelre — a nemzetközi iroda utasításait követve — minden olyan munkát beszüntetni, amely közvetlen vagy közvetett módon a jelenlegi magyar kormány érdekeit szolgálja.

Az amsterdami, úgynevezett «sárga» internacionálénak ez az elhatározása titkárának, Edo Fimmen-nek legegységibb tette volt. A sok millió munkásnak, kiknek nevében a központi iroda beszélt, nem volt része e határozat meghozatalában. A munkásság azonban idegenkedését az egészen különös és erőszakos lépéstől csak akkor árulhatta el, amidőn a parancs kivitelére került a sor. Ekkor derült ki, hogy az európai munkásságnak csak egy töredéke azonosította magát a központi iroda állásfoglalásával. Addig, amíg végrehajtásra került a sor, Fimmen szabadon fenyegetődzhetett és beszélhetett a proletariátus milliói, a dolgozók nevében; a szakszervezetek és a munkásmozgalom bürokratikus szervezete azt lehetővé tették számára.

Fimmen szereplése az 1927-iki párizsi kongresszuson elhangzott leplezések alapján ma már tisztázottnak tekinthető. Noha szélső bal-

oldalának és a bolsevizmus ellenfelének mondotta magát, minden lehető elkövetett, hogy a «sárga» és a «vörös» internacionálét egységes frontba állítsa és a kényszerű szakítást Moszkvával meg nem történtté tegye. Befolyását, amelyet titkári állásának köszönhetett, egészen ennek a kibékülésnek a szolgálatába állította.

A bolsevik ellenes Magyarországot is azért támadja, hogy ezzel kedvében járjon Moszkvának. Eljárásának ez a valódi rugója és nem az «emberi jog», amelyre műfelháborodásával oly patetikus hangon hivatkozik kiáltványában. Az események összefüggése ezt minden kétséget kizáróan bizonyítja. A márciusi felhívás után, amelyet, mint illetéktelen helyről jövőt, a magyar kormány válasz nélkül hagyott, hónapokig vár és csak júniusban teszi meg következő lépését. Addig jégre teszi a «fehér terror» áldozatai iránti részvételét, hogy az Oroszország szempontjából legalkalmasabb időben annál támadóbban léphessen fel.

1920 jún. 11-én az ukránok és lengyelek már kénytelenek kiüríteni Kievet, július 6-án teljes erővel megindul az orosz offenzíva Lengyelország ellen s most az orosz érdek azt követeli, hogy Magyarország ne siethessen seregével Lengyelország támogatására, sőt lehetőleg zavar, felfordulás támadjon a Duna mentén is. Június közepén a Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség kiáltványában elrendeli Magyarország ellen június 20-tól a teljes gazdasági bojkottot: «Június 20-tól, vasárnaptól kezdve egyetlen vonat nem érintheti a magyar határt, egyetlen hajó nem futhat be Magyarországra, Magyarországból jövő vagy odamenő egyetlen levelet, egyetlen táviratot nem szabad továbbítani. Meg kell állítani az egész forgalmat. Sem köszén, sem nyersanyag, sem élelmiszer, sem levél, sem távirat nem mehet többé ebbe az országba». Eltiltotta tehát mindannak Magyarországra szállítását, ami egy háborúhoz szükséges, ami nélkül egy hadsereg meg sem indulhat.

Ez a határozat elsősorban kommunista érdekeket szolgált. Azért is lettek a «sárga internacionále» rendeleteinek legbuzgóbb, legfáradhatatlanabb végrehajtói éppen a bolsevikiek.

(Folyt. köv.)

Mályusz Elemér.

A LÁMPAGYUJTOGATÓ.

(Mese.)

TÍZ ÉVE építették a hegy köré a várost, míg végre elkészültek vele. Ott terült fényes palotáival, ragyogó utcáival, zászlódíszben és kivilágítva. Szirmokkal volt telehintve a nagy sugárút, a házak fala is csupa virág, csupa zöld gally, az ablakokból sugárzott a fény, a zenészek csoportja készen állt, hogy az első intésre beleszálljanak az ünnepi indulóba, az előkelőségek díszes ruhákban várakoztak s a nép sűrű tömegben lepte el a sugárút két oldalát.

Várták a királyt.

De volt valami különös ebben a várakozásban. Valami furcsaság, mely az első pillanatra szemet szúrt és csodálkozást keltett a szemlélőben: nem nevetett senkisémet. Egyetlen arcon se volt mosolygás. Pedig olyan sokan voltak az emberek, hogy egy hét alatt se lehetett volna megszámolni őket. Az arcokon komorság ült, a szemekben szürkesség és a homlokokon gond. Csupa szomorú ember volt hát, aki az ünnepséget csinálta. Mint ahogy más nem is lehetett, mert ebben a szép, új, hatalmas városban csodálatosképen, csupa szomorú ember lakott.

Mért voltak szomorúak az emberek?

Mikor elkezdték építeni a várost, csak a helyet nézték ki s látván, hogy hegy is van, melynek az oldalán tüzes bor terem s melyen majd annyi szerelem indul el tavasztájon és látván, hogy lapály is van a gabona számára és széles folyó is, melyet megrakhatnak hajókkal, megörültek, rögtön kiadták az építészeknek a parancsot, hogy készítsék el a város terveit s aztán nekifogtak az építkezésnek.

De a kőművesek, akik megásták a fundamentumokat, az első téglákat elfelejtették elporlasztani az Úr dicsőségére, az első kanál maltert nem loccsantották ki a földre, mint mindez szokásban volt és délben éhesen csak felhasították a kenyeret, holott az első ebédkor csupán megtörni lett volna szabad.

Isten tudja, hogy történt az, de még sok más mindent is elmulasztottak. Mert szokásban volt, hogy mielőtt leraknák a város alapköveit, az első újhold éjtszakáján, kiment a hegy lábához a város legöregebb bölcse a város legszebb szűzleányával s mikor felvillant az újhold sarlója az égen, meghajtotta háromszor magát az égi titokzatosság felé, aztán áldást vetett a leány homlokára, mellére, ágyékára, majd levágta tőből annak selyempuha aranyhaját és beleszórta a szé'be, mondván:

— Levágom előtted, Uram, a szűz haját, hogy boldog és tiszta legyen szerelemben a város!

Ezt is elfelejtették.

És szokásban volt, hogy újhoid első éjtszakáján, mikor pattannak a rügyek, kiment a hegy lábához a város első ifja, kinek legszárnyalóbb volt a lelke, legmélyebb a szíve és legerősebb a teste, kivitt egy lúdtollat, egy ásót és egy kalapácsot s mikor felvillant az újhoid sarlója az égen, meghajtotta háromszor magát az égi titokzatosság előtt s összetörte a hegy szikláján a szerszámokat, mondván :

— Összetöröm előtted, Uram, az emberi munka eszközeit, hogy tiszta és hívó legyen munkájában a város !

Ezt is elfelejtették.

És végtére a város legöregebb bölcse következett, aki ismét meghajtotta háromszor magát a kelő hold előtt, aztán földre borult s háromszor megcsókolta a követ, a fűvet, a fát, és a földet, fennszóval kiáltván :

— Uram, alázom magam háromszor és háromszor előtted és testvéreimmé szeretem a világ dolgait, hogy velük összhangban egyek legyünk veled és hogy ne fogyjon ki a városból a te szereteted !

Ezt is elfelejtették.

De el is vették a büntetésüket.

Mert a gonosz szellemek, kiknek Sujkán a királyuk, jelentették, hogy mit csináltak az emberek s a király egyszeribe kiküldte vezéreit, hogy az új város lakóit kerítsék hatalmukba. Így azok rögtön kimentek s hogy nem találták a hegy lábánál a szüzlány elszórt aranyhaját, az emberi munka összetört eszközeit és nem érezték az alázat csókját, mely elvette volna erejüket, a köveken, a fűvön, a fákon és a földön, megszállták a hegyet, mire ez rögtön sötétségbe borult.

S az emberek egyszer csak azt vették észre, hogy a gyermekek eldobálják játékaikat, szomorúan és unatkozva gubbasztanak a sarkokban és nincsen kedvük játszani. Megijedtek ezen és rájuk szóltak :

— Mért nem szerszámozzátok kis lovacskáitokat és mért nem nyikorognak a talicskáitok? Játszatok, hogy jó ember legyen belőletek !

De a gyermekeket csak továbbra is untatta a játék s a felnőttek azt vették észre, hogy az ő izmaikból is kiszakadt a játékos erő, nem emlékeznek gyerekkori játékaikra és nehezen esik a munka nekik.

— Mi leli őket? — kérdezték.

És nem értettek semmit. De még dolgoztak az anyjukért és az asszonyaikért.

Egy másik nap aztán, hogy a munka még fáradságosabb lett s a játék színes illúziói csak nem akartak visszajönni, hirtelen megokosodtak és könnyíteni akartak magukon.

— Minek tartasuk mi öreg szüleinket — kérdezték, — mikor ennek semmi praktikus értelme nincs és csak munkatöbbletet jelent. Lám, az öreg fák is kidőlnek és az öreg állatok is elhullanak magukban, mert ez a természet rendje! Semmi értelme sincs hát, hogy mi másként cselekedjünk!

És kiküldték házaikból az öreg szülőket, a tornácokon tartották őket és a város gondoskodott róluk. De ezzel a tettükkel örökre elváltak

a gyermekkoruktól, gyökértelen emberek lettek, hasonlatosak azokhoz az indákhoz, melyek a földön kúsznak s melyeket az első szélvész elsöpör. Üresek lettek egyszerre és kongók, mint a sziklák üregei. De még dolgoztak az asszonyaikért.

Egy harmadik nap aztán, hogy a munka robottá vált már s keserves verejtékkal rakták egymásra a köveket, holtfáradtan hazamentek s arra ébredtek, hogy az asszony se jelenti már a régi örömet nekik. Megölte őket a spekuláció és a matematika, mert másuk nem volt, hiszen minden más a gyermekkorból fakad. Úgy nyultak hozzá asszonyaikhoz, mint az állatok, a szívük nem tudott megnyílani s mert nem volt bennük áhítatos szeretet, csak undort éreztek utána, közömbösséget és unalmat. Mikor mindezt látták, megokosodtak.

— Szamarak vagyunk mi — mondták, — hogy olyan kényelemben tartjuk itt az asszonyokat, mikor pedig egyáltalában nem tudják már a régi örömet adni nekünk! Kergessük ki őket a falakra, hogy dolgozzanak és segítsenek az építkezésben!

Kikergették az asszonyokat és azótától azok is épúgy dolgoztak, mint a férfiak.

Hanem ezzel kihúzták maguk alól az utolsó támasztékot is, mely talán megmenthette volna még őket. Nem maradt más számukra, mint a munka, az önmagáért és az eredmény öröméért való munka, de az, a játék, a gyermekkor fénye és a szerelem nélkül fárasztó volt, üres, hideg és izetlen, mint a kőpor, melyet sikálásra használtak az asszonyok.

— Mi értelme van hát az egésznek? — kérdezték az emberek. — Épúgy ellakhatnánk a sátrakban is, mint a palotákban! Minek gyötörjük magunkat?

De nem lehetett abba hagyni az építkezést, mert a király nem engedte s az emberek iszonyú sokat szenvedtek. S az asszonyok, látva, hogy ők is dolgoznak s elvesztették régi értelmüket, amit a férfiak illúziója adott meg nekik, észbekaptak.

— Hohó, mi épúgy dolgozunk, mint a férfiak, tehát épúgy szabadon rendelkezünk is magunkkal!

És mivel ostobák és naivok voltak, azt hitték, hogy az lesz a legnagyobb szabadság, ha a szépségükkel élnek, elkezdtek hát ezzel kalmárkodni. És a város leányai, látva mindezt, így szóltak:

— Minek őrizzük magunkat, mikor a világ élete egészen mást mutat és a mesék többé nem gyönyörködtetnek bennünket?

És ők is úgy éltek, mint az asszonyok. Akik pedig mégis érintetlenek maradtak, nem tudták, mivégre való a sajtó a szívükben s mi a rendeltetésük. Az emberek magukra hagyottságukban verni kezdték egymást, előkerültek a korbácsok, a kések és a fegyverek, éjtszaka gyilkosságok történtek az épülő falak között s a tömlőcök zsúfolásig megteltek. Komoran jártak az emberek, mert az Isten azokban a dolgokban vetette el az ember számára önmagát, melyeket azok ellöktek maguktól s Isten nélkül nem tudtak élni.

Mikor már sokáig tartott ez az állapot, az emberek megrettentek. — Mind elpusztulunk — mondták — ha nem segítünk magunkon. Lassan megőrül vagy öngyilkos lesz az egész város! Ostromoljuk meg a hegyet!

Csapatot szerveztek a legerősebb legényekből s tizenkétszer tizenkét ifjú tizenkét izben vágott neki a hegynek, de mindhiába, mert nem volt elég hitük a küldetésükben s a legtöbbjük holtan maradt a szakadékok mélyén, akik pedig visszajöttek, megtébolyodtak félelmükben. Ezentúl aztán nem volt egyetlen mosoly sem a városban, pedig az elmulasztott áldozatokat is megpróbálták s az emberek oly szomorúak lettek, hogy minden tettük után órákig kellett sírniok.

Igy épült hát fel a város és így jött most össze az utakra utolsó reménnyel ünnepelni a nép.

Várták a királyt.

Hát jött is a király, mikor felbukkant az újhoid sarlója. Fehérruhás lányok szórták kocsija elé a rózsákat s hátul díszes fogatok követték a királyi szekeret. Ezeken fényes, főúri nők ültek, arcukon ragyogó boldogsággal, melyet a királyi kegy sugárzott rájuk, fejükön szikrázó diadémekkel, melyeknek árát a kincstár könyvelte el a reprezentatív királyi kiadások közé s testükön lágy selyemmel, melyeket viszont azok helyett viseltek, akik rossz gúnyában nem mertek kijönni a király fogadására. Mögöttük a férjek haladtak, akiknek arcán már sokkal kevesebb volt a fény: csak az asszonyaik visszfénye derengett az arcukon. Így hát valamiképen megvolt azért az igazságos emberi egyensúly a rossz gúnya és a ragyogás között.

A tömeg hatalmasan éljenzett s reménykedve szegezte szemét a négy hófehér méntől vont aranyos szekérre.

A király fáradt arcú ember volt, hermelinnel a vállán és koronával a fején. Talán még fáradtabb volt az arca, mint alattvalóié. Ahogy megállást intett, a főudvarmester leterítette díszes köpenyét a hintó elé, hogy a király lába ne érje a földet. Kiszállott a felséges úr s körülhordozta fáradt szemét alattvalóin. Hogy őszinték legyünk, nőt keresett a király a város asszonyai és leányai közt, akinek érintésére elfoghatná a régi izgalom. De szomorúan fordult el és legyintett. A király is úgy volt, mint az alattvalói. Öreg ember volt már: harminckét éves.

A kézlegyintésre elhallgatott a nép s a hirtelen támadt áhítatos csendben előállt a város legöregebb bölcse, kinek meg kellett volna csókolnia köveket, a füvet, a fákat és a földet és odalépett a király elé.

— Felséges urunk — mondta mélyen meghajolva — íme, felépítettük a várost. Sugározd rá jóságod fényét és bölcseséggel uralkodjál felette!

S átadta a szomorú város aranyból készült kulcsát.

A király kegyesen fogadta.

— Népem, — szólt — szívesen fogadom a várost s ezennel beiktatom tartományaim közé. Kamarás, írd! Szeretetem jeléül, a város

az első évben száz arannyal kevesebb adót fizet, mint egyébként kellene!

A kamarás írta.

Akkor mégegyszer végigjártatta szemét hűséges népén a király s látta, hogy minden ember szomorú. Aztán hátrapillantott s észrevette a hátamögött feketén súlyosodó hegyet. Egy darabig nézte s nem tudta megérteni, hogy a ragyogó város közepén miként hagyhatták ilyen félelmetes sötétségben a hegyet. Az arcok szomorúsága és ez a sötét hegy egy kicsit megnyirbálták a megelégedését és egy kevéssé neheztelve, de mindenkéül kíváncsian fordult az előtte álló öreghez, akinek meg kellett volna csókolni a köveket, a füvet, a fákat és a földet.

— Mondd csak, öreg, hogy tudjátok ilyen gondozatlanul és sötéten hagyni ezt a hegyet? Hisz erre így nem mehet föl senki! S nem tudjátok-e, hogy a hegyeken esnek a nagy lélekzetek s hogy a hegyekről nyílik távlat a szemek elé? A hegy növeli a bölcseséget és a hegyeken esik jól a szerelem! A hegyeken hatalmasabb az ember és a csúcson érzi boldogan önerejét! Öreg, hát mért sötét a hegy és mondd meg nekem, mért vagytok itt a ragyogó, új város közepén mindannyian ily szomorúak?

— Éljen! — riadt fel egy süket, vén ember a tömegben.

— Mit kiabálsz? — csitították a többiek. — Hiszen süket vagy és nem is érted, mit beszél!

— Igaz! — kiabált felpeszduilt vérrel a süket. — De látom a száját: mozog! A kezét: gesztikulál! Bizonyára beszél! Akármit mond is, a király beszél személyesen hozzátok! Nem elég ez nektek?!

— Jaj, uram király — válaszolt alázatosan az öreg, — ez a hegy a mi végzetünk! Elfelejtettük elporlasztani az Urnak az első téglákat, elfeledtük földnek adni az első kanál maltert, nem vágtuk le a legszebb szüzlány haját, nem törtük össze az Úr előtt az emberi munka eszközeit és elfeledtük testvérré csókolni a világ dolgait, így most meglettek a hegyet a gonosz szellemek, megölték a munkát és a szerelmet, kirabolnak bennünket s most árvák vagyunk, gazdátlanok és üresek. Ezért szomorkodunk, uram!

A király csodálkozva nézett rá.

— Miért nem szálltatok szembe velük? — kérdezte bosszúsan és már bánni kezdte, hogy elengedte a száz aranyat.

— Jaj, felség — mentegetőzött reszketve az öreg, kinek testvérré kellett volna csókolni a világ dolgait — próbálkoztunk mi, de egyetlenegyszer sem sikerült. Tizenkétszer tizenkét ifjú tizenkét ízben vágott neki felfegyverkezve a hegynek, de holtan maradt legtöbbször a szakadékok mélyén, nem volt elég hitük és a gonosz szellemek megölték őket; akik meg mégis visszakerültek, tépettek voltak és megőrültek félelmükben.

— A hegy borzasztó! — jajgatták kórusban a szomorú emberek.

— Gyávák vagytok! — kiáltott haraggal a király az öregnek. — Gyávák és ostobák! Hát nem bánt benneteket ez a meghódíthatatlan hegy és nem szégyenlitek, hogy ilyen sötéten áll a város közepén?

S a néphez fordult :

— Nos, kiben van bátorság megmászni a hegyet, elúzni a gonosz szellemeket és kigyújtani rajta az emberi lélek világosságát?

Halotti csend fogadta a király szavait.

— Neki adom a várost népestől és vagyonostól! — harsogott indulatosan az uralkodó.

De senkise jelentkezett.

— Gyávák vagytok! — mondta végtelen utálattal s mélységesen megvetette a hallgató tömeget.

Az öregnek szemébe könny szökött.

— Ne bánts bennünket! — kérte a királyt. — Mi tizenkét évig szenvedtünk a városért, de azért igazad van: gyávák vagyunk, mert nincs hitünk. Téged vártunk és hozzád fordulunk hát, uram király: szabadítsd meg szomorúságától a várost! Te bölcs vagy, erős és bátor, országodban legelső a férfiak között. Légy hát néped szabadítója, úzd el a gonosz szellemeket és gyújtsd ki a hegyen az emberi lélek világosságát! Mi vakon követünk téged, csak vezess bennünket!

A király meghökkenve tekintett az öregre, aztán hangosan felkacagott.

— Balgák vagytok! — mondta. — Hogy gondolhattatok ilyet! A király ragyogni jött és nem világosságot teremteni! Ez a ti jussotok! Nem tudjátok, hogy a világosság a nyugtalanságból fakad s a király: a nyugalom! Én — mondta — én...

És megint kacagni kezdett, hogy hullottak a könnyei.

— Ez — fordult a mellette álló kamaráshoz — jó volt!

A kamarás a kardjához nyúlt.

— Ugyan hagyd! — fogta meg a kezét a király. — Nem kell bántani az öreget! Kedves és naív, mint a tömeg!

— Hanem azért — fordult alattvalóihoz — ez a hegy nem maradhat így! Ezt a csúfságot nem hagyhatjuk a városon! És — tette hozzá kis gondolkodás után — nektek is nevetnetek kell már egyszer! A népnek nevetni kell, mert szomorúságában mindig a vezetői ellen fordul és fellázad. A népek szomorúsága a királyók veszedelme, ezt mutatja a történelem. Nos hát, nincs senki, aki felvigye a hegyre a világosságot és visszaadja a nép jókedvét? Ejnye, hát nincs köztetek egyetlen, de egyetlen bátor ember se?

És körülnézett és várt.

S akkor a tömegben két karjával utat tört magának egy fiatal férfi s odaállt a király elé. Magas, karcsú ember volt, szőke haja nagy hullámokban futott jobbfelől a homlokába, kék szeme csodálatosan lángolt s magas homlokán a szellem fensége ragyogott. Az egész arc végtelen hitet sugárzott, de oly szelíd volt, mint egy gyermeké. Senkisé ismerte a város lakói közül.

— Uram, király — mondotta — én vállalkozom a feladatra. Felviszem a hegyre a világosságot és visszaadom a nép jókedvét.

— Te? — nézett a király meglepetten az ifjúra. — Derék legény vagy. Mi a neved?

— Nincs nevem, felség — felelte.

— És melyik részében lakol birodalmamnak?

— Felség, az én hazám nem a te országodban van. Jövevény vagyok tiköztetek.

— Mi hát akkor a foglalkozásod?

— Nincs foglalkozásom. Járom az országokat és nézem az embereket. Figyelem őket, hogy milyenek, mit csinálnak és mik a vágyaik s közben figyelem a törtetésüket. Szeretem és vigasztalom őket és iparkodom nekik megmutatni az igazságot.

— Az igazságot? — hökkent meg a király. — Nos és mi az igazság, amit hirdetsz?

— Az igazság? — válaszolt az ifjú. — Az igazság a jóságban van, felség. Ha jó vagy, megtaláltad az igazságot.

A király elgondolkodott.

— Akkor hát valami próféta vagy. Talán küldetésed van?

— Igen — válaszolta. — Azért jöttem, hogy megszépítsem az emberek körül a világot, megmutassam nekik a békét, megtanítván őket a tiszta cselekedetekre, melyek vidámakká teszik őket és felfedni előttük azt, amit ők csak sejtenek.

— És érdemes ezért feláldozni magadat? — kérdezte a király. — Mert látom rólad, hogy szegény vagy.

— Felség — válaszolt az ifjú — szomjúságok úzik az embereket és a jobb után való vágy kormányozza őket, nem a bölcsesség. Hidd meg, szent minden áldozat, amely a jobbert esik.

— Különös ember vagy — mondta a király. — Talán igazad van. Ki tudja ezt? De derék ember vagy, látom és hiszel a magad igazságában. Hát indulj el Isten nevében. Vigy magaddal csákányt, fejszét és fegyvereket, mert, úgy látom, nehéz utad lesz. Ez lesz a dolgod: kényelmes utat vágsz fel a hegyre, hogy senki meg ne botoljék, aki utánad arra jár, elűzöd a gonosz szellemeket és minden száz lépésnyire lámpát gyújtasz az úton végzett munkád jeléül és hogy nyugodtan jár hassák utánad a békés polgárok a hegyet.

Kezet nyujtott neki.

— Isten hírével járj! — És — tette hozzá, — ha a hegy csúcsán is ragyog a lámpád, tiéd a város, mint mondám, emberestül és vagonostul.

Az ifjú mosolygott.

— Ez a kézfogás nem illet engem, felség — mondta. — Mert sem király nem vagyok, sem pedig érted nem tettem semmit. A város? Uram, ha lejöttem, tovább megyek, hogy új embereket lássak.

Akkor erős sarukat adtak a lábára, felszerelték csákánnyal, fejszével és kötelekkel s az arzenál parancsnoka kiválogatta neki a város legjobb fegyvereit.

— Vidd ezeket magaddal — mondotta az öreg katona — a legbiztosabb fegyvereink és bizonyára szükséged lesz rájuk.

De az ifjú megrázta a fejét.

— Vigyétek el tőlem a fegyvereket! — mondta. — Aki lélek ellen indul, lélekben legyen felvértezve és a szívében legyenek a fegyverei. Adjatok kezet búcsúzóra.

Akkor odamentek hozzá, melegen megszorongatták a jobbját s az ifjú megfordult és elindult a hegy felé.

De hirtelen odalépett hozzá a város legöregebb bölcse, kinek testvérré kellett volna csókolni a világ dolgait s a vállára tette a kezét.

— Mégis, nem akarsz elbúcsúzni valakitől? — kérdezte könnyes szemmel. — Valaki ismerősöd talán mégis csak van közöttünk, akiért mindezt megteszed.

— Nincs senki ismerősöm közöttetek — fordult vissza az ifjú. — Én egyedül vagyok.

Mosolygott, aztán körülnézve, visszalépett a virágot szóró leányok csoportjához s egyet gyengéden homlokon csókolt közülük.

— Leány — mondta neki szeliden, míg csodálatos szemét ráemelte — legyenek neked szép gyermekeid s az egyiket hívd majd közülük Álomnak az én emlékezetemre!

A leány leejtette a karjait s kiestek kezéből a rózsák.

— Te visszajössz! — mondta suttogva. — S én megvárlak téged.

Az ifjú ránézett valami csöndes kis szomorúsággal. Most látszott, mennyire érti szívében a világot.

— Minket — mondta — senki se vár meg és élénk senki se jön. Magunknak kell vállalnunk a sorsunkat. Aki nagy hittel jön, magányos marad s aki messze útra megy, nem kap utitársat. Maradj szép és tanulj meg: a síkon terem a boldogság és sétálva szedhetsz csak magadnak virágokat.

Akkor hirtelen vállára vette a batyuját, karjára a szerszámait, meggyújtott egy fáklyát és sietve nekivágott a hegynek.

A csillagok reszketve ragyogtak az ég kupoláján s a tömeg fáklyáinak fényét fujta az esti szél. A mezőkről az éjtszaka titkai lopakodtak az emberek fölé s a lelkekben megnyitak a jóság ajtói. A megcsókolt leány hosszan utánanézett a férfinak s a társai is meghajtott fejjel álltak; hallgatták az ifjú egyre távolodó lépteit, nézték fáklyája imbolygó lángját s szívük sohase sejtett, édes szomorúságtól sajgott.

A királlyal nem gondolt ebben a percben senki sem, mert ez a perc a jóságé volt és a szereteté.

Sokáig álltak ott. Akkor felcsendültek az ifjú csákányának első ütései, ahogy kezdte vájni az utat a hegybe s a nép felkiáltott:

— Gyerünk a templomokba és imádkozzunk az ismeretlenért!

És megtelt a templom és soha még olyan áhítatosan nem imádkoztak ebben a városban. A megcsókolt leány a főltár lépcsőjére térdelt, homlokával megérintette a földet úgy, hogy kibontott hajának arány-

sátra a padlót söpörte, arcát mosták a könnyek s szívében csodálatos gerjedelem támadt.

— Uram! — kiáltott fennszóval — én csak egy leány vagyok, de tiszta és nem érintett engem ujjal se férfi, hallgass meg engem. Ime, itt térdelek előtted, homlokkal érintem a földet és hajammal a padlót söpröm alázatomban azért, aki elindult s aki mától választott mátkám nekem. Hallgass meg engem! Én ime levágom előtted áldozatul ő érette a hajamat, mely a legszebb ékességem, hogy megvédelmezd az útjában s levetem előtted selyem ruhámat és kemény darócot veszek magamra, hogy méltó legyek hozzá, ki értünk ment el és méltóképen várhassam vissza és megérdemeljem őt.

S a város legöregebb bölcse levágta a térdelő leány sátoros aranyhaját és odatette a Szent Szűz szobrának lábához. Aztán levette a leányról a puha selyemruhát és kemény darócot adott rá helyette, mely törte a testét, de amelyet szívesen tűrt a leány, mert a szíve tele volt alázatos szerelemmel.

És akkor kiállt a város legerősebb ifja, ledobta ruháit, mellét és derekát körülkötözte kemény és érdes kötelekkel oly szorosan, hogy azok belevágtak a húsába.

— Uram! — kiáltott — megkötözöm és bénává teszem magam előtted és engedem verni magam a leggyöngébbtől és legalávalóbbtól!

És kiállt ismét a város legidősebb bölcse, kinek testvérré kellett volna csókolni a világ dolgait és ő is meghajtotta háromszor magát, hogy homloka a földet érte.

— Uram — kiáltotta — bekötöm a szemeimet vastag kendővel és kócot tömök a fülembe, hogy ne lássak és ne halljak s a legkisebb gyermek vezessen ezentúl engem az utcákon, hogy megmutassam alázatoságomat!

Igy fogadkoztak s az egész népen nagy megindultság vett erőt.

Az ifjú pedig fáradhatatlanul ment előre, a hegyről egyre hallatszott csákányának szapora kopácsolása és éjféltre kigyújtotta az első lámpát. De akkor még nem találkozott senkivel és csak a sziklák erejével kellett megbirkóznia. Utána kicsit megpihent, letépett pár fodormentalevelet s rágni kezdte, hogy hűsítse a száját s kezét megáztatva a harmatban, megtörölte vele a homlokát. Aztán lenézett szeretettel a városra és tovább indult.

Mind vastagabb lett a sötétség, csak éppen a fáklyája világított s három napot, három éjet dolgozott, mikor egy barlanghoz ért és nevetést hallott. De milyen nevetés volt ez!

— Ki vagy? — kérdezte egy hang.

Az ifjú megállt s érezte, hogy elkövetkezett az első bajvívás órája.

— Elhívott lélek vagyok — mondta — s szépszerével mondom neked, menj el és hagyj békén az embereket!

A rossz lélek, melynek nagy, ormótlan zsákalakja volt, kifordult a barlang nyílásán.

— Parancsolgatni tudsz — mondta — de lássuk, mit bír az erőd !

És öltre mentek. Zengett és harsogott a hegy viadaluk szörnyű zajától s három nap, három éjjel birkóztak, de még mindig nem tudták legyőzni egymást. S lent a város, ahová tisztán lehallatszott a küzdelem zaja, feszült várakozással figyelt. S az ifjú érezte, hogy száz évig is birkózhatnak egymással, mire egyikük legyőzné a másikat, mert a rossz lélek minden kurjantással új erőt kapott. S ezért megállt és így szólt :

— Várj ! Nincs időm, hogy időtlen időkig viaskodjam itt veled, mert tovább kell mennem. Mit kívánsz tőlem, hogy elhagyd a hegyet ? A rossz lélek, kinek ormótlan zsákalakja volt, fölkacagott.

— Nos, ez okos beszéd ! Látod, ezen kellett volna kezdened. Én ismerlek téged és megelégszem, ha ide adod nekem szívedből a gyerekkori játékaidat !

Az ifjú megállt és a szívébe nézett. Gyönyörű játékok emlékét őrizte meg ottan, tiszta és ragyogó volt valamennyi s úgy ápolgatta őket, mint a legféltettebb kincseit. De benyúlt a szívébe, kitépte és odaadta.

— Vedd, amit kívántál ! — mondta a rossz léleknek.

S ahogy átadta gyerekkori játékait, egyetlen csepp, rubinvörös vér csöppent le belőlük a földre, melytől megzendültek a sziklák, énekelni kezdtek, a legpompásabb fű lepte be őket s ahova lehullott a vér, gyönyörű, sudár fa sarjadt a nyomában s ágai közt az ég madarai énekeltek. S a rossz lélek eltűnt, mintha a föld nyelte volna el s a hegynek a tőle lefelé eső része kivilágosodott. S lent a gyermekek egyszerre fölsikoltottak :

— Hol a lovacskám, anyuska ? ! A kis báránycámát adjátok elő ! Olyan régen nem játszottunk !

És a gyermekek játszani kezdtek és a férfiak közülük vegyültek s egész nap vígan játszottak a gyermekekkel. S este, mikor hazamentek, boldogan kiáltottak fel :

— Hozsánna a szabadítónak !

S az ifjú fent rászorította szívére a kezét és két könny gördült alá a szeméből, mert fájt, hogy nincsenek már játékai. De a lehullott könnyekből rózsabokrok lettek gyermekfej nagyságú, gyönyörű virágokkal és ő tovább indult :

Hat napot, hat éjet vájta tovább a sziklát, míg a másik barlanghoz érkezett. Sötét volt a barlang, hideg ásított ki belőle s két nagy tüzes szem nézett a mélyéből kifelé, de az ifjú nem ijedt meg, hanem bekiáltott:

— Elhívott lélek vagyok s szépszerével mondom neked, rossz lélek, menj el és hagyd békén az embereket !

A rossz lélek, melynek ormótlan malomkőalakja volt, dühösen fordult ki a barlang nyílásán.

— Parancsolgatni tudsz — vicsorgatta — de lássuk, mit bír az erőd !

És öltre mentek. Az ifjú már véres volt a munkától, de nem sajnálta magát s visszhangzott a szörnyű bajvívás zajától az egész hegy. A nép lent feszülten figyelt. Hat nap és hat éjjel birkóztak szünet nélkül

s akkor az ifjú érezte, hogy kétszáz évig is elbirkózhatnának, mégse tudnák legyőzni egymást. Azért megállt és így szólt :

— Nincs időm, hogy időtlen időkig birkózzam itt veled. Mondd meg, mit kívánsz, hogy elhagyd a hegyet.

A rossz lélek mélyen a szemébe nézett az ifjúnak.

— Nézd — mondta alattomosan — én szerény vagyok s megleg-szem vele, ha odaadod nekem szívedből az édesanyád emlékét.

Az ifjú elhallgatott és a szívébe nézett. Szelíd, drága és galambszárnyfehér hajú öreg asszony volt az édesanyja, régen meghalt már, de az arca ott ragyogott az ifjú szívének legtisztább zugában, esténként altató dalokat énekelt neki s éjtszaka, mikor kint aludt a szabad mezőkön és vadállatok kóboroltak körülötte, védte őt és imádkozott érte. De az ifjú benyúlt a szívébe, kitépte onnét az édesanyja képét s odaadta.

— Vedd, amit kívánsz ! — mondta a rossz léleknek.

S hogy átadta édesanyjának szívéből kitépott képét, két csepp, rubinvörös vér csöppent le belőle a földre, melyektől zsoldárt énekeltek a sziklák, de olyan szépet, aminőt még nem hallott a világ, százszorszépből fehér szőnyeg lepte be a köveket, két lágyhúsú kőkenyebkor sarjadt a nyomukban s a szentjánosbogarak ütöttek rajta tanyát. S ez a rossz lélek is eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. Az ifjú kigyújtotta a harmadik lámpát s a hegynek tőle lefelé eső része kivilágosodott. S lent az emberek hűnbánóan mentek ki a tornácokra, ahová kiűzték az anyjukat.

— Édesanyánk — mondták — jöjjön be a hidegről a szobába ! Jó fekvőhelyet készítettünk és aludja ki a fiainál magát.

Az öreg asszonyok meg bementek és a hála könnyével öntözték meg a párnákat, összeborultak megtalált fiaikkal és felkiáltottak :

— Hozsánna a szabadítónak !

Az ifjú meg fent rászorította szívére a kezét és négy súlyos könny-csepp hullott ki a szeméből, mert nagyon-nagyon fáj neki, hogy immár nincs szívében az édesanyja képe. De a könnyekből galagonyabokrok lettek és a cinkék és pintyek vidáman csipkedték a gyümölcseit.

Mikor ezt látta, tovább indult.

Tizenkét napot s tizenkét éjet vájta tovább a sziklát, míg a következő barlanghoz érkezett. Sötét volt ez is, feketévé vált menyasszonyi párták lengtek a pereméről s a víz, mely a barlang szájánál fakadt, sósízű volt, mint a könny. Az ifjú látta, hogy megint elérkezett a bajvívás ideje s bekiáltott :

— Add meg magad, rossz lélek és hagyd el a hegyet. !

Már akkor tépett volt a ruhája és a térde is vérzett.

A rossz lélek, melynek ormótlan tuskóformája volt, kifordult a barlang nyílásán dühösen :

— Parancsolgatni tudsz — kiáltotta fenyegetőzve — de lássuk, mit bír az erőd !

És öltre mentek. Az ifjúnak már csupa seb volt a lába, de nem

kímélte magát s recsegett és harsogott borzasztó bajvívásuktól az egész hegy! A nép lent dermedten hallgatott. Tizenkét nap és tizenkét éjjel viaskodtak egyfolytában s akkor az ifjú látta, hogy háromszáz évig is elviaskodhatnak, mégsem győzik le egymást. Hogy ezt látta, megint megállt és így szólt:

— Nem birkózhatom itt időtlen időig veled. Mondd meg nekem, mit kívánsz, hogy elhagyd a hegyet?

A rosszlélek ekkor megrázta magát s recsegett a dereka, mint mikor tuskót hasogatnak. Nevetett.

— Kívánhatnám, hogy hajolj meg háromszor előttem, ismerj el uradnak engem és légy a szolgálom halálomig. De nem teszem. Mindössze azt kérem tőled, hogy add nekem a szívedből annak a lánynak a képét, akit negyvenkét nappal ezelőtt homlokon csókoltál!

Az ifjú elhallgatott és megremegett. Szelíd, szép, karcsú és bársonytestű volt a lány, akit homlokon csókolt, a szeme mindig előtte ragyogott, míg vágta a hegyet s melegítette és erőt adott neki a birkózásokon s hogy percre megállt kezében a csákány, mindig hallotta a hangját, mely a rigó buggyanó hangjához volt hasonló. De kevés várta, hogy benyúlt a szívébe, kitepte onnét a leány képét s átnyujtotta.

— Vedd, amit kívánsz! — mondta a rosszléleknek.

S hogy átadta a homlokon csókolt leánynak a képét, abból hat csepp rubinvörös vér hullott le a földre, amitől buja szerelmi dalokat kezdtek énekelni a sziklák, olyan gyönyörűeket, hogy a madarak mind elhallgattak tőle; piros tűzvirágokból puha vörös szőnyeg lepte be a sziklákat s a hat vércsöpp nyomán hat jázminbokor fakadt s úgy betöltött illatával mindent, hogy az egész világ megrészegedett tőle, a madárkák bódultan hullottak a bokrok alá és a levegőben kóválygó hatalmas sasok a rigók legszebb szerelmi énekét énekelték.

S lent a hegy lábánál valami különös, fűszerszámok illatától terhes szél támadt, melytől megreszkettek a lányok és az ifjú legények. Már egy órája dörömbölt és suttogott a homlokon csókolt lány ablaka alatt a szél s az borzongva kelt ki az ágyából. Még rajta volt a daróc ruha, de már nagyon törte testét és gyenge húsán mély barázdákat dörzsölt. Kinézett az ablakon és akkor látta, hogy kipattantak az összes bimbók s virágban úsznak a kertek. Erre nem bírta tovább magával, kitárta az ajtókat s borzongó testtel járta a mezőket mindaddig, míg a hold tányérja zeniten nem állott. Akkor zörgetett egy ifjú ajtaján, aki megkötözte volt magát negyvenkét nappal ennek előtte a templomban és csak állt és állt és néztek egymásra.

— Drágám, — súgta neki — drágám, nézd, virágtól roskadoznak a kertek. Én csak lány vagyok, gyöngé és hajlékony, mint a fűz, nem tudok tovább magányos maradni!

— És akinek eljegyezted magad? — kérdezte a férfi.

A lány eltakarta két kezével két bimbózó mellét és semmit se szólt, csak remegett és egész teste úgy elgyengült a vágtyól, hogy

könnyűbb lett a pillénél és lágyabb a fűnél, mely az erdőkben megserkent ezen az éjszakán. Akkor az ifjúnak, ki negyvenkét nappal ezelőtt megkötözte volt magát a templomban, lepattantak testéről a kötelek, a lány selymes aranyhaja pillanatok alatt oly hosszúra nőtt, hogy a térdét verte, felkiáltottak boldogan s kirohantak az éjszakába, ittak a tiszta forrásból, megkergették a legelő őzeket, meghengergöztek az átlanguult fűben s egymáséi lettek. Csodálatos éjjel volt s csak mikor már csupa cserepes volt a szájuk, ültek fel s a csillagok eszükbe juttatták :

— Kellene talán egy jó szót mondani azért, aki a hegyen jár !

De nem jutott eszükbe semmi, amit méltónak ítélték volna hozzá s ezen sirvafakadtak.

Az ifjú meg fent a hegyen, aki mindezt látta, összeszorította a fogát, hogy ne kelljen sírni az árvaságán. De aztán megcsókolta a hat jázminbokrot, megáldotta a várost, mely neki semmit se adott és megáldotta a lányt, mert tudta, hogy Álomnak fogják hívni a gyermekét az ő emlékezetére. Aztán kigyujtotta a lámpát és tovább ment.

Huszonnégy napig vájta a sziklát és huszonnégy napig birkózott a következő barlang lakójával s a végén odaadta a látásán, hogy az emberek szívébe visszatérhessen a világ látásának derűje s azután felállította a lámpát és vakon ballagott tovább. És negyvennyolc napig vágta a sziklát és negyvennyolc napig birkózott a következő barlang lakójával s a végén odaadta a hallását, hogy visszatérjen a város szívébe a világ hallásának derűje. És hatszázhetvenkét nap múlva elért az utolsó barlanghoz és nem is tudni, mennyi ideig dulakodott itt, míg végre az erejét és a hitét adta oda, hogy megváltsa az emberek munkáját. És lent egyszerre felcsendült a kalapács és dalos kedvvel, vidáman zengett városszerte a munka.

De akkor már aggastyán volt, tépett és megrokkant és nem volt mása, csak a szíve. Az még hajtotta előre, mert a hegy csúcsán a Sötétség lakott medvekörmökkel díszített fekete kastélyban és sötéten ülte meg a tetőt.

Isten tudja, meddig vánszorgott, mire odaért. De már el volt fulladva, rogyantak voltak a térdei és nem tudta elkiáltani a bajvívás szózatát. A Sötétség kint ült épen a sátra előtt és nézett le a városra, mikor meglátta a vándort.

— Mit akarsz, te aggastyán? — kérdezte, nem akarva hinni a szemének.

Az aggastyán már tudta, hogy birkózni nem tud, hát meghajtott a fejét.

— Nem tudok már birkózni veled, — mondotta — de, kérlek, mondd meg nekem, mit kívánsz, hogy elhagyd a hegyet?

A Sötétség ránézett és megesett a szíve a reszkető öregben.

— Ugyan már, mit adhatnál nekem, te szegény öregember? — kérdezte. — Hisz koldus vagy és lerongyolódott és gyöngö. Nincs neked

másod már, csak a szíved. Add nekem hát a szívedet, te szegény öregember! És az aggastyán benyúlt a mellébe, kivette a szívét és odaadta. S ahogy odaadta, lerogyott a földre és meghalt.

— Csodálatos ember volt! — mondta a Sötétség s könnyet törölt ki a szeméből, összeszedte a cókmojkját és elsuhant, csak a sátrát díszítő fekete medvekörmök zörögtek még sokáig utána.

Akkor aztán lejöttek a fákról a fülemülék, körülállták az aggastyán holttestét és a legszebb énekbe fogtak, ami csak a szívükből támadhatott. A pintyek fodormentaleveleket hoztak a feje alá párnának, a pacsirták búzavirágot a szemére, a cinkék bogyókkal ízesítették meg a száját, a stiglicék tarka tollaikkal díszítették, a feketerigók fenyőgyantát hoztak a füstölőre, a vörösbegy pedig, mely olyan édesen pityegett, két fehér mécsvirágból gyújtott lámpát a halott feje mellé.

Igy virrasztottak a madarak hét éjet és hét napot. A hetedik napon a város urai is tudomást szereztek a nagy Ismeretlen haláláról s nyomban tanácskozni kezdtek, hogy hogyan adják meg megmentőjüknek a végtisztességet. Végre úgy határoztak, hogy a csúcson temetik el s márványtáblát állítanak a sírja fölé, ezzel a felírással:

*«Itt nyugszik a nagyszívű Ismeretlen,
aki kigyújtotta a hegyen a világosságot».*

A gyászbeszédet maga a város legöregebb bölcse mondotta, akinek testvérré kellett volna csókolni hajdan a világ dolgait. Ő már régen nem viselte szemén az alázatosság kötését. Polgármester volt és bölcseségével mindenki meg volt elégedve. De gyönyörű beszédet is mondott. És eljött a homlokon csókolt lány is, kisfiával a karján, akit Álomnak nevezett és könnyezve helyezett egy jázmincsokrot az Ismeretlen sírjára.

* * *

És száz év múlva, mikor már egyetlen egy ember sem élt azok közül, akik a szelíd arcú ifjút látták, egy fiatal pár sétált fel vasárnap délután a hegyre. Szépek voltak és jókedvűek s megálltak a csúcson a márványból készült emléklap előtt.

— Nézze csak, — mondta a lány — milyen szép márványlap van ezen a síron! Vajjon ki fekszik alatta?

A fiú betűzni kezdte a felírást: *Kigyújtotta a világosságot... Válatvont.*

— Isten tudja! Valami lámpagyújtogató. Nyilván ő volt az, aki, mikor a szerpentin elkészült, először gyújtogatta meg a hegy lámpáit. Látja, milyen kevés kellett akkoriban hozzá, hogy az ember dízsír helyet kapjon! Próbálna most ez az úr beállani az én helyembe és rendezkedni a különböző fények között! Most kék, most zöld, lila, átmenet a pirosba, most hajnalodik, most alkonyul! Tudom, megtanulná, hogy mi az igazi munka!

... A férfi a városi operettszínház fővilágosító mestere volt.

Dallos Sándor.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN TEMETÉSE.

EZERNYOLCSÁZHAVAN március 17-én, szerdai napon látogatta meg Jósika Samu báró, volt erdélyi kancellár a döblingi remetét utoljára. Jósika a forradalom lezajlása óta Bécsben élt, keveset járt ki otthonából, sűrűbben csak a császárvárosban önkéntes vagy elrendelt száműzetésben élő emigráns honfitársaival érintkezett. Politikai tekintetben semmi befolyása nem volt.

Széchenyi Döblingben nem vitt önálló háztartást. Öt-szobás lakásáért, önmaga és két inasa ellátásáért negyedévenként előre 1100 forintot fizetett a Monsieurnek, ahogy maguk közt dr. Görgent hívták. Utoljára március 19-én rőtta le fizetni valót 1860 április, május és június hónapokra előre. Reggelenként a Madame (Görgenné) látogatta meg a grófot, átvette megbízásait, érdeklődött éjjeli nyugalma, hogyléte s aznapra meghívott vendégei felől, akiket napról-napra pontosan számbavettek, mert Görgennek 1—1 forint járt minden vendég étkezése után. Borról és kitűnő szivarokról a gróf maga gondoskodott.

Nagyon felizgatta az a hír, hogy Jósika hazatérve szállására rosszul lett s hogy Seeberger és Finger, később Oppoltzer és Skoda, bécsi orvoskitűnőségek állapotát napokon át válságosnak mondták, hogy a beteg — mint később kitént, súlyos epekövek által gyötörve — napokon át görcsökben fetrengett s anélkül, hogy segíteni tudtak volna rajta, március 29-én délben elhunyt. A bécsi magyarok megütközve látták, hogy az udvar alig érdeklődött régi szolgájának állapota iránt, kit kevés résztvevő jelenlétében a Szent Mihály templomban Lonovics József szentelt be s otthon, Mikén temettek el.

Széchenyi ettől kezdve alig szól környezetéhez. Állandóan szemei előtt lebeg, hogy Napoleonhoz és Palmerstonhoz írt levelei miatt felségsértéssel vádolhatják s nyilvános tébolydába zárhatják. «Látom, romlásom bizonyos», írja naplójában, itt az idő magamat az üldözés elől egy kétségbeesett elhatározással kivonni. Előbb Festetich Györgyöt, majd mostoha fiát, Zichy Henrik grófot bizza meg a gyámsággal azon esetre, ha önrendelkezési jogától megfosztanak. Április 1-én azzal végzi naplóját: «nem tudom magamat többé megmenteni». Családja szeretete, az életöszton mind háttérbe szorul a túlcigázott rögeszme előtt: hazája romlásának ő az okozója s azért bűnhődnie kell.

Április 7-én, nagyszombat este régi titkára, Kiss Márton kereste fel, 7—10-ig sakkozott vele. Másnap reggel hálószobája ajtaját az inasok zárva találták s Goldberger doktorért szaladtak, Görgen helyetteséért s behatolva, abban a karosszékekben, melyben az utolsó időben éjjelente is ülve aludt, halva találták. A hivatalos jegyzőkönyv adatai szerint mindkét karja combjaira volt leeresztve, a baloldali combon feküdt a kilőtt pisztoly. A fej baloldala teljesen szét volt zúzva s a koponya 4—5 lépésnyire hevert a földön. A velő a falakon és a szoba mennyezetén volt szétszórva. A pisztoly gyutaccsal és madársöréttel volt töltve.

A család tagjai futva mennek a borzasztó hírre a Hohebrückeröl Döb-

lingbe, Széchenyi Béla és Gyula látják meg elsőnek, ők intézkednek a vizsgálat megejtése és a temetés iránt. A városban gyorsan elterjed az eset híre, bár biztosat nem tud még senkise; Szögyén László Apponyi Györgynél érdeklődik, majd Hopf János kanonok, Lonovics titkára mond el részleteket, hogy t. i. nem szívszélhűdés által halt meg Széchenyi, Almácss Mórictól tudják meg, hogy agyonlőtte magát, végül Zichy Henrik részletesen elmondta a megilletődött emigránsoknak a szomorú eseményt.

A közvélemény nem nyugszik bele egykönnyen a magyarázatokba. Szájról-szájra jár a hiedelem, hogy a gróf politikai gyilkosság áldozata. Hogy lehet, hogy a fegyver durranását nem hallotta senki? Hogyan jutott az örült Széchenyi fegyverhez? — kérdezik egymástól az emberek. A külföldön élő magyar menekülteket is megdöbbentette az eset. Kossuth meghatva hajtja meg nagy ellenfele előtt az elismerés zászlóját, az emigránsok egy része a megboldogultban a nemzet legnagyobbját gyászolja, akit «újabb felkelés esetén fejének ismert volna el a nemzet». Szerintük ő volt az egyetlen magyar, akiben az országban élő nemzetiségek bizalma összpontosult, ami szintén az ő kezébe adta volna a megoldás vezetését a monarchia akkori kritikus helyzetében. A hivatalos helyről terjesztett hírt: Széchenyi szívszélhűdésben halt meg, világosan megcáfolta a Times április 9-iki telegramja, hogy a gróf agyonlőtte magát. Kossuthnak Tanárky Gyula mutatta meg a lap azon számát, mely azután körbe járt a többenél is.

Budáról valószínűleg Szekrényessy Antal főtörvényszéki tanácsos, a kormány kezes-lábas báránya küldi az első telegramjelentést Bécsbe (ápr. 9-én este 6-kor): azt beszélik, hogy Széchenyi szélütésben meghalt, de olyan hír is kezd terjedni, hogy a kormány őt és Jósikát megmérgeztette. Szerinte ennek úgy lehetne elejét venni, ha a halál valódi okát elmondanák.

A rendőrség azonban éppen annak beismerésétől fázott leginkább, hogy az ellene indított rendőri hajsza adta a gróf kezébe a fegyvert.

Weber Fülöp bécsi rendőrigazgató április 10-én jelenti az osztrák kormánynak, hogy a Gerold-féle bécsi könyvnyomda vezetőjét, Budill Antont megbüntette 25 forintra, mivel a gyászjelentést csak aznap 11 órakor mutatta be, tehát nem a nyomást megelőzően. Ez a gyászjelentés csak annyit mond, hogy a halál váratlanul következett be. A külföldi és hazai lapok ezt a szöveget kapták meg. A rendőri beavatkozás itt valósággal brutálissá válik: kényszeríti a családot egy második partie kinyomtatására, amelynek kritikus betoldása: «Döblingben, *szélhűdés folytán* váratlanul bekövetkezett gyászos kimúltát» nyilvános valótlanságot tartalmaz. A beszentelés helye és ideje sincs benne az első szomorú jelentésben. Ez újabb szöveget 1600 magyar és 400 német szövegű példányban adták ki.

De a halott emlékétől is félő belügyi kormányzatnak ez sem volt elég. A családot újabb megalázással arra kényszerítette, hogy a beszentelést és a temetést is egy-egy nappal előbb végeztesse el, hogy a részt venni akarók meg ne jelenhessenek.

A beszentelést a tébolyda hátánál levő kis templomban dr. Greilick klosterneuburgi lelkész végezte. A család tagjain kívül vagy 50—60 mágnás jelent meg az egyszerű feszülettel díszített koporsó körül, melyet gyertyák érdeje világított meg s a kis templomban 72 címertábla törte meg a falak komorságát. A wieneni rendőri kirendeltség nyomban telegram által jelezte a központnak, hogy a beszentelés csendben ment végbe — egy órával előbb egy Stahrenberg grófot temettek, a mágnások nagy része ott volt jelen — s a tetem

fél háromkor érkezett meg a déli vasút indulóházához. A család tagjai közül az özvegy és Hunyadyné, Zichy Ilona, Béla és Ödön, továbbá Zichy Géza és Gyula kísérték, továbbá őt nem családtag. A rendőrség ezen a csekély számon is megütközik, kérdi, hogyan utazhatnak ezek el a központ tudomása nélkül.

Sedlacek soproni rendőrfőnök 10-én este 9 óra 30 perckor adja fel sürgönyét a rendőrniszternek, jelentve, hogy a holttest $\frac{1}{2}$ 9-kor este csendben megérkezett. Kevés rokon és ismerős kísérte ki Cenkre, ahol másnap 11-re van kitűzve a temetés. Sopron lakossága az elhunyt Pál bátyjához fordult, engedje meg, hogy a tetemet a városon végig kísérik, de ezt a rendőrség beavatkozására megtagadta. Így a tetemet vivő szekeret szakadó esőben Némethy Imre gazdatiszt kísérte ki, még éjjel felravatalozták a kastély kápolnájában, hol 2—2 uradalmi alkalmazott őrködött felette.

A temetés idejének megváltozása Pestre csak későn jutott el. Protmann rendőrigazgató 10-én éjjel 12 óra 10 perckor jelenti Kempen János rendőrniszternek, hogy Károlyi Gyula, Lajos és György, Festetich Leó és Béla, Bánffy Miklós, Kemény Dénes br., Miske br. és Deák Ferenc elutaztak Bécsbe a temetésre. Kempen intézkedésére a bécsi második személyvonatot leállítják s az elsővel reggel 7-kor, egy órai késéssel érkező 14 díszmagyarba öltözött utasnak az északi vasút rendőri kirendeltsége tudtára adja, hogy nem érdemes tovább utazniok, mert elkésnek a temetésről. De a zarándokok valami levelet vesznek kézhez, annak elolvasása után a déli vasútra hajtottak, ott azonban újabb meglepetés várt rájuk: a soproni vonatot már elindították. Később egy különvonattal mégis elindultak.

Weber rendőrigazgató ugyanezt jelenti Kempennek, hozzáadván, hogy az elhunyt döblingi lakásán a házkutatást késő estig folytatták. Kiválasztottak több iratot, köztük az utolsó napokról való naplót, amelyben az öngyilkossággal foglalkozik. A kutatást Garnhaft, a bécsi tartományi törvényszék elnöklő tanácsosa és Lienbacher György államügyész végzik.

A temetés 11-én szerdán délután 4 órakor kezdődött. A jelenlevők számát nem lehet biztosan megállapítani, a tudósítók nagyrésze elkésett s Paúr Ivántól veszik az adatokat, mégis 2000 és 4000 közt változik a szám. A beszentelést Tolnay Antal cenki plébános végezte 16 paptársával, nyolc fiatal Széchenyi kihozta a koporsót a kastély kápolnájából az egyszerű négylovas szekerre, a menet megindult. Elöl a kis iskolásgyermekek, nők, férfiak négyes sorokban, Nagy- és Kiscenk lakói, a papság, cselédek, a kocsi vagy 300 fáklyás által környezve, a koporsón semmi dísz, csak az elhunyt kalapja, kardja s violaszín atillája, az özvegy grófné két fia között, körülbelül 50 mágnás, a különvonattal utolsó órában megérkezett magyarok, köztük Deák Ferenc, Babarczy Imre, Podmaniczky Frigyes, Klauzál Gábor, Kemény Zsigmond, Toldy Ferenc. A menet teljes csendben, ének és zene nélkül haladt el a Széchenyi által leromboltatott régi templom romjai mellett a temetőbe. A feloldozás után a nyolc Széchenyi levitte a sírboltba a koporsót, a fáklyások fent halomba rakták a fáklyákat s a jelenlevők ajkán felhangzott a Szózat felséges dallama, ezt már nem tudta megakadályozni a temetésről elkésett megyefőnök.

Igy temették el a Legnagyobb Magyart.

Az ég sötéten borongott a gyászmenet felett s a lombtalan fák ágai között előretörő napsugár a fény és árny örök küzdelmét szimbolizálta. Az özvegyet alig tudták férje hamvaitól elválasztani. «Bezárták a sírboltot, mely hazánk legnagyobb szellemi harcosának az élet viharaitól nem háborgatott menhelyet nyújt.»

A vallási kötelességeit mindvégig hűen teljesítő katolikus főúr temetését nem főpap végezte, az udvart, egyik királyhűsége miatt sokat támadott és gyanúsított magyar gróf temetésén senki nem képviselte, csak a magyar társadalom érezte, hogy vesztesége pótolhatatlan.

A temetéssel nem záródott le a közvélemény érdeklődése a megboldogult iránt. Szekrényessy Antal 12-én jelenti hosszú sürgönyben Bécsbe, hogy eddig azt tartották a pestiek, a grófort a kormány megmérgeztette, most pedig azt hangoztatják, hogy halála a nemzet újjászületését jelenti. A szolgálalkú talpnyalónak Albrecht főherceg Bécsből adja meg a választ: ne küldjenek többé titkos jegyű táviratokat ez ügyben. Ha az elhunyt lelkéért valahol misét akarnak mondani, a helyi hatóságokra kell bízni annak engedélyezését, de meghívókat csak a családtagok küldhetnek szét. Tüntetést s főleg tanulók részvételét az ünnepségeken meg kell akadályozni. Ezt a derék urak lehetőleg meg is tették.

Április 24-én Prottmann sifírozott távirattal jelenti, hogy a pesti diákokat Festetich Béla gróf, dr. Vezerle és Thaly Kálmán biztatják, hogy menjenek fel tüntetni a bécsi ünnepélyre. Ő a pesti kémekek közül Magyarral és Borkival ügyeltet reájok. Másnap újra hosszú sürgönyben számol be tevékenységéről. Tegnapi reggel tudta meg, hogy az este 5-kor induló hajón mágnások, diákok, színészek és tudósok Bécsbe akarnak menni a 26-iki requiemre. A mozgalmat Festetich Béla és Károlyi Gyula szervezték s a gőzhajózási társaságtól árendeményt kértek a külön hajóért. A hiányzó pénz (4000 forint kellett) összegyűjtésére a Fillinger kávéházban gyűjtést rendeztek s akkor Csekonics 200, Károlyi Gyula 100 forinttal pótolták ki a hiányzó összeget. Az indulást este 9 órára határozták. Minthogy ő Benedek kormányzótól utasítást vett arra, hogy a tüntető felvonulást akadályozza meg, katonai segítséget kért, majd az indulni akarókat beengedte a hajóba, hogy a kísérettől elválassza, azután magához hívatta Bitskeyt és dr. Vezerle Gyulát, tudtukra adta: csak az elhunyt rokonai, barátai utazhatnak el, mások nem. A vezetők ezt közölték az ifjúsággal, akik elhagyták a hajót. Elénekeltek a Szózatot, néhány helyen még csoportosultak, sőt lőttek is.

Hasonlóképpen járt el a rendőrség a megrendelt különvonat utasaival is s így aztán Weber azt jelenthette, hogy csak 15 diák érkezett Bécsbe a rendes vonattal. A bécsi requiem így csendben folyt le a skótok templomában. A Szózatot a mise végén nem énekelhették el, mert a kántor a rendőrség meghagyására mindvégig hangosan játszott az orgonán. A jelenlevők mély csendben hazakísérték az özvegyet.

Hasonlót jelent Prottmann a pesti requiemről is: mágnások, diákok s a közönség megtöltötte a ferencrendiek templomát. A mise végén a Himnuszt énekeltek (Prottmann így idézi: Isten aldj meg Magyarat), Batthyány Lajos özvegyét a templom előtt megéljeneztek; Dank Agapius beszédében nem volt semmi politikai vonatkozás.

A vidéken tartott gyászünnepélyek közül csak az egrit jelenti külön a rendőrség. Ott dr. Nánássy ügyvédné (ismert agitátornő) szervezte a kaszinó tagjaival Babits ügyvéd, Albert csillagász tanár, Csontos káptalani hivatalnok és Csikyvel (ez a rendőrség szerint ugyancsak börtöntöltelék). Jártak Bartakovics érseknél, de az megtagadja a mise elmondását, erre a ciszterciták priorját, Vágovics Bertalant kérték fel, aki el is végezte. A nők vagy ötvenen, Nánássy né vezetőségével gyertyákkal mentek a templomba s onnan haza.

A főváros által tartott nagyarányú gyászmiséről bezzeg nem szól a rendőri jelentés, ahol Scitovszky primás együtt énekelte a sok ezernyi részt-

vevővel a Szózatot, amelyből Jókai szerint bizvást elmaradhatott volna a *megfogyva* szó, mert «sohasem volt több magyar a földön, mint most».

Azon körülmény, hogy a rendőrség által végzett boncolás adatait nem tették közzé, sok mende-mondára adott alkalmat. Akkor még eléggé élénken foglalkoztatta az emberek fantáziáját Petőfi szibériai fogságának és visszatérésének kérdése; Széchenyiről is azt rebesgették, hogy a bécsi rendőrség által végzett kutatások idején titokban hazament Cenkre, hogy ott levő titkos iratait, amik nem voltak, eltüntesse. Környezete néhány tagjának váratlanul bekövetkezett elhalálása növelte a hiedelmet. Kacskovics Lajos Tasnerrel halála előtt beszélgetve úgy hallja az utóbbtól, hogy a gróf nem lett öngyilkos. Mások, főleg Zsoldos Ignác azt találta különösnek, hogy Széchenyi éppen Kossuth születésének hónapjában halt meg, ami pedig tisztára az események véletlen találkozása volt. Arányi Lajos egyetemi kórbonctanár, minthogy «a nagy férfiú elhúnytáról ezerféle hírek hemzsegnek s a legutolsó ekkép hangzik: él és megszökött, a hulla csak interpolált», ajánlatot tesz Paurnak, hogy a gróf tetemét saját rendszerével teljesen ingyen bebalzsamozza s így a holttest üvegkoporsóba lesz elhelyezhető s ezerévig is megmarad. Az elhunyt Béla fia azonban megköszöni az ajánlatot, de atyja maradványait nem kívánja újra megbolygatni. Mindössze annyit tesz meg, hogy a ruhákat, melyekben halálakor találták, díszes ládában külön helyeztette el a sírboltban.

A rendőrség vizsgálata tulajdonképpen érdemleges eredményt nem ért el. Május 26-án az ügyészség 11 pontba foglalta össze azt, amire nézve az elhunyt özvegyét és családját kihallgatni szükségesnek látta. A kérdésekre határozott választ többnyire ma sem tudunk adni, de az kétségtelen, hogy a bécsi törvényszék vizsgálati jegyzőkönyve is a kormány befolyása alatt készült, hiányzik belőle még az árnyalata is az őszinte beismerésnek, amit pedig akkor már az osztrák lapok is nyíltan hangoztattak: a rendőrség erőszakoskodása fosztotta meg legnagyobb fiától Magyarországot.

1. Mikor és kinek utasítására vitték be az intézetbe a grófit. A grófné idevágó vallomását nem ismerjük s a bécsi igazságügyi palota leégése következtében aligha kerül elő valaha. Valószínű az, hogy a gróf saját maga fejezte ki ebbeli kívánságát Balogh Pálnak, valamint az is, hogy 1848 szeptember 6-án Széchenyi Pálon kívül a grófné, az orvos által értesítve, Győrbe sietett s férje szomorú állapotát látva, hozzájárult a gyógyintézetbe való szállításhoz.

2. Milyen állapotban volt a gróf a beérkezés idején, változás állott-e elő s javulás remélhető volt-e, de főként milyen volt egészsége március 3. után. Ma már általánosan elfogadott tény, hogy Széchenyi 1848-ban súlyos ideg-beteg volt, ebből lassan kigyógyult; Görgen hozzájárult volna ahhoz, hogy az intézetet elhagyja, de ő maga nem ment. Állapota a házkutatás után nyugtalan lett, idegessége állandóan fokozódott s a kormány bosszúja előli félelem adta kezébe a fegyvert.

3. Hogyan élt az intézetben, úgy-e, mint a többi ápolttal s a Görgen által előírt rendszabályokat betartották-e? Ez a kérdés mentődeszka akart lenni az állásból hamarosan elbocsátott Görgen részére, aki később maga is kivételeket tett s még inkább megengedett a jól fizető gróffal szemben.

4. Mióta viselte gondját saját vagyónának? Az ötvenes évek közepe óta fogadta Hajnik János jószágkormányzót s rendelkezett feleségével együtt a birtok kezeléséről.

5. Az inasok, Brach Jakob és Pichler Sebastian, kitől vettek utasítást a gróf személyére való gondviselésre s hibásak-e a gróf öngyilkosságában?

A grófné fogadta fel őket, a család fizette. A kérdés második része együgyű okoskodás.

6. Mi a grófnének és Béla fiának nézete a gróf hirtelen halálát illetően, önmaga vetett-e véget életének, vagy idegen kéz oltotta azt ki s mi volt reá ez irányban a legerősebb befolyással? A vizsgálat részletesen tisztázta, hogy Széchenyi önmaga oltotta ki életét.

7. Fegyvert, puskaport és töltést ki vitt be a tébolydába s Görgen ezt hogyan engedhette meg? A következő kérdés maga elmondja a választ, Görgen pedig sok más egyébről sem tudott, ami Széchenyi szobáiban 1860 körül történt.

8. Mikor vitte be Zichy Rudolf gróf a két pisztolyt a grófhhoz s hogyan tarthatta meg azokat? Széchenyi gondosan eldugta a mostoha fiától saját biztonságára kért pisztolyokat, sötét szándékába senkit nem avatott bele.

9. A Görgen által többször ajánlott elővigyázati rendszabályokat a család miért nem tartotta be, miért nem őriztette szorosabban az elhúnytát? Széchenyi stoikus nyugalommal ment a halál elébe, családjából sejtelve sem volt senki-nek a vég váratlan bekövetkezéséről. Semmi jel nem vallott arra, hogy élete veszélyben forog.

10. Görgen hibáztatható-e a gróf váratlan elhúnytáért? A család bizonyára nem tette őt felelőssé az esemény miatt.

11. A grófné mint férje gyámja, milyen intézkedéseket tett az elhúnytát illetően, Görgen hogyan nyilatkozott előtte férje állapotáról, végül az ügyészség a gróf lelkiállapota helyes megítélhetése céljából tisztázni kívánja a megboldogult szerzőségi viszonyát a következő, hagyatékában felfalált iratra és nyomtatványokra vonatkozólag:

a) A gróf levele a rendőrminiszterhez 1860 március 4-én.

b) Széchenyi nyomtatott levele az Akadémiához 1858 december 20. (helyesen november 6.)

c) *Kleine Beiträge zur grossen Frage in Österreich.* Nyomtatvány.

d) *Zur Rettung Österreichs. Röpirat.*

e) *Sustine et abstine.* Röpirat.

f) *Ein Blick auf den anonymen Rückblick von einem Ungar.* Sárga könyv.

A döblingi hagyaték és a családi levéltár iratai alapján megállapítható, hogy a grófnő többször igyekezett férjét rávenni, hagyja el a tébolydát, egyízben a család tagjaival összebeszélve szelíd kényszert is megpróbált ez irányban alkalmazni, de férje ebben a tekintetben hajlíthatatlan volt. Nem maradt részére egyéb hátra, mint lehetőleg túrhetővé tenni férje számára az önkéntes száműzetés helyét. A bíróság kérdésében felsorolt *levelet Thierryhez* Széchenyi maga írta, az *Akadémiához írt levélnek* hosszú lelkítusa után szintén ő volt a szerzője, a *Blickről* köztudomású, hogy annak kéziratát Béla fiával küldte ki Londonba, ott Rónay Jácint segítségével kinyomatta és a példányokat, a hatóság figyelmét kijátszva, csempésztette be. Ez volt az általa sokszor emlegetett «borsos, paprikás sárga lé» Bach orra alá.

A *Zur Rettung Österreich's* című röpiratra, mely 16 lapból áll s rajta Széchenyi neve írottan, mint tulajdonosé volt olvasható, Kecskeméthy Aurél, aki mint pölöskei inspektor járt be a tébolydába, önmaga elismeri szerzőségét. A másik kettő (*Kleine Beiträge* és *Sustine et abstine*) teljesen ismeretlenek az egykorú politikai irodalomban, a megmaradt példányokat gondosan megsemmisíthették. Későbbi kutatás feladata lesz megállapítani szerzőiket s azt, mennyiben használta fel tartalmukat Széchenyi a kormány ellen intézett támadásaiban.

Bártfai Szabó László.

A NAGYÚR.

ANAGYÚR a szőlőhegyek felé tartott a társaságával. A furcsa karaván igen szép számú volt, sőt kiterjedtnek is lehetne mondani, mert a község közepén álló Vay-kastély és a falu legszélső vityillója közti térség valamennyi számottevő kétlábúja itt volt körülötte. Helyesebben csak azok, akik az emberi ármádiához tartoztak, mert az egyéb fajta kétlábú istenteremtényeit: a levágásra kiszemelt java kappanokat, kakasokat, jércéket már előre küldték.

Most csak azok masiroztak derékig érő hóban a nagyúr almás derese után, akik inni vályúból is ittak ugyan néhanapján, amikor boritalról volt szó, de akik evésnél mégis csak kézzel szokták a harapnivalót az orruk alá hányni. Természetesen akkor, amikor akadt. Mert furcsa kísérete volt a nagyúrnak.

Itt átkozódott a fagyosleheletű hó miatt a nagybögös, a kisbögős, a cimbalmos, a klarinétos, a kontrás és közvetlen a nagyúr nyomában a szemükfénye, a nagyúrelajándékozott, ócska sujtásos ruhájában: a primás.

Másokra nem is volt szüksége a nagyúrnak.

A hajdúja lett volna még jelen, de annak hátra kellett maradni pár száz méternyire, hogy a banda után szivárgó örökké éhes, szemfüles rajkókat visszapofozza. Nehogy kilopkodják a rotyogó bográcsból a nagyúr elé kívánczó falatokat.

De most fölösleges volt ez az óvatosság.

A cigánygyerekeknek nem volt kedvük levegőre jönni, mert már szabályos tél volt, a szőlőhegyek is fehérbe öltöztek. Előbb lekopaszították róluk fosztogató emberi kezek a gerezdeket, aztán a levelek búcsúztak el a tőkétől. Nehezen szakadtak el s heteken át röpködtek, zörögtek oda-odacsapódva a tőkéhez, mintha mindannyiszor meg akarták volna ölelni búcsúzóul rozsdavörösbe játszó nevelőiket: a száradó venyigéket.

De erőt vett finom kocsányaikon a szél, lecsavarta s forgatva, feldobálva magasan a levegőbe, vitte az elhalt leveleket, míg le nem értek a síkra, a hegy lábánál nyíló pinceajtó elé.

Amikor legutoljára jártak itt, Bence hajdú még látta a halott szőlőleveleket. De annak már kerek négy hete volt. Azóta leesett a hó és mindent betakart.

Bekásmálódtak valamennyien a száz méter hosszú, táncterem nagyságú pincébe. A deres horkantott egyet-egyet a sötétben, hanem aztán megnyugodott, mert a zsirban úszó fali pislák hamarosan világítani kezdtek.

— Na morék, most tuszt húzni — adta ki a parancsot a nagyúr. És a cigányok rázendítették reszkető ujjakkal a szélső hordó előtt. A nagyúr magamellé intve Bencét is, leemelte fejéről a süveget és megkövette mókásan a vér-csapolásra várakozó boroshordókat. Utána leintette a zenét és kiadta a parancsot a cigányoknak :

— Csináljatok tüzet !

Ezt télidőben nem kellett soha kétszer mondani. A tűzgyújtásnál még a primás is engedett méltóságából és ott buzgólkodott alantasai között a fógácsrakás mellett. Ilyen fagyos időben nem győzte a nagyúr elhajintott nadrággal őket, mert mindég kiégették a nadráguk hátulját.

Amikor a tűz is lobogott, a kulacsok is megteltek, a nagyúr odaült a tűz közelébe és iszogatótt. A banda húzta és közben a banda is iszogatótt. Bence vizet forralt, tyúkokat kopasztott ezalatt. És közben Bence is iszogatótt. Csak a deres bámult az égő tűzre, mintha unatkoznék. Vele azonban most már nem törődtek.

Amint éjfél tájra elkészült a bográcson a paprikás, Bence a pince közepére gyékény pokrócot terített. A középére mindig a nagyúr szokott ülni, lábaközé helyezve a nagy üstöt. Bence helye a baloldalán volt. Az ő részére volt a pincében egy fatányér. A jobboldalára mindig a cigányok kerültek. Nekik se üst, se fatányér nem járt. Ők itt a nagyúr iársaságában vályúból ettek. Egy hosszú, tölgyfa vályúból, amit a nagyúr egyenesen kedvenc cigányainak vájatott ki. Így kevesebb volt a vesződés velük. A levesmerő kanállal félig szedte a vályut, aztán mellé bocsájtotta őket.

Vacsora után gondolkozni szokott a nagyúr. Pipaszó mellett. A cigányoknak hallgatni kellett ilyenkor, különben azt vágta hozzájuk, ami ép a kezébe akadt. De be is fogták a szájukat mindig. Tudták, hogy kenyéradó gazdájuk a szívével foglalkozik. Az asszonyával, aki hűtlenül elhagyta. Valami gárdistába szeretvén bele, megszökött, elment Bécs városába dámának. Mária Terézia városába, ahol érdem volt az, ha kicsapongó volt a fehérszemély.

Csak nézték, figyelték lopva a nagyurat, amint állat mellére ejtve belemeredt a lángokba.

— Itt hagyott . . . De lebontattam a templomot, ahol megesküdött velem. Még a köveket is széthordattam !

Rácsapott öklével a kis, szögletes pinceasztalra :

— Hé, cigány ! Hadd szóljon.

Mert a nagyúr még az Istennel is perbeszállt azóta. Már egyedül csak a muzikaszót szerette és idejárt ki a pincéjébe felejteni és vigasztalódni. A dorbézolás egész éjtszaka és a rákövetkező napon is tartott. Bence időközben kétszer-háromszor is megjárta a falut a deressel, hogy pótolja a nagyúr időközben kifogyott szükségletét. A cigányok pedig, akik az ivásban és a hegedülésben kidőltek, már aludtak is felváltva egyet-egyét. Csak a nagyúr volt fáradhatatlan. Ilyenkor a dorbézolás második napján rendszeren ő vezette már a zenekart a tárogatójá-

val. Mert amióta rászakadt a keserűség, ez a kedvenc hangszere volt az egyedüli barátja. Csak ennek mondta el a gyászát és kifelé, az emberek felé olyannak mutatkozott, mintha semmi sem történt volna, mintha nem is hiányoznák a Vay-kúriából az a fehér, fiatal asszony.

Csak Bence tudta, hogy odahaza a lecsukott ablakú Vay-kastély homályos szobáiban ráborul néha asztal fölé hajolva a két öklére és zokog hangtalanul, könnytelenül, úgy, hogy csak a két válla vonaglik belé. Mert felejteni, azt nem tudott. Most is, amikor a másfélnapos ivás ellágyította a nagyúr szívét, csizmája sarkával felriasztgatva az alvó cigányokat, kiadta a parancsot:

— Utánam!

A cigányok már tudták, hogy a hegy tetejére kell indulni. Ott a nagyúr majd megállapítja, merre van Bécs s aztán abba az irányba adnak szerenádót az elröpült asszonynak. A szerenádót rendesen a nagyúr szokta kezdeni s ha egy-két nótát elharsogott a tárogatója szőlóban, mindég megkérdezte a cigányaitól:

— Meddig hallatszott el, te?!

— Tán Bécsig is — mondta ilyenkor a primás, mintha csak véletlenül mondta volna ezt a messzi várost. De ilyenkor mindég észrevette, hogy a nagyúr szeme felcsillant és utána rendesen ki is szokta adni a parancsot:

— Na, akkor csináljátok ti is, hogy erősebben hallatszék.

És utána a havas hegy tetején mindannyian rázendítették, hogy a szívcsalगतó nóta biztosan elérjen Bécsig. Így adtak szerenádót a nagyúr csapodár szívű asszonyának, a karcsú derekú, fehér, fiatal menyecskének, akit a gárdista vitt el egy három napig tartó vendégeskedés után.

A nagyúr józanabb perceiben azt szokta mondani erre a hegyi tréfára, hogy az egész csak a környék szórakoztatásáért van. De, hogy ez csak cingár ürügy, azt érezte ő is és tudták a konvenciók cigányai is.

Ez alkalommal is úgy történt egy darabig minden a hegyen, mint máskor. Már elhangzott a nagyúr tárogató szólója, már azt is megkérdezte, hogy meddig hallatszik el innen a nóta s már együttesen is belekezdtek volna egy újabba, amikor meglátták Bencét felfelé igyekezni a hegyoldalon. Ez már nem úgy történt, mint máskor. Mert Bence nem szokott utánuk jönni a hegyre.

— Mi lehet az? — riadt fel a nagyúr. — Mi lehet az, ami ezt a bolondot felzavarja ide, ahelyett, hogy...

Bence kétrét görnyedve, majdnem az orrával túrta a havat, úgy igyekezett.

A nagyúr szuszogott a tárogatózás után s csak a tekintete kérdezett. Bence pedig állt, nézett a nagyúr italtól vörös arcába és a szája széle remegett. Csak sok idő múltán nyögte ki:

— Ezt biztosan meghallotta...

— Ki? — hördült fel a nagyúr, találva érezvén magát. Mert eddig

azt remélte, hogy a hegyi szerenáád igazi titkát rajta kívül senki sem ismeri.

— E . . . e . . . — nyögte Bence és a szája széle remegett. Nem volt biztos, hogy örömet okoz-e, vagy bánatot és félt. Félt, hogy lelődítja innen a hegyről a nagyúr, ha megtalálja haragítani a dologgal.

— Ki hallotta meg?! — kérdezte fenyegetően a nagyúr.

— Aki Bécsben vót . . . a fiatal nagyasszony . . .

— Volt? . . . Volt? Hát honnan tudod, hogy most nincs ott?

— Mert láttam — mondta Bence.

A nagyúr elsápadt. Aztán kivörösödött, majd a szájaszéle kezdett remegni.

— Láttad?

— Láttam.

— Hol?

— Otthon.

— Hol otthon? Beszélj, te állat — ordította most már a nagyúr.

— Otthon . . . minálunk . . . a kúrián. . . .

A nagyúr megtántorodott. Aztán szabad keze felső részét a homlokára szorította és riadt tekintettel meredt a lába előtt szertetiportóra. A másik keze az ujjai közt szoruló tárogatóval a dolmányára feszült, oda, ahol a szíve vonaglott, mintha le akarta volna szorítani, hogy ki ne ugorják.

A körülötte állók rámeredtek a magával küszködő emberre és megrendülve várták a szót ajkairól.

— Otthon? . . . Nálam? — kérdezte zokogásba ívelő hangon a nagyúr.

— Ott, — mondta tompára szűrve a szót Bence.

A nagyúr szó nélkül lefelé indult. Szinte futott a kitaposott csapáson. A többiek messze elmaradtak mögötte.

Mikor odaért a pincéhez, kivágta maga előtt az ajtaját s elkapta a deres kantárját.

— Na . . . — szólt a lóra, hogy maga után indítsa s ekkor egy régen nem hallott hang hasított belé:

— Laci!

A keze meglepetten engedte el a szíjat, arra felé nézett, ahonnan a hang szakadt rá s aztán állt mozdulatlan, csak a szíve lüktetett messzehangzóan s mintha a torkába szökött volna, hogy elzárja tőle a levegőt. Azt se vette észre, hogy a deres kilézengett mellette az ajtón és kantárszárát a hóban lóbálva, türelmetlenül kapálja kinn a havat, sürgeti az indulást, visszanéz rá a pince belsejébe.

Talán egy perc is eltelt így.

Öt lépésre tőle, az egyik fali pislá fény-tavában ott állt . . . ott állt a három éve nem látott gyönyörű szép asszony, igen . . . a felesége állt ott. Egy Mária Magdolna, a hegyoldali borospincében, ahol a nagyúr elhalt fájdalmait, görcsökben kimult és újra feltá-

madt érzéseit kezdte ki az enyészet. Aranyhaja olyan volt, mint ragyogó glória, az alakja, mintha még karcsúbbá vált volna a tovadöngő idők hengerei alatt s az árnyéka oldalt vetődve végigfutott a pince alján, rávetődött az embermagas hordókra és fölért egész a pince mennyezetéig, amelynek nedves agyaga úgy csillogott a fényben, mintha színezüstből lett volna.

Vay Lászlót, a nagyurat lelke fenekéig megrázta ez a kép s már megfeszültek az inai, két ökle előre lendült, hogy odarohanjon hozzá és megölelje, szívére vonja, de eszébe jutott a szégyen, a három évi csúfos szenvedés és ez visszarántotta.

És ekkor az asszony lépett egyet felé, két ajka megvonaglott, előre kulcsolta esdeklőn a kezét, mintha imádkozni akarna s aztán kemény tenyérrel gyanánt az inaira ütött a bűnbánat s térdre csuklott az ura előtt.

Szavak bugyogtak le az ajkáról, elnyögött, elfulladt szavak. Kettőjükön kívül más meg se értette volna, csak ők, akik most a szívükön jajongták ki és a szívükkel fogták fel a hanghullámokat.

A nagyúr akaratlan közelebb lépett. És csak most látta az asszony arcát, amely a szépség varázsos tükre volt. Igen, *volt*. Mert most csak fájdalom és szenvedés fészkelte rajta s olyan volt már ez a bánatroncsolt, megviselt arc, mint egy virágoskert, amit viharok sujoltak siralmasra. Szeme alatt a sírás karikái, homlokán a gond számtalan barázdája s nemrég piros ajkai sápadtak voltak, mint a korán kinyílt virág szirma, amit a tavaszba rándult tél söpört le fáról a földre.

A nagyúr csak nézte, nézte megdöbbenve és keze a karja alá nyúlt. Felemelte.

* * *

Az asszony a karosszékekben ült, a nagyúr a tűzbe meredt.

Egyszer aztán felemelte a fejét. Hátraszegte elszántan és gögösen.

— Eh, az a világ ott kívül, telve az emberekkel úgy se az én világom. Én úgy is itt éltem már csak, ebben a borospincében a feleségem nélkül is, embereket, barátokat kerülve. Majd így élek az asszonnyal is. Nem itt, hanem az udvaromba, kertembe zárkózva. A kúriám négy fala között.

És közellépett az asszonyhoz.

A szíve már egész felengedett s az ajkán is ott volt már a szó, hogy kimondja: megbocsájtok, amikor elöntötte a dac és eszébe jutott, hogy azt az asszonyt venné vissza, akit az a másik elfonnyasztott, megunt, eldobott. Eszébe jutott, hogy újabb szégyent enged az arcára fröccsenni, mert az velejár az ilyesmivel. A környékbeli társaságától elzárkózhat ugyan, de jönnek majd messziről az idevetődő ismerősök s el kell majd viselnie a rosszul leplezett mosolyukat, akik mind kacagnak majd rajta, mint pipogya léhűtőn, aki egy asszony játékszerévé zsugorodott össze. Talán még a jobbágyai is lenéznek...

— Nem, még se bocsájtok meg — határozta el magában. És hangosan odavágta az asszony elé :

— Most már nem kellesz. Eredj a szeretődhez, akiért elhagytál. Akivel csúffá tettél ! Nekem már nem is vagy . . . Én már eltemettelek.

Az asszony már sírni sem tudott, csak a tekintete sikoltott kérélen, de a nagyúr hangja fenyegető lett s karja az ajtó felé lendült :

— Ki innen !

S az asszony megindult meg-megcsukló inakkal, mintha láthatatlan, nehéz keresztet viselne s eltűnt az ajtó hóba táruuló nyílásában.

Mire Vay rászánta magát, hogy kinézzen utána, már csak mint apró, fekete pont vibrált a vakító, téli fehérségben.

A társaságra újra ráalkonyodott a pincében.

De estére kelve már nem ízlett a bor a nagyúrnak. Úgy eltelt a keserűség levével, hogy jóízűen inni se tudott. A cigányokat hazazavarta.

Bence is ment velük. A nagyúr maga akart maradni a pincében a lovával. Részeg volt, de tovább erőszakolta az ivást, hogy elnyomja vele a szívébe fészelt, tekergődő fájdalom-kigyókat. De így se bírta soká. Oda tántorgott az egyik ölnyi magas hordóhoz és forró homlokát neki vetve a dongák hideg falának, zokszó-virágok hajlottak ki szélfútta, cserepes ajkán.

— Klári . . . Klárim . . .

A könnye rácsorgott a hordó nyirkos dongájára s a szeméből kipergő fájdalom a hordón átszivárgó borgyöngyökkel összefolyva a megkönnyebbülés esszenciájává vegyült. Mert a könny enyhíti, a bor tompítja a fájdalmakat, a kettő együtt meg is szünteti.

A lova már unhatta magát és odament hozzá a hordó mellé. Mintha csiklandoznák, oldalához dörzsölte a nyakát, vagy mintha nógatni akarta volna.

A nagyúr ránézett és dolmánya ujjával feltörölte a könnyeit.

Hazamegyek — gondolta.

Kinn rábízta magát a lovára. A deres megindult, lassan, óvatosan, mert hallotta, hogy gazdája horkolni kezdett a hátán és ráborult félálomban a nyakára.

A nagyúr arra ébredt, hogy nagyon fázik és a deres nyerítget. Riadtan dörzsölte meg a szemeit, de csak lova szügyéig érő havat és pille-nagyságú hópihéket látott átláthatatlan sűrű sorokban szállongani.

Nem tudta megállapítani merre lehetnek.

A ló eltévedt vele a befutott utakon, a téli éjtszakában. Át is fázhatott, ki is merülhetett már. Megveregette a nyakát, de a ló tovább nyerített. Riadtan, félősen, szinte kétségbeesetten, mintha a végső veszedelmet, az elmúlást érezné, mintha a metsző szél sikoltása már a halál lehelete lett volna.

Biztatni kezdte, beszélt hozzá, veregette a nyakát, hogy induljon. De az állat csak remegett, horkolt, ágaskodni kezdett s menni nem akart.

Végigvágott derekán a kantárszárral. A ló nekiugrott, de a követ-

kező pillanatban, mintha szakadozott volna alatta a talaj, néha nyakig süppedtek a hóba.

— Láp... Valami láp közepén járunk — futott végig a nagyúr agyán az ijedelem s szinte odadermedt a vergődő, erőlködő ló hátára.

Kis idő múlva újra megállt. Ismét biztosabb talajra ért. Vay leugrott róla. A ló körül piros rózsák festették sötétre a havat. A bőre össze volt vagdalva, mintha üvegtáblák közt járt volna.

Ekkor már a nagyúr is tisztában volt a veszedelemmel. Felülről szakadt a hó, alul méteres magas hóakadályok és körülöttük a gyengén befagyott láp, ki tudja mekkora terjedelemben.

— Itt veszek, itt veszek... — riadozott.

Még néhányszor nekizavarta a derest a fehér, hóterítős ingovány-nak, de mikor a kimerültségtől és vérveszteségtől összeroskadt, megadta magát ő is a sorsának. Odahúzódott mellé, hogy legalább a hátát, oldalát melegítse valami. Elindulni nem volt bátorsága semerre. Mindenfelé a láp, a hónaljig érő hó, a megfagyás várta.

— Ha legalább tudnám, merre van valami emberlakta hely — gondolta. De csak a szél sírása és lova felhangzó nyerítése volt minden zaj a sivatagnak tűnő, végtelennek tetsző hómezők felett. Vagy kétszer gyalogosan is neki indult, de amint beleszaladt az első jégtoltokba, újra visszatért a lova mellé.

— Itt kell meghalni — gondolta és hirtelen az a másik jutott az eszébe, akit kiüldözött még a pince enyhéből is. Most itt a halál küszöbén, a jeges hómezők hátán marcangolni kezdte a lelkiismeret. Lassan már nem is bántotta a saját sorsa, minél jobban betemette a hó fekvő lova mellett, minél inkább zsibbadozni kezdtek a tagjai, annál inkább csak a másik kettőt féltette.

Órák teltek így el. Már a szél is elállt, a hóesés is megelégette és ekkor a hirtelen támadt csöndbe belesendült valami messzi, nem is emberi, nem is földi hang: a hajnali harangszó. A ló felemelte fejét a levegőbe az ismerős hangra, orrcimpái vihogón megremegtek, mint a tél halála után a tavasz rügyei, mielőtt újra élednek, sebesre vagdalt, kimerült két első lábával boldogan prűszkölve belekapart a hóba, éles, ujjongó nyerítéssel köszöntötte, felelt a feltámadás ringó szavára: a feléjük ömlő harangszóra, aztán utolsó erőfeszítéssel talpra ugrott.

Vay, a templomromboló, harangelnémító nagyúr is felujjongott rája.

És ekkor nekivágott a rejtelmes, szakadozó lápnak egy ember és egy állat: a nagyúr és a ló. S mintha rejtelemteli táltos, mintha emberlelke lett volna, megállt, ha mellette beleszakadt a gazdája és utána nyult érte a fejével s amikor belekapaszkodott a kantárjába, kirántotta. Máskor Vay segített a nyakig elmerült, vértzökellő jószágnak s törték, szakgatták maguk alatt a jégkéregbe bújó, ellenük esküdött lápot s gázolták a velük harcbaszállt hótörzseket. Két őslakó: az ember és a ló vívta itt haláltusáját a megfagyott, mérget lihegő földdel s a vele-

szövetkezett, halált kiáltó természettel, jéggel, hideggel, köderdővel s egy csengő — fagyos tagjaikba forróságot öntő — égi csoda: a harangszó segítette őket.

És mindig erősebben csengett feléjük a harang, mindig csengőben nyerített a ló és húzta, húzta kantárjánál fogva a mindgyakrabban felbukó, össze-összeroskadó embert.

És kis idő múlva felsötétlett előttük a falu. Még szólt a harang, amikor az első hársorok közé beértek. Ekkor a nagyúr a lova mellett összeroskadt. S a deres egy utolsó, élettől búcsúzó, sirásszerű nyerítéssel odabukott mellé.

* * *

Mikor a nagyurat az összefutott emberek a gyógyulás szigetére: a szomszéd falubeli kastélyába vitték, elúzótt, elmenni nem tudó felesége odaborult zokogva, megbocsájtásért rimázkodón lázas teste fölé. A nagyúr még nem ismerte meg, félrebeszél, De néha felhördült:

— Klára... Megbocsájtok, gyere... építünk templomokat. A toronyukba, fenn, magasan, Klára... harangokat... harangokat... harangokat...

És viradattal, nap-nap után, feszült hallgatózó arccal várta a hajnali harangszót. De a ló, a nagyúr hősihalált halt bajtársa nem nyerített többet.

Csanádi Balogh István.

KÖNYÖRGÉS.

Csak egyet kérek:

*Uram, hogy ments meg önmagamtól,
A gonoszságom ma úgy fojtogat,
És kigunyol ma minden régi nap.*

Mert eljutottam, —

*Nekem a színes, sok csillogás kellett,
Ragyogó, dacos, büszke, szép szavak —
És Téged százszor megtagadtalak.*

Jaj a sötétség!

*Aranyigéid mind a porba hullnak,
Hazug vizeken vísz a csónakom,
S tovább evezek gonoszul, vakon.*

Nem tudom, hol vagy!

*Piros labdákat dobok fel az égbe,
S kacagva nyujtom utánuk kezem,
A vágyaimat velük üzenem.*

De azért félek.

*Sok édességtől keserű az ajkam,
Bolond álmoktól lázas a szemem,
Uram, ó ments meg, mert még elveszem!*

G. Hadik Etelka.

UNT LÁTOGATÁS.

KAMILLA már messziről megpillantotta az orvost. Elmosolyodott s valami büszke fényesség villant fel a szemében. Közben felnézett a közjegyzőék ablakára is, ahol a csipkefüggönyök mögött most bizonyosan kíváncsi pillantások követik őket: hogyan kerülnek Lelkesék az uradalmi fogatba? Ambróz, a csöpp kis cukrász, fehér kötényében kifutott a bolt ajtajáig s nagyot köszönt a kocsinak, az ötvözött hámnak, a livrés ruhának s a szélbe-lengő rojtos sárkányszalagoknak, aztán bámészkodó csodálkozással nézett Kamilla és Sándor után. Mindez olyan jó, a lágyan ringó címeres hintóban, puha ülésen, selymes könnyű takaróval a térdeken, egyenesen, kissé dölyfösen is, de azért szeretetreméltó mosolyokkal, ahogy a grófkisasszonyok is szokták, ha kocsijuk néha átsuhan a kisváros házai között.

Sándor homlokába húzta szürke kalapját s mozdulatlanul ült Kamilla mellett. Valami zsidbadtság nehezedett rá, amíg sorra bukantak fel gyerekkora óta nem látott házak és utcák, rondellás, virágos ablakok, mintha régi kép elmosódott színei és vonalai élénkültek volna meg hirtelen.

— Mindenki minket néz — súgta Kamilla, aztán dédelgető, családias mozdulattal Sándor karjába fonta a karját. Milyen elegáns, nagyvárosi ember ez a Sándor, szürke kalapban, könnyű sárga kabátban, csupa finom angol holmiban, aminőket ezek itt nem is láttak s a galambszürke szarvasbőr keztyű is milyen bágyadt előkelőséggel ereszkedik le ujjai között, a kocsi karján. Hiszen ha egyszer egy ilyen kérő toppant volna eléje. Kis felhő suhant át a homlokán, de nyomban elmosolyodott megint. Biztosan kérőnek nézik Sándort. Hát csak nézzék. Így még jobb. És csendes büszkeséggel közelebb simult hozzá.

A lovak ügetni kezdtek pár méternyi sík úton s kedvetlenül meglassudtak ismét, a dombmeredek előtt, ahol az orvos háza állt.

Az orvos lelépett a járdáról s magasra emelt ernyővel integetett a kocsi felé. A kocsis hátranézett a bakról, hogy megálljon-e, mert a doktor úr akar valamit?

— Igen, igen — rendelkezett Kamilla sietve.

— Istvánházára tartanak? — kérdezte az orvos, amikor megálltak.

A rugók oldalt süllyedtek, amint nehéz teste megtámaszkodott a kocsi oldalán. Alig billentette meg a kalapját.

— Ferenczyékhez — felelte Kamilla örömtől izgatottan s kissé feljebb emelte a fejét.

— Úgy érte, hogy a jószágigazgatóékhoz? — bámészkodott rá az orvos, mintha elképzelhetetlen furcsaság lenne abban, amit Kamilla mondott.

Fanyar, epés mosoly maradt a szája körül.

Sándor, a kalapja árnyéka alól, lassan az orvosra nézett. Már csak halványan emlékezett rá. Azóta alaposan megöregedett, sűrű, fekete szakállát behavazta az idő s olyan az mostan, mint olvadásos hó, koromtól szennyesen. De a modorában már nincs semmi kedveskedés, igazi hangján dobálja ki magából az érdes szavakat, ahogy bizonytalankor is szeretne volna, amikor még tartotta magát házuknak gazdag híre.

— Igen, Ferenczy Pistáékhoz — diadalmaskodott Kamilla. — Ha doktor úr Istvánházára tart, szívesen látjuk, hárman is elférünk kényelmesen.

Sándor már kissé felemelkedett, hogy átengedje helyét a nagyülésen. A doktor fellépett a koci hátsójára.

— Nem is tudtam, hogy ilyen jóba vannak — mondta gúnyosan és ismét az előbbi kételkedő mosollyal.

Halvány vérhullám öntötte el Sándor homlokát. Aztán előrehajolt, felemelte, vékony acéllábakra állította a bársonyülést és hűvös, kurta mozdulattal odamutatott:

— Parancsoljon . . .

Kamilla ijedten nézett Sándorra. A doktornak elnyúlt az arca s egy pillanatig tanácstalanul állt a koci hátsóján. De Sándor már kényelmesen eldőlt az ülés mélyén és felkiáltott a bakra:

— Indulhatunk.

A kerekek megmozdultak s a doktor sietve a kisülésre ejtette magát. Jó ideig sápadtan ült, feszengve és nem talált helyet kis kövér lábának. Aztán a térde közé szorított ernyő fogantyújára támasztotta állát. Kamilla nem is mert ránézni. Sándor kényelmes mozdulattal cigarettára gyújtott.

— Kedves fivére? — kérdezte a doktor kicsivé süllyedve a kisülésen s amint feljebb emelte fejét, szennyes szakállának csúcsa Sándorra mutatott.

— Ó igaz, hiszen doktor úr már nem is igen emlékezhet Sándorra — eszmélt Kamilla. — Hát persze, hogy ő, a mi Sándorunk. Ugy-e, milyen nagy férfi lett belőle?

A doktor némán bólogatott, azzal a mosollyal, ahogy öreg emberek keresnek meg régi emlékképeket. Ő azonban olyan emléket szeretett volna felidézni, amivel gyanútlanul bántani lehet. Visszabántani. Meg kell leckéztetni ezt az arrogáns fickót, hadd érezze, hogy elmúltak már a régi idők, amikor az egész város a Lelkes háznak hódolt s még ennek a kutya, komisz kölyöknek is gázsulálni kellett az apja miatt.

— Már hogyan emlékeznék — szólt végre hízelgő mosollyal. — Annak idején igen sajnáltuk, hogy el kellett hagynod a gimnáziumot és mondd csak, aztán valahol másutt sikerült mégis letenned az érettségit?

Kamilla összecsapta a kezét.

— Doktor bácsi, hiszen Sándor már ügyvéd. Két hete ügyvéd. Az orvos megrágt a fakó bajúszának szálaikat.

— No, nagyon örülök — mondta rekedtes hangon és éles köhintéssel tisztította meg a torkát. — Évekig nem hallottunk rólad s most egyszerre mindjárt ilyen jó hír! De te talán, azt se tudod már, hogy én ki vagyok?

— Te vagy az Adok doktor — felelte hidegen Sándor.

A kurta «te», ez a kopár, egytagú szó, minden jelző nélkül, úgy hullott az orvos felé, mint egyetlen kemény korbácsütés. Az arca is megrándult tőle. Ha már visszategezi őt, az öregebembert, ez a tácskó, legalább tenné hozzá, hogy kedves bátyám, vagy doktor bácsi. S még a nevét se tudja. Vagy épenséggel nagyon is tudja és szándékosan fordíti el, mint akit arra se méltat, hogy megőrizze emlékezetében.

— De Sanyi, nem Adok, hanem Adsz — szólt közbe ijedten Kamilla. — Hát már nem emlékszel a doktor Adsz bácsira?

— Igen, igen, Adsz. Emlékeztem, hogy valami ragozott igei alak. Egyes szám első, vagy második személyben. Szóval a második? Te Adsz.

És ha legalább mosolygott volna ehhez az otromba vicchez. De tovább is mereven nézett, mintha éles választ várna, amit még élesebb hangon lehet visszaütni. Az ilyen hűvös, mozdulatlan arcú emberek a végén kezdik a haragot s nem sokat beszélnek hozzá. Épen ilyen volt az apja is.

Az orvos kínosan nevetett:

— Persze, bolond egy név. Már rég vehettem volna másikat, de fiatal koromban a sok dologtól annyi időm se maradt, hogy kérvényt írjak s föléje ragasszam a koronás bélyeget. Most meg — tette hozzá recsegő nevetéssel, melankólikusan — az ilyen öreg zsidónak, igazán mindegy már, hogy holnap vagy holnapután, mit írnak majd a fejfájára?

És azt várta volna, hogy nevéssenek. De Sándor unottan oldalt nézett s csak Kamilla mondta, valami kárpótolni akaró kedvességgel, hogy a doktor bácsinak van igaza, azért igen rendes, sőt kitünő ember lehet valaki, amint a példa is mutatja, ha Adsznak hívják is.

Már hogy a fenébe ne lehetne, gondolta magában az orvos és hirtelen haraggal, kivörösödött az arca, mintha piros tintába mártották volna. De nem szólt semmit. Szörnyű kényelmetlenül érezte magát. Erről az átkozott kisülésről is majd lecsúszik, meg a lábát sincs hova rakni, mozdulni se mer ettől a pökhendi fickótól, mert még valami gorombaság is kitelik tőle. Pedig a szűkös szorongásban már egész elzsibbadt a bal combja, mintha hűdés érte volna. Legalább a ballábat tehetné arrébb, kissé kinyujtva, de ez itt úgy terpeszkedik, mintha a maga fogatján hajtana legalább is a birtokára. Szamárság is volt megállítani őket. Az lenne a legokosabb, ha szólna, hogy álljanak meg, aztán köszönés nélkül leszállni és gyalog menni tovább. Nézte a kilométeroszlopokat és egyre bátorította magát, hogy most, no most igazán

szólni fog, aztán csak ült, kuporgott, kényelmetlenül s a kocsi vidáman robogott tovább a völgy felé.

Sándor a tájat nézte. Hogyan éled fel, amit az évek romhalmaza úgy eltemetett emlékezetében, mintha soha nem is lett volna? A kis iparvágány, ahol apró kerekeken salakkal rakott vasdobozokat vonszol egy törődött gebe, most is olyan intim bájjal kanyarodik a hegyoldal sűrűjébe, mint tíz esztendővel ezelőtt. Milyen megható! S ez a kis bakterház is itt áll hűségesen. A zúzó poros ablakai mögött ugyanaz a dobogó robaj. Az aknaház sötét kapuján túl, ahol egy szál villanykörte erezkedik a tátongó mélység fölé, most is mintha bíborpára gőzölgne fel a föld gyomrából. Odább alvilági zúgás és fémszörnyetegek sebes csillogása a gépház ablakai mögött. S lenn, a völgy alján, ahol széles földsíkon vetik meg lábukat a hegyek, hatalmas hombárokkal, bíborfényű íves ablakokkal, meg nem szünő rémületes dohogással a kohó. Szörnyeteg kéménye az égbe nyúlik, szakadatlan, sűrű füstfelhőkkel, melyek elkóborolnak kormosan, aztán lomhán visszaereszkednek és húsáig perzselik a föld testén a pázsitot.

Hirtelen egy nagyot lélezett a táj. Házak bukkantak fel virágos kertek közepén, letarolt, sárga táblák feküdtek a föld enyhe domborulatán, egész a sűrű tölgyesig, a megtisztult égen csipogó madarak cikáztak, kis paraszt kölykek báméskodtak a robogó kocsi után, térdig gázolva a patak vizében, a kohó kéményhegye még átütött egy kopár sziklacsúcs felett, mintha dárdát tűztek volna oda, aztán egy útkanyarnál hirtelen lebukott a hegy mögés valahonnan messziről kolompszóval a termékenység muzsikájának preludiumát hozta a szél.

Az uradalmi határban jártak.

Ez a földszáv itten, jó kilométer hosszúságig, valamikor az övék volt. Sándor már csak híreből tudta. Visszaemlékezett kocsizásokra, amikor az apja mellett ült s az távoli határokig mutogatott a botjával: ez is a nagyapádé volt, meg ez is itten. Nagyapa egy részeg hajnalon lefordult a bakról holtan, apa meg eladta a földeket s beköltözött a városba, a maradék vagyonnal, amit olyan sietve pusztított, mintha menekülne előle... Aztán?... Gyűlölködve nézett végig a földeken. Semmi, semmi! Kamilla vénleány lett, anya fáradt, öreg asszony, aki már se sírni, se örülni nem tud, ő meg ideérkezett tíz esztendő után, idézi az elrohant multat, méri a bizonytalan jövőt s holnap kiakasztja tábláját a ház kapujára: Lelkes Sándor dr. ügyvéd.

Kamilla tovább fecsegett:

— A Pista, amint megtudta, hogy megjött a Sándor, azonnal üzent, hogy küldi a kocsiját értünk. Valamikor igen jóban voltunk.

Az orvos ugyan nem emlékezett arra, hogy jóban lettek volna, de hát ezek a dzsentrik kígyót-békát kiabálnak egymásra, bár lelkük mélyén mégis összetartanak.

Már feléjük tátotta száját a gesztenyefa allée sötét kapuja. Az uradalmi színekre festett útmenti korlát is felbukkant, a grófi előkelőség

hatalmának szimbolikus szegélyével, a természet egyszerű zöldje felett. A fák sűrűjén áttekintett a kastély sárga fala, zsalus ablakok lehúnyt szemével, komoran és gögösen. Évente alig néhány hetet töltött itt a grófi család. Ilyenkor autókaravánokkal befutkározták a tájat, a gróf-kisasszonyok besofiroztak egyszer-kétszer a városba, néha hajnalig tartó cigánymuzsika verte fel a szalmafedelű viskók fáradt, éjszakai csöndjét, aztán egy nap eltűntek olyan váratlanul, mint ahogyan érkeztek.

— Egyes engedelmmükkel, — mondta az orvos csaknem alázatosan — én itt leszállnék.

A kocsit megállt a korcsma előtt, ahol hetenként egyszer az uradalmi tiszték, a pap, a tanító, jegyző s néhányan a városból, kugliparti mellett borozgatásra gyűltek össze.

— Aztán visszafelé is szívesen látjuk, doktor bácsi — mondta Kamilla búcsúzóul.

Az orvos mégegyszer megemelte kalapját és zsibbadt lábával, sántikálva indult a korcsma felé.

Az ostor megpattant s a lovak dobogva vitték tovább a könnyű kocsit az allée sűrű lombjai alatt.

— Jaj, te, én már sajnáltam szegényt — szánakozott Kamilla.

— Miért? Le kellett hűteni. Igen fölülről kezdte. Gondoltam, ha még szemtelenkedsz is, csak üljél a kisülésen.

Kamilla elmosolyodott. Ez ugyan megkapta a magáét. A lábát se tudta hová tegye, szegény. S egy darabig elnevetgéltek ezen.

Kellemes mosoly maradt az arcukon, amint belevágtattak az üde párázatba, amit évszázados fák árnyékában, a frissen öntözött út lehelt ki hűsen magából. Mindenem a jólét és gondozottság, még a magtár is, barokk ornamentikájával, valóságos palota. A köszöngető cselédek azt se tudják, az uruk érkezik-e vagy valami nagyúri barátja; talán most is ilyesmit hisznek és Sándor egy pillanatig lehúnyt szemmel úgy érezte, hogy övé itt minden és hazaérkezett a birtokára.

A kocsit balra fordult s befutott a jószágigazgatói kert szélesre tárt kapuján.

— Istenem, — mondta elfogódottan Kamilla — ez a Pisti valóságos kastélyban lakik.

Sándor azt akarta felelni, hogy ez a tiéd is lehetne. Aztán tovább hallgatott mégis. Minek ezt még mondani is Kamillának? Szegény, alighanem maga is erre gondolt.

Már látni lehetett pompeii vörös falával a széles kőteraszt s az árkádos oszlopokat, melyeket sűrűn, csaknem a tetőzetig borított be a zöld folyondár. A széles rondón illatos rózsák, fehér rudakhoz simulva, színes gömbökben nézegették kecses testüket s zümmögő méhecskék rajzottak sűrűn, a viola illatáradata fölött, mint valami lebegő szőnyeg, mely szünet nélkül cseréli sárgás mintázatának vonalait. Az ablakokon itt is zöld zsalu, itt-ott előre tolva szabadon és enyhe árnyéket hintve a sárga falakra.

A kerekék alatt halk nessel ropogott az apróra zúzott fehér kavics. Megkerülték a rondót és megálltak a terras elött. Egy kis cseléd felfutott a lépcsőkön, tiszteletteljes izgalommal, hírt adni a vendégek érkezéséről. Aztán a terras mélyén kinyílt egy ajtó s mire Sándor és Kamilla leszálltak, Ferenczy Pista már lelépett a terras legalsó lépcsőjén. Nem lehetett ráismerni. Azelőtt vékony, csontos teste hatalmasan megvállasodott s kerekre gömbölyödött arcán mélyszínű, haragos pirosság ömlött el a fekete bajusz fölött. Balkezét a lovaglónadrág zsebébe sülyesztette s tempós lassúsággal tett néhány lépést feléjük.

— No, nagyon örülök — mondta kézfogással, aztán tekintetével kényelmes sétát tett Sándor arcán, meg a ruháján, egész a cipőhegyéig. — Rád se ismertem volna, igen nagy dandy lettél.

Kamilla lelkesülten nézett szét.

— Milyen gyönyörű itt maguknál, Pista. Valóságos paradicsom.

— Egész rendes — felelte az egykedvűen, majd a kocsis után kiáltott, aki már elindította a lovakat: — Még ne fogj ki, Péter! Hajts előbb a kuglizóba, hogy csak estefelé tudok benézni az urakhoz.

Szóval ez azt jelenti, — gondolta magában Sándor — hogy csak estig számítanak rájuk. Ezt ők is így képzelték, de ha Pista ilyen világosan tudomásukra hozza, talán mégis felelni kellene valamit? De mit mondhat ilyenkor az ember? Talán azt, hogy magunk is így akarunk? Vagy azt is lehetne mondani, kérlek, talán várhatna egy negyed-órát, aztán vihetne minket is vissza, nekünk ugyanis nagyon sietnünk kell? De ez meg nem volna okos dolog.

Pár lépést tettek szótlantul.

— Az Adsz doktor is odament, — mondta Kamilla — magunkkal hoztuk a kocsin.

Pistának felderült az arca.

— No mégis? Ugyanis elfelejtettem izenni, hogy szóljanak be az öregért. Holnap utazunk és a nyakig-csomagolásban nem gondoltam erre. Kérem is, ne haragudjanak, de a Babus csak később jöhet elő, ő még el van foglalva az úti készülődéssel.

— Ilyenformán nem is illett volna jönnünk...

— Miért ne illett volna? — felelte meggyőződés nélkül.

Odabent a zsaluréseken beszűrődő napfény zöld reflexekkel mázolta be a sötétes szoba sarkát s a hatalmas bőrfoteleket. Szótlantul, kissé ünnepélyesen helyezkedtek el. Sándor és Kamilla valami alkalmas témát kerestek magukban, Pista elgondolkodva, mély lélekzetekkel szította szivarjának paraszát.

— Nem valami kellemes egyéniség — szólalt meg Sándor az orvosra gondolva s nyomban bosszúság öntötte el, mert okosabb témát is lehetett volna találni.

Pista kérdően nézett rá.

— Ezt a zsidó doktort gondoltam.

— Te úgy talárod? Mi nagyon szeretjük. Minden zsebe tele van

jobbnál-jobb viccekkel. Mulatságos öreg zsidó. Alighanem ő lesz az uradalmi doktor.

— Az nagyon jó, Pisti, nagyon jó — állapította meg sietve Kamilla, hogy elsimítsa, amit Sándor mondott. — Kitünő orvos. A legjobb diagnosztika.

— Én is úgy tudom.

Aztán a megrekedt társalgás tovább vergődött a csönd nehéz és levegőtlen boltozata alatt. Kamilla szórakozottan átnyúlt a tükörszirtalra és felemelt egy képet. Pista felállt és világosságot engedett be az ablakon.

— A kis kölykem — mondta apai büszkeséggel és Kamilla mögött, szétvetett lábakkal, ő is a képet nézte.

Kamilla tágra nyitotta a szemét.

— Milyen édes és milyen nagy már — mondta halkán s a képet Sándornak nyujtotta.

(Vége köv.)

Szitnyay Zoltán.

ŐRÖK TIHANY.

Egy szép, visszhangos perc emlékére.

*Uram, Teneked legyen hála, hála,
Hogy Te Tihanyt teremtesz mindenütt,
S ha akarod: zeng riadó leánya.*

*Hogy a szirt fokán nem kell némán állni,
Sírásóként hangot hantolva el, —
Hogy lehet még, hogy érdemes kiáltni!*

*Ugyis fogy a hang, — zihál a tüdő —
S ha egyszer mégis felcsap szabadon:
Az Echo úgy kell, mint a levegő.*

*Mi lenne, ha ránk hullván a sötét,
Lezárná mindég nyíló ajkainkat
Nagy, címeres önismeret-pecsét?*

*Mi lenne, ha hágván hegyormokat,
Szívünk, a tompán zörgő gyász-szekér
Daccal hurcolna hang-halottakat?*

*S mi lenne, ha eltűnne mindenünnen
Tihany tündére, felül és alul, —
És az utolsó S. O. S. — kiáltás
Lábunkhoz hullna — visszhangtalanul? . . .*

Reményik Sándor.

KÉT CENTENÁRIUM.

KÉT NAGY írójának centenáriumát ünnepli most a francia nép. Mind a kettő a legnagyobbak között, a legelső sorban áll a nemzet irodalmi Pantheonjában, mindakettő a nagy irányalapítók, a kezdeményezők fajtájából való. Most a véletlen játéka folytán csaknem összeesik százados ünnepük, pedig az első már halott volt, mikor a másik a napilágot meglátta, az egyik éppen száz éve halt meg, a másik száz éve született. De sorsuk nemcsak a halálzási és születési dátumok találkozása révén kapcsolódik egybe, hanem azon az irodalmibb jelentőségű ponton is, hogy az első remekbe teremtett mintáját alkotta meg a francia regény talán legjellegzetesebben francia típusának, míg a másik olyan új ösvényt vágott a francia regény számára, amelyet egy egész világot átfogó áramlat lassankint széles országúttá taposott. Az első megteremtette és remekbe formálta az analitikus regényt, a másik az új naturalista típusal gazdagította a regény formáit és elindította hódító útjára az irodalmi naturalizmust. Az egyik Benjamin *Constant*, a másik Jules de *Goncourt*.

Benjamin *Constant* régi francia protestáns családból származott, amely a nantesi edictum után kivándorolt. Életének legmozgalmasabb kora egybeesik a romanticizmusével s ő maga korának egyik legromantikusabb alakja, akiben a legvégletesebb ellentétek találkoznak. A szabadság frenetikus szószólója, de ő maga a legszarnokibb szenvedély rabja. Korának talán legnagyobb játékosa. Állandóan kártyaadosságokban fuldoklik. A szenvedélyes kártyást nem érdeklik a nők, Benjamin *Constant* lelkét mégis viharos szerelem fűzi Madame de Staël-hez. Egyébként is állhatatlan lélek, amely ide-oda hánykodott a szenvedélyek hullámain, ennek ellenére kristálytisztá elme és kemény cselekvő akarat, képzelete lángoló és mozgékony, mélyen egyéni, mint minden igazi romantikusé, mégis klasszikus fegyelmezettségre képes. Hirtelen pálfordulásai nem engedik, hogy bárki is betekinthesse és olvashasson a lelkében, ezért nem is tud soha beférkőzni a tömegek bizalmába, maga azonban félelmes analitikus, aki előtt egyformán nyitott könyv a saját és a mások lelke.

Az olyan egyéniségek, akiket koruk kevésbé ért meg, rendszeren haláluk után nőnek nagyra. Benjamin *Constant* ebben sem esik az általános szabály alá. Mert száz évvel halála után úgyszólván halott minden alapvető eszme, amelyért életének változó fordulatai során kitartóan küzdött. Egyik nagy műve, a francia alkotmány, amelynek kidolgozásával Napoleon bizta meg, még életében összeomlott Waterloonál. Másik nagy gondolata a liberalizmus volt, az egyéni szabadság jogainak védelme az állami beavatkozással szemben. A liberalizmus úgyszólván megsemmisült. Alig van ma már ország, ahol legalább név szerint fennáll még a liberális párt. De nincs meg még eszményi formában sem, a pártok fölött vagy a pártokon kívül álló szellemi függetlenség. Ma úgy érzi mindenki, hogy tartoznia kell valahová, ma mindenkinek megvannak a harcos és termékeny elfogultságai, ma senki sem hűvös és improduktív kritikus,

hanem kollektív meggyőződésektől hevített küzdő, aki harcával nemcsak rombolni, hanem építeni is akar.

Constantnál nem volt elszántabb harcosa a sajtószabadságnak. Ez az elv ma általánosan érvényesül, de csak annyiban, hogy nincs cenzura a régi értelemben. De ha nincs is sehol nyílt politikai cenzura, még mindig van a régiéknél sokkal zsarnokibb, sokkal kérélyhetlenebb cenzura és ez maga a közönség. Valamikor a sajtó irányítani, vezetni, nevelni próbálta közönségét, ma szinte a végletekig és föltétlenül kiszolgálja. Ma minden ujság a maga közönségének, helyesebben közönségének ízlése szerint készül, ami igen nehéz feladat, mert sokszor százezerfejű hidrát kell kielégíteni s azé a sajtóorganumé a győzelem, a siker és a jövő, amely ezt a problémát a legmegvesztegetőbb egyensúlyozó művészettel tudja megoldani.

Benjamin Constant legmaradandóbb alkotása kétségtől *Adolphe* című regénye. Halhatatlan remekmű. Tökéletes példája a rövidre fogott, tiszta vonalvezetésű analitikus regénynek. Az a pszichológiai regény, amelyet Lafayette grófné indít meg a *Princesse de Clève*-vel és *Marivaux* fejleszt tovább, nála éri el a klasszikus tökéletességet. Az *Adolphe* különben nemcsak betetőzője a lélektani analitikus regénynek, hanem egyben az önéletrajzi regény megindítója is. De lehet *Adolphe* bármilyen halhatatlan remekmű, maga a két regénytípus erősen lejárt magát még a francia irodalomban is, ahol az analitikus regény még az új pszichoanalízis jegyében sem tud újjászületni.

A másik centenáriumi ünnepeltje szintén új regénytípus megteremtésével írta be nevét a francia irodalomtörténetbe. Különös párhuzama a belső lelki struktúra és a külső alkotás ellentétének, hogy amint a szenvedélyes romantikus Constant a hűvös klasszicizmus remekét adja az *Adolphe*-ben, úgy lesznek az ízig-vérig művész hajlandóságú Goncourtok a naturalista regény s a naturalista irány megteremtői.

Goncourtokat kell mondani, ha ezúttal csak az ifjabb, Jules de Goncourt születésének százados fordulójáról van is szó, mert az irodalomnak ez az első testvérpárja annyira elválaszthatatlan egymástól, akár a testvéricsillagok. Anyjuk halálos ágyán tette egymásba kettőjük kezét elválaszthatatlan frigyre, de szívük már akkor elválaszthatatlanul egybeforrt. Soha ennyire egy lélek nem lakozott két testben s hogy ez a közösség akkor sem szűnt meg, mikor a halál az ifjabbikat bátyjától könyörtelenül elszakasztotta, bizonyítják Edmond de Goncourt ezután írott művei, amelyekben tovább élt a bálványozott Jules szelleme.

Ezt a nagy egységet a két külsőre és természetre különböző testvér között a művészet kölcsönös rajongása teremtette meg. Soha a legszélsőbb eszteticizmus korában sem volt két ilyen művészetszerető lélek. Éltek-haltak a művészetért, lényük valósággal feloldódott a művészetben. A természet maga nem érdekelte őket. Egy nagy tájképet többre becsültek a világ legtündéribb tájánál s a természet csak mint tárgy érdekelte őket, mint emlékeztető, amelyhez művészi reminiscenciák fűződtek.

Öröklött vagyonukon bájos falusi kúriát vásároltak, hogy itt elvonultan dolgozhassanak és néha hónapokig éltek itt kizárólagosan irodalmi munkájuknak, még levelet sem olvastak és szokott napi sétájuk idejét az éjjeli órákra tölték ki, hogy soha véletlenül se találkozzanak senkivel. A politika nem érdekelte őket. Művészelkük a keces XVIII. századhoz szállt vissza, a demokrácia kollektívizmusától elfordult határtalan individualizmusuk és a második közársaságban fölényes szkepticizmussal a legtermészetellenesebb utópiát látják.

A regényhez szintén határtalan művészszeretetük vezette el őket. Mint konkvizitátorok itt is ismeretlen és szűz területeket akartak meghódítani a művészet számára. Így esett, hogy ez a két természettől elvonatkozott és a XVIII. század precíz finomkodásaiban duskáló lélek első regényét egy cseléd-ről írta. Talán nem véletlen, hogy a magyar irodalom legraffináltabb dekadenciára hajlamos költője, Kosztolányi Dezső is megírta cselédregényét, az *Édes Annát*, amelyet ő épen úgy mint keztyűt dobott az átlag társadalmi erkölcs képébe, akár a Goncourtok a *Germinie Lacerteux*-t, amely az irodalmi érdeklődésből kizárt alantas osztályokat akarta bebocsátani a regényírás új égtájak felé tárt kapuin.

De nemcsak új tárgyat, hanem új módszert is választottak a Goncourtok a regényíráshoz. Mint ahogy történelmi műveikhez az apró adatoknak végtelen halmazát hordták össze, épen olyan szigorú és kimerítő tudományossággal vizsgálták meg regényeikben a lelki rezdülések legsúlyosabb lehetőségét és gyűjtötték össze pedáns gonddal minden kis külső hatást, amely a lelki fejlődéseknek, átalakulásoknak irányt szabhatott. Így került náluk a lélek belső élete a legszorosabb kapcsolatba a környező természettel. De regényeik naturalizmusa nemcsak ezt jelentette, hanem a természettudományos kutatás és okfejtés következetes keresztülvitelét, vagyis a naturalista regény tulajdonképpen természettudományos regényt jelentett, nem annyiban, hogy tárgyát a természettudományok köréből vette, hanem mert megírásában a természettudomány módszere érvényesült. Ezt akarta volna még következetesebben és tudatosabban keresztülvinni a regényben Zola, ha meg nem akadályozza ebben leküzdhetetlen romanticizmusa, amely a történet fejlődésének bizonyos pontján elkerülhetlenül extazisba ragadta.

A Goncourt névnek tehát a naturalista regény születése ad jelentőséget. A naturalizmus közben szintén vieux jeu-vé vált, akár az analitikus regény, de mintha az előbbi újra életrekelne, új erővel lendülne neki az ifjú életnedvektől duzzadó populizmusban, amelynek máris jelentős sikerei mutatkoznak. Különös, hogy ezt még csak a Goncourt Akadémia nem vette észre, amely buzgón jutalmazza az exotikus félkaland regényeket, ahelyett, hogy maga is a tehetségeit tekintve sokkal izmosabban jelentkező fiatal neonaturalizmusra próbálná terelni az irodalmi érdeklődést.

Kállay Miklós.

Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete. Tudományos rendszerezés. Második kötet. A magyar irodalom a XVI. században. Budapest, 1930. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság kiadása. 575 lap. — *Pintér Jenő* több mint negyedszázada foglalkozik a magyar irodalom történetével s a tudomány és nagyközönség szempontjából ismételtelen javítgatta, át- meg átöntötte művét, gondolati, érzelmi anyagát bővebb és szűkszavúbb összefoglalásokban próbálta ki. A kiváló tudós, aki ma egyedüli alapos ismerője az egész magyar irodalmi anyagnak a legrégebb kortól napjainkig, bizonyára egyszerű sem volt igazán meglepődve. A siker (mindjárt a legelső) nem vakította el, s míg hívei már az első formában elismeréssel adóztak ennek a sziszifuszi munkának, magát a szerzőt mindinkább lírai nyugtalanság gyötörte. A rajzolóművész töprengése ez, aki nincs meglepődve a megtapsolt, megbámult vonásokkal, tovább keresi a rajzolt arc mögött bujkáló karaktert, melyet talán egy félig öntudatlanul ejtett ceruzavonás ad meg teljeseen. Minden művészi munka ilyen, még az irodalomtörténetíróé is, akit pedig nem igen szoktak az ihletes alkotók testvérének nevezni. Az irodalomtörténetírónál ez a lelkiállás nem az alkotó ösztön sugalmában oldódik meg, hanem a mindenre figyelő értelem biztos tudatában. Az irodalomtörténetíró írhat nagyszerű műveket, a maga ízlésére, világnézetére hangolhatja tíz századnak váltakozó arculatát s szuggesztív erejénél fogva feleskettetheti a maga igazságaira egész korát s hatalmas fejedelemtént uralkodhatik lába előtt heverő századján, míg újabb

hódítók és izlésparancsolók, divatteremtők háttérbe nem szorítják őt. Az irodalomtörténetírót éppen úgy fenyegeti a kérészelet tragédiája, akár a festőt, a muzsikust, a költőt. Az irodalomtörténeti módszerek története mily megkapó példáit mutatja ennek az igazságnak.

Pintér Jenő, úgy látszik, jól ismeri nemcsak magyar elődeit, hanem a külföldieket is. Ha újabb meg újabb formát öltő művének stációit végigtekintjük, két nagy törekvést veszünk észre, ami e szünni nem akaró buzgalmat, ezt az újból meg újból változtató, javítgató szándékot megokolja. Az egyik a minél többet olvasás vágya, a másik a minél tárgyilagosabb szemlélet. Valóban, mire egy irodalomtörténetíró elkészül művének első fogalmazásával, évek telnek el s ezek az évek nem egy tekintetben megbontják a lezárt anyag képét, friss jelenségek merülnek fel, észre nem vett vagy helytelenül látott tények öltenek másabb, igazabb arcot, adatok sokasodnak, újabb szempontok kelletik magukat, s hirtelen úgy érzi az irodalomtörténetíró, mintha könyve máris elavult volna, holott alig száradt meg rajta a nyomdafesték. Pintér Jenő sokféle formában megjelent könyve mindinkább az adatok teljességét jelenti. Akkora körültekintés, mindentudás eredménye ez, aminőt újabb irodalmunkban még egyet nem ismerünk. Pintér Jenő minden adat ismeretében látja az irodalmi igazságot. Úgy érzi, hogy amíg az anyagról szóló egész irodalmat nem ismeri, nem formálhat ítéletet róla, még ha magának akár milyen zseniális véleménye volna is. A konkrét igazság nála mindig leszűrt

igazság, amit az irodalomtörténeti kutatás legelső frontjáról kapott. A szubjektív igazság nála sohasem kerül szóba magányosan vagy a népszerűbb vélemények tükrében. Mennél többet dolgozott irodalomtörténetén, annál inkább a problémák egész irodalmát kapja az olvasó. Egész drámai képek alakulnak ki ezzel a módszerrel. Egy-egy kérdésnek tárgyalása közben szinte irodalomtörvényszéki tárgyaláson hiszszük magunkat. Az író mindent elmond, mindenről beszámol, nem hallgatja el a legellentétebb véleményeket sem s ezáltal lehetővé teszi, hogy az igazság szelleme kialakuljon, vagy megoldhatatlanságának, faji, felekezeti szempontoktól függésének természete megvilágosodjék.

Azt gondolhatná az ember, hogy Pintér Jenő az egyéniségét áldozta fel ezen a nehéz úton, amidőn az irodalmi harcok jeleneit előttünk lejátszatja s maga a függöny mögül figyel. Holott éppen ezáltal vált egyéniséggé, midőn lassú, szívs önfelegyemmel egyetemes irodalomszemlélővé s a korok és ízlések leglelkismeretesebb krónikásává edzette-fegyelmelte magát. Ez a módszer sohasem fog elavulni. Tetszetős módszerek százsámra ragyoghatják túl ezt a szerény előadásmódot, szívósságán, minden korra alkalmasságán túl nem tesznek. Minden kornak megvan pl. a maga sajátos szókincese : Pintér Jenő a legegyszerűbb szókinccsel él, dísztelennel, de kifejezővel és avulhatatlannal. Érdekes megfigyelni, hogy a stációkon keresztül mennyit egyszerűsödött nyelve, mennyire le tudott magáról vetni minden, talán tetszetős, de a hervatagság molyát magában rejtő színes szócafrangot, egyéni hangulatképet, kis egyedüri terminus technikusokat s azt az önkénytelen pózt, melyet a világ legszelidebb tudósa is magára ölt az első sikerek boldog hevében.

Pintér Jenő hat kötetre tervezi a magyar irodalomtörténet területén vég-

zett nagy munkájának összefoglalását. Az első kötet pár hónappal ezelőtt jelent meg, a második alig néhány hete látott napvilágot. Hatalmas kötet mindakettő. Az elsőt már ismertette folyóiratunk. A második kötet a XVI. század irodalmát tárgyalja. Maga a bevezetés külön füzetet tehetne ki. A szerző három irányban is megrajzolja a kor hangulatképét. Mindenekelőtt a történelmi mozzanatokat veszi szemügyre. Nemcsak az itthoniakat, hanem azokat is, melyek külföldön sorsdöntők voltak s befolyásolták hazai állapotainkat. Az általános műveltség s az írói törekvések érdekes problémája is európai viszonylatban érdeklí Pintér Jenőt. Ez a hármaskép szinte egészen új a maga nemében. Akárhon nyitjuk fel a könyvet, nincs benne fejezet, melyben ne éreznők a korabeli világirodalom fuvallatát. A bevezető rész után hatalmas körképek sorakoznak. A XVI. század közérdekű irodalmáról, Sylvester Jánostól a kalendariumokig, csaknem száz lap beszél. A líráról is bőszéges áttekintést kapunk, maga Balassa Bálint közel háromívnyi helyet foglal el. A verses és prózai elbeszélés, a dráma, a latin irodalom kimerítő s amellet szűkszavú fejezetei, melyek egyenként is tetszetős köteteket tennének ki, közel hatszáz lappá növesztik a művet. Pedig így is majdnem kétszerennyi térjedelemre kell gondolnunk a rengeteg apróbetűs rész miatt. Ekkora mű érdemeit legfeljebb csak vázolni tudja az ismertetés, így hát meg kell elégednünk egyetlen szakasz rövid bemutatásával. Ez különben egyike a mű legsikerültebb részeinek s érdekesen képviseli valamennyinek értékét. A Balassa Bálintról szóló rész ez. Öt oldalon Balassa Bálint életének legfontosabb adatait kapjuk : költői vonásokkal alkotott festői kép. Utána apróbetűs függelék : adatok Balassa Bálint életéhez. Az első adat (1229) a Balassa-család első ismert őseiről szól. Az utolsó

Dézsi Lajos teljes Balassa-kiadását említi (1923). Külön kis fejezet figyelmet azokra a költői művekre, melyekben Balassa Bálint alakja Kisfaludy Sándortól kezdve az irodalomban feltűnik. Ezt a részt a Balassa-irodalom fejezete zárja be. Ezután külön fejezetek szólnak Balassa vallásos, vitézi, szerelmi énekeiről. Balassát, a lírikust egy igen eleven portré ábrázolja. Néhány lap Balassa drámai töredékét méltatja, majd a Balassa-irodalom zárja be a pompás sorozatot. Mindegyik fejezet két részre oszlik: az egyik minden idők szempontjából tárgyalja a kérdést; a másik, apró betűkkel, jellemző kortörténeti adatokkal teszi teljesebbé a tanulmányt s a *Kiadások* és az *Irodalom* fejezetek végleg kimerítik a kérdést. A legrészletesebb irodalmi adattár *bőségén* is túltesz ez a mű s emellett olyan érdekes és izgalmas, mintha valami szórakoztató, gondüző szépirodalmi alkotást lapozgatna az ember.

Mindenütt világos beosztás, mérték-tartás, az első- és másodrendű anyag-nak olyan pompásan keresztülvitt aránya még a betűformában is s olyan kitűnő áttekintés minden irányban, aminőt még ilyenfajta rendeltetésű irodalomtörténeti munka nem nyújtott. Érdeklődésünk az utolsó lapig sem csökken. A *Visszapillantás* fejezet rövid próbája az egész munkának. az összegezés már csak a legfontosabbakra szorítkozik. De abban, aki az egész művet átélvezte, egyszerre újra megvillantja s világosabbá teszi az anyag-oriást.

Pintér Jenő igazi területe a mult. Itt korlátlan úr ma s befolyása bizonyára messze korunkon túl érezhetővé válik majd. A nagy feladat, a maga elé tűzött hallatlan munka még néhány évre kiszabja e jeles szerző minden pillanatát. Ha ismert nagy lelkiismeretességével épül ki benne véglegessé az újkori irodalom is, melynek főbb vonásait már eddig jelentékeny siker-

rel vázolta fel, századunk egyik cselekedete fűződik nevéhez.

Goethe szerint az irodalomtörténet kétféle ember számára készülhet: hozzáértőnek vagy hozzánemértőnek. Mondjuk talán így: szakembereknek vagy laikusoknak. Valóban, volt akárhány irodalomtörténet Európában, mely az olvasó részéről szinte az egész irodalom ismeretét feltételezte. Pintér Jenő könyve, legújabb formájában, mindenkinek szól: tudósoknak és nagyközönségnek.

Vajthó László.

Móricz Zsigmond : Esőleső Társaság. (Athenaeum.) Másfajta novellák ezek, mint amelyek húsz év előtt a Hét krajcárban kürtölték be az új nagy elbeszélőt. Azok a novellák duzzadt, mézgas rügyek voltak, az ember várta, hogy kinyíljanak, tovább sarjadjanak, ezek egy befejezett oeuvre hulladékai; annyit sem változtatnak Móricz művén, mint forgács a bútoron. Útnak eredt regények, amelyek elakadtak az első fejezetnél, az író országjárásának az epizódjai, egy-egy papírra teregetett anekdóta, riport a tiszazugi méregkeverőkről, interjú a betyárok hajdani kocsmárosánál.

Amíg olvasom, magamon csodálkozom. Mi az oka, hogy ez a könyv úgy odatapad a kezembe, holott jóformán minden darabján ott érzem az író csömörét vagy az ujságcsinálás imperativuszát? Kitűnő, úttörő könyveket fáradtan olvasok s ebből otthonos meleg szalad szét bennem, amely köteles kritikái éberségemet is elzsibbasztja. Én is úgy vagyok, mint a színházlátogató, akire kedves színészenek egy fáradt, de ismerős mozdulata régi esték kacagását vagy meghatódását zúdítja rá. A műélvezésből nem igen lehet kiirtani az emlékezést s aki az Árvalányokban vagy a Tündéerkertben ismertem meg Móricz sárga izzását (amely mint a napé, ha soká nézed megfeketedik), megtilthatom-e egy-egy emlékeztető féloldal-

nak, hogy a Móricz-regények erős fényébe fullassa aggályaimat?

Igen, a kritikusknak elsősorban önmagára : az olvasóra kell gyanakodnia ; ezek előtt az Esőlesők előtt azonban talán mégis inkább az érzéseit követő olvasónak van igaza, mint az ugrópalcát állandóan följebb s följebb rakó kritikusknak, aki az író erkölcsi kötelességének tartja, hogy minden ugrásához élete teljes svungját vegye. Móricz nagy művei nélkül elképzelhetetlen ez a kötet, Móricz nagy művei mellett hulladékdomb, mégis ami benne van, nagy talentum kényelmes nyújtózása s époly jellemző Móriczra, mint legjobb könyvei. Sőt talán az ilyen kötetek pongyolasága mutatja meg igazán, mi az, ami levetkőzhetetlen benne ; amit, mondjuk így, álmában is tud.

Móricz Zsigmond az az író, aki a noteszában hordja az ihletét. Mikor életemben egyetlen egyszer szemben ültem vele, folyton azt lestem, no mikor húzza ki zsebéből a noteszt. Nem tudom, van-e ilyen notesze, de én az ő művei mögött egy telhetetlen jegyzőkönyvet látok, amelyben adomák, valahová beszúrható szavak, felvillant figurák, a notesz termőföldjébe beszórt tervek, ötletek hemzsegnék, mint reneszánsz festő vázlatkönyvében a göcsörtös, kecses, markos és angyali kezek, salétrom játéka a falon, páréé az égen. Valami vad, a modern művészetből kivetszett kapzsiság ez : az egész életet beletömni a noteszbe, az egész noteszt beleüríteni műveinkbe.

Ebből a kötetből, amely valahol félúton van Móricz nagy művei s a telhetetlen jegyzőkönyv közt, ép azért talán még jobb fogalmat alkothatunk Móricz életzsaroló, anyaghabzsoló mohóságáról, mint nagy műveiből, ahol a falbarakott anyagot a pallér bevakolta, a festő átfestette. De olvassa át valaki ezt a könyvet és figyelje meg, mekkora benn az élet ballasztja, meny-

nyi, amit az író nem költhetett meg az íróasztala mellett, amiért keresnie, vizslatnia, gyűjtenie kellett s el fog hűlni. Egy adomázgató kun társaság tíz oldalon kiürít egy kisebbfajta füzetet.

Persze, a notesz jóvoltából az ember legföljebb anekdotagyűjtő, etnográfus vagy ujságíró lehet. S itt lép közbe Móricznak csodálatos adománya, amely néha az utolsó pillanatban, de mégis csak megmenti őt az élettől s a tulajdon mohóságától : hatalmas formaérzéke. Móricz Zsigmond a formátlan-ság formaművésze. Nála első pillantásra nyelv, anyag, szerkezet minden amorf, de ebben a brutális alaktalanságban van valami egész, erős, szét-törhetetlen, több mint a legtökéletesebben kristályosító művészkedés. Ami egyszer beléje került, ha rossz vicc, ha betűre nem érdemes kuriózum is, azt az ő gigászi formáló hatalma, amely annyira kényszerű és önkéntelen, hogy már-már a szemlélettel azonos, egy szempillantás alatt kerek épkezláb egészszé változtatja. A szándékaitól másodrangú író is lehetne, de messze kiemeli őt szemléletének ez a formáló nagysága, amely az Esőlesőkben annál megdöbbenőbb, hiszen elvetélt kölykei jönnek itt a világra, mint fiók-Herkulesek.

Van ebben a kötetben egy novella, talán mindkőzt a legjobb : az Ebéd. Pesti és vidéki méltóságosok verődnek össze a tanyai úr asztala köré. Huszonöt oldalon hordják föl a kifogyhatatlan tálakat : marhahúst ribizli-mártással, ludaskását libamájjal, juhtúrós galuskát, rántott harcsát, vagy tizenöt fogást. Az urak neki búsulnak az evésnek s közben anekdotáznak : a pörkölhúsnál, hogy a juhászok kitűnő birkapörköltje milyen hűdős, légybeköpött húsból készül, a kacsa-sültnél, hogy hány pofonnal intézte el Semlyéni Bandi a parasztok közt a királykérdést. Közben úri módon, néhány tapogatózó célzással a pesti urak

cikória koncesszióját is elhárítják. Már a fekete kávénál tartanak, az ember várja, hogy ez a sok telezabált főkapitány, alispán, kormányfőtanácsos tüstént, ültőhelyében hányni vagy horthyogni kezd. Egyetlen oldala maradt az írónak s mi történik? A bika megtiporja a csordást. A szegény ember ott hal meg a kiszaladt urak előtt. Nincs orvos, nincs bába, de nem is kell neki. Az ebédnek fuccs, de a novella meg van mentve. A sok adoma, locsogás, zabálás mély jelentést kap. A magyar Olimpuszt látod, amelyen az istenek vaszkos kavargását az eltiport csordás nyögése egy pillanatra elállítja. Az utolsó oldalgig csupa formátlanság, emésztetlen kuriózum, az utolsó oldal fényében ez a formátlanság több lesz, mint a legmesterkétebb forma. Nyers élet és nagy művészet sohasem voltak megfeythetetlenből azonosak, mint itt.

Ez a novella különben nemcsak a művészre, de az emberre is nagyon jellemző. Ismerjük mi a dühös társadalomtisztítót, aki azért lakmároztatja az urat, hogy a megtiport szegény ember csontja jobban fájjon. Csakhogy, aki mint meghívott olvasó odaül Móricz urai közé, aligha érez haragot a pukkanó bőrű hatalmasságok iránt. Ahelyett, hogy utálná a zabálókat, maga is a paprikácsirke ízét forgatja a szájában s vatatni kezd szik-kadt agyában, nem zörög-e benne egy véletlen anekdóta, amivel ezeket a kedélyes isteneket megneveztethetné. Az eltiport szegény ember nemcsak az urak alatt nyitja meg az erkölcsi örvényt, hanem valamiképp az író hajlandóságai alatt is. Móricz nem haragszik erre a zsíros magyar cinizmusra, de élvezi, éli s amiközben élvezi, elítéli. Ebben Adyra emlékeztet, aki a szilajabb magyar bűnök legnagyobb vállalója és legnagyobb gyalázója volt.

Móricz Zsigmond annak a húsos, fülledt magyar boldogságnak haran-

goz be, amelyet senki sem értett és méltányolt annyira, mint ő.

Németh László.

Az új magyar generáció problémái.
(Az Országos Széchenyi Szövetség előadássorozata. 1930 február—március. Budapest, 1930.)

Az Országos Széchenyi Szövetség, ez a már több mint negyedszázadja fennálló ifjúsági szervezet, eddig nem nagyon sokat hallatott magáról. A háború előtti években — mostani elnökének szavai szerint — nem tudta, «hogy háborgó vulkántalaj fölött szó rózsás álmokat», később pedig, noha az új szelek fúvását ő is megérezte, óvatos rezerváltságban gondolkodott saját generációja és társadalma kérdéseiről. Hangját teljesen elnyomták azok az ifjúsági egyesületek, melyek radikálisabb programmal, kevesebb multbeli megkötöttséggel, egyértelműbb formulákkal álltak munkába. Ez a mostani előadássorozat a Szövetség határozottabb magára eszmélését mutatja. Kijelentése annak, hogy a Bartha Miklós Társaság és a felozlatott Weselényi Reform-Klubból életre kelt Magyar Nemzetpolitikai Társaság mellett a Széchenyi Szövetség is részt kíván venni a feladatokat kitűző és a jövőt biztosítani akaró munkában. Csak tradíciójához, bizonyos még a multból ráörökített előkelőségéhez és óvatosságához maradt hű, mikor itt ebben az előadássorozatban nem tagjait szólaltatta meg, hanem az idősebbekhez, apáihoz fordult. Megkérdezte őket: tudnak-e mondani valamit az új, sok szenvedésen keresztülment generáció számára? Megkérdezett két politikust (Vass József, Schandl Károly), két egyetemi tanárt (Kuncz Ödön, Verebély Tibor), egy publicistát (Milotay István) s társadalmunk egyik kitűnő ismerőjét (Weis István). Az összegyűjtött előadások így már nem is pusztán a Széchenyi Szövetségnek szólnak: bennük 40—50

éveseknek a «harmincévesek»-hez intézett üzenetét olvashatjuk.

Ehhez az üzenethez a politikusok tudtak a legkevessebbel hozzájárulni. A politikus minden különállásra felszisszen. A «harmincévesek» pedig külön állnak, az egyetemesség ügyein kívül saját kérdéseik is vannak. Az ebben az előadássorozatban szereplő két politikus, az egyéni temperamentum különbözőségeit nem tekintve, teljesen egyforma lelki tartással felel a nekik tett kérdésekre. Törekcsenek arra, hogy minél bizonytalanabbá mossák el a két generáció határvonalait, figyelmeztetnek, óvó-intő példákat is felhozván, az idősebbek megkérdezése nélkül végzett munka vagy megtalált eszme veszedelmes következményeire: ők az állandóság embe-rei, kik az ifjabb generáció mozdulásaiban a politikai gesztust veszik a legélesebben észre. Szavuk nem is annyira a Széchenyi Szövetség tagjaihoz van intézve, hanem az erősebb hangsúlyú, más ifjúsági szervezetekhez. Általánosságokban kell így maradniuk s mondanivalójuk, üzenetük össze is foglalódik az idősebbek vezetéséhez való alkalmazkodás, az «alapos készülés» és a «többet tanulás» örök igazságaiban.

Már többet mond a jogtanár, az orvosprofesszor és a publicista. A komor hétköznapnal a politikusnál sokkal erősebb kapcsolatban álló szakemberek a fiatalabb generáció bonyolult kérdéstömegéből az élet, sőt a «megélés» kérdését hallják a legerősebben. Feletük, míg erre a pontra irányul, alig tartalmaz valami biztatót. Három életpálya «beérkezett» képviselője ismétli meg ifjabb kortársai előtt azt a túlon túl ismert igazságot, hogy az áhított pályák zsúfoltak és igen kevés lehetőséggel kecsegtetnek. Tudják jól mind a hárman, hogy ez minden bővebb kifejtés nélkül is kezelhető, mert rögtön ellensúlyt adnak az így mélyre zuhant kedély-

serpenyőnek. Az ellensúly előadásai-
nak abban a felvilágosító részében
rejlük, hol szaktudományuk vagy hiva-
tásuk mostani vagy eljövendő problé-
máit tárják ki hallgatóik előtt. A poli-
tikusok «többet tanulás» jelszava ezzel
telik meg igazi pozitív tartalommal.
Ezek az előadások nem biztatnak
«elhelyezkedés»-sel, hanem munkairá-
nyokat mutatnak; hűvösek és zár-
kóztak, sokszor nagyon is felülről
letekintők, de kihangzik belőlük a
felelősségérzet, hogy üres kézzel nem
bocsáthatják el a hozzájuk fordulókat.
Szaktudományuk elvégzendő mun-
káit, megoldatlan feladatait állítják
elénk, egy kissé az egyetemi szigorlat
levegőjét éreztetve, mindvégig azon-
ban annak tudatában, hogy e taná-
csoktól sorsok és életlendületek füg-
genek.

Az előadók sorát Weis István zárja
le. Egy nemrég megjelent, mai társa-
dalmunkat megismertető könyve, va-
lamint egyéb tanulmányai óta tudjuk,
hogy értékes közölnivalói vannak.
Ebben az előadásában egy részletké-
rés keretén belül a háború utáni ma-
gyar fiatalságnak apáitól elütő arc-
vonásait rajzolta meg. Ő látja a leg-
pontosabban azokat a határvonalat-
kat, melyek a két nemzedék közt
húzódnak. Nem halványítja el e két-
ségtelen vonalakat s minden politi-
kusán dicsérgető szó nélkül áll rokon-
érzésével az újabb nemzedék mellett.
Rokonérzését a harmincévesek elitjé-
nek egy letagadhatatlan jegyére ala-
pítja, mely megkülönbözteti az előt-
tük járóktól, a szociális felelősség-
tudatra. Az, hogy a mai nemzedék
érdeklődése a falu felé irányult, nem
egy életre hívott rousseauizmusnak,
mégkevésbé a passzív tolsztojánus
gondolatnak, hanem ennek az aktív
felelősségtudatnak a következménye.
A Széchenyi Szövetség tagjai ezzel az
előadással módszert nyertek céljaik
és teendőik szabatos megfogalmazásá-
hoz, Weis István itt és másutt kifej-

tett gondolatai pedig alapok lehetnek, melyeken mai különféle ifjúsági mozgalmaink egyetlen arcvonallá sűrűsödhetnek.

Kerecsényi Dezső.

Gulácsy Irén: Pax vobis. (Singer és Wolfner 1930.). A Fekete völegények páratlan sikere után szokatlanul nagy várakozás előzte meg ennek a regénynek megjelenését. Ismét egy nagy történelmi regény, amely a magyarság egy tragikus korszakát vetíti elénk.

A kuruc és labanc harcokról szól, amelyeknek a szatmári békekötés vet véget. A sajtóságos magyar tragédia: két tábor áll egymással szemben. Mind-egyik oldalon vannak magyarok, igaz magyarok, akik elkeseredetten küzdenek egymás ellen. Mindkét fél a magyar jövőt, népének boldogulását akarja és egymást pusztítják, egymást ölik. Pálffy János császári generális az uralkodóhoz való törhetetlen ragaszkodás tartja a legszebb magyar erénynek és a nemzet boldogulását akarja és a Habsburg-ház oltalmától reméli. Rákóczi és hívei fegyverrel akarják kivívni az uralkodóval szemben a magyar nemzet jogait és szabadságát.

Pálffy generális leányát a gyermeki szeretet a labanc generálishoz, a szerelem egy kuruc kapitányhoz, báró Haller Gáborhoz fűzi. Saját boldogságának, meg a hadakozások folytán agyongyötört nép boldogulásának feltétele volna, ha létrejöhetne a béke. Mária a bécsi udvarba kerül udvarhölgynek, éppen akkor, amikor a magyar nemzet kibékíthetetlen ellensége, Lipót császár örökre lehúnyja szemét. A fiatal József kerül a trónra, akinek emberséges és becsületes szíve undorral fordul el a hagyományos politikától, amely a magyar népnek mindenáron való tönkrettevésében látja a birodalom legfőbb érdekét.

A bájos magyar udvarhölgy iránt a fiatal császár szívében felébred a szerelem. Mária nem viszonzozza ugyan ezt a szerelmet, de felhasználja arra,

hogy népe iránt jóindulatra hangolja az uralkodót. Ez sikerül is neki, a császár megbízásából érintkezésbe lép a két ellenséges tábor vezetőivel, saját apjával és Károlyiékkel és nagy része van benne, hogy a béke létrejön.

Mária el akarja háritani a magyar átkot nemzetének feje fölül. Egyesíteni akarja a két tábort a békeben. De ami megfér egy női szívből, nem fér össze a valóságban. József megtudja Máriának Gábor iránti szerelmét és a féltékeny császártól nagyon drága áron vásárolja meg Gábor életét Mária. A béke létrejön, a harcok elcsitulnak, a szántóvető visszatér művelni a vérel itatott földet, — de Mária boldogsága áldozatul esett a nagy munkának.

A hatalmas regényt önkénytelenül is összehasonlítja az ember a másikkal, a Fekete völegényekkel. A szerző mindkét művének megírásához nagy tanulmányozás után fogott és mind-egyikben gondosan iparkodik megteremtteni a történelmi levegőt, hű rajzát adni a régi idők életének. Ehhez nagyszerű érzéke és tehetsége van. Nem erőszakolja a régies beszédmódot, de néhány szóval is elénk tudja varázsolni azt a kort. A környezet apróletes részleteinek megrajzolásában jobban ragaszkodik a történelmi hűséghez, mint a tulajdonképeni történelmi személyek és események leírásában. Itt mindkét regényben szabad kezét biztosít magának. Költői fantáziával a történelmi adatok mögé, a háttérben alkot eseményeket, összefüggéseket, amelyek azonban nincsenek ellentmondásban a történelmi tényekkel. A regényben igen nagy szerepe van Máriának a szatmári béke létrehozásában. József császár nem a himlőnek, hanem a féltékeny olasz leánynak, Guitánának áldozata.

A Fekete völegényekben több a drámaiság, a nagyvonalúság, itt inkább az epikai részletesség. A szerző mintha kissé idegenül érezné magát a bécsi udvar szertartásos környezeté-

ben, bármilyen gondos, pompás rajzot ad róla, itt-ott valami mesterkéeltség, erőszakoltság érzik. Az uralkodói többszámot József még akkor is használja, mikor kétségbeesett monológban döbben rá saját megzavart lelkiállapotára. A harmadik kötet sokkal elevenebb, lüktetőbb, mint az első kettő. Itt az események jórésztben Magyarország földjére tevődnek át. Mintha az író hazaérkezett volna, mintha ott-honosabban érezné magát az árva, szenvedő kurucok között.

Alakjainak megrajzolásában a szerző valamiképpen emlékeztet ebben a munkájában Jókaira. Jókainak hibájául szokták felróni, hogy részint anygali, részint ördögi lényeket rajzol. Ez azonban leginkább a főalakokra, a hősökre mondható. Melléalakjait Jókai mesteri realitással tudja néhány vonással megrajzolni. A Pax vobis alakjai közül az udvar három intrikus, Caraffa asszony, Guitana és Caetano diabólikus lények. Viszont azokról, akik a szerző szívéhez közel állanak, mint a fejedelem, Károlyi, Pálffy és leánya, még az emberi gyarlóság elmosódó vonásait is iparkodik letörölni. A végén még az egész regényen át annyira ellenszenves cseh Prechorowsky is egészen derék emberré szelidül. Az író azokat az alakokat, akik nem állanak közel szívéhez, mint például az anyacsászár, Amália, József császár felesége, a Károlyi-ház nőalakjai, sokkal mesteribb kézzel tudja megrajzolni.

Nyelve erőteljes, jellemző. Ezen a téren az író állandóan tökéletesedést mutat. Legrégibb munkáiban itt-ott található idegen hatásoktól teljesen megszabadulva, mind egyszerűbb, kifejezőbb, plasztikusabb és egyénibb lesz.

A regényt nagy várakozás előzte meg. Az ilyen várakozás nehezé teszi az író feladatát, mert akármilyen szépet ad is, mégis nehéz teljes mértékben kielégíteni a nagy reménységet.

A Pax vobis nem okoz csalódást. Ismét egy monumentális történelmi regényt kaptunk, amelyet nagyon sokan fognak gyönyörűséggel olvasni és utána ismét várni fogják az író következő munkáját. Várni azzal az érzéssel, hogy Gulácsy Irén, aki a magaslatokon jár, még nem érkezett el a csúcpontra, még mindig várhatunk tőle valami újat és nagyszerűt. *Bognár Cecília*.

Komáromi János munkái. Gyűjteményes kiadás (első sorozat) Geniusz, 1930. (*Szép vagy, Magyarország. Csatangolás mindenfelé. Nagy leányka, kis legényke. Tilinkó. Az elvált feleség. Cs. és kir. szép napok. Esze Tamás, a mezítalásosok ezredese. Szülőföldem szép határa. Elment a nyár. Az ősiak. Hat vőlegény. Régi ház az országútnál.*)

Komáromi János boldog ember: megtalálta a harmóniát élete és költészetében. Kevés írónk van, aki annyiszor újra tudta volna élni elmúlt napjait, mint ő. Komáromi szülőföldjének szerelmese. Gyermekkorának, első ifjúságának, későbbi hanyattatásainak alig van olyan nagyobb stációja, melyet fel ne dolgozott volna regényeiben, novelláiban. Ha valaki egyszer meg fogja írni az életrajzát, állandóan írásait kell főforrással használnia. Csodálatos varázs vonzza e rég elmúlt, egyszerű élmények felé, pedig aligha lehettek rózsások, hiszen ő szegény fiú volt mindig, sokat kellett nélkülöznie, tűrnie. Talán ezért is vágyik vissza örökké első szenvedései, kudarcai és apró örömei világába. Mert ami elmúlt, ha még olyan keserves volt is, széppé válik a művészetben, kivált egy olyan lélek prizmaiban keresztül, mint a Komáromié. A félbemaradt álmokon, a benntört fulánkok ejtette sebekben mindvégig ott van az ő szelíd humora. Minden, amit átélt, valami jóleső világszemlélet keretébe van foglalva. Mikes Kelemen bölcsesége jut eszünkbe, a világon számunkra elhíntett kenyerekről való mese, a türelem,

a megnyugvás boldog optimizmusának tanítása. Komáromi bölcs ember, mert szépnek tudta álmodni egykori nehéz életét s ezen az életen át, amint szakaszaiban sorra felvonul előttünk, a költészet mindent kibékítő szellemét mosolyogatja.

Mintha fantáziája sem volna, de annál erősebb emlékező tehetsége. Mindig ott repped valahol a felvidéki kisvárosokban, ahová emlékei kötik. Nem tud betelni velük, nem tud egyszerre mindent elmondani róluk, újra meg újra visszatér hozzájuk. Még látszatra távolabbi témái is mind ebben a világban gyökereznek. A kuruckor, a szabadságharc mozzanatairól való festményeihez is a felvidék mese- és mondavilága adja a színt, a levegőt s amit ez érzelmes, lüktető képekben ábrázol, a szülei ház, a pataki diákévek életszemléletén keresztül válik sajátos művészetté. Nincs témája, melyet fantáziája teremtett volna. Nem tartozik azok közé, akik egyetlen történelmi adatból hatalmas fejezeteket tudnak írni. Monumentális regényében, *Esze Tamás* történetében is minden szál szinte a szülei otthonig vezet. Ebben a szülei házban még elevenen élt az, ami másutt már csak történelem volt. A kis Komáromi a dédapjától, a híres verekedő kozáktól hallotta a mezít-lábasok ezredesének viselt dolgait s ezekben a mesékben, melyek Esze Tamás utódainak ajkán zengtek, a véres nagyidők szívverése lüktetett; igazabb forrás minden adathalmonnál. Megint csak az emlékezés az és nem a fantázia, mely Komáromit kalauzolja. Nem is tud mást, csak visszaemlékezni, olyan erővel, mint kevesen s ha néha más témái is akadnak, melyek kívül esnek szülőföldjén, annak mondavilágán s idegen emberekről szólnak, akikkel barangolásai közben találkozott, ott is az emlékező Komáromi beszél, a természeti képekben, a mulandóság csöndes melankóliájában sütkérező felvidéki író s a maga képére, élet-

szemléletére formálja ezeknek a sorát is.

Komáromi legfőbb ereje abban van, hogy ismeri tehetsége határait. Mindenkor megmarad annak, amire szelíd temperamentuma, írói hivatása már pályája elején predestinálta: mesélőnek. Hangja csak fokozódik, csöndes hangulatképektől vad csatajelenetekig, de mindenkor ugyanaz a hang marad. Ez a sajátos hang ma egészen az övé. Sohasem lett hozzá hűtlen, áldozatot is hozott érte: lemondást a bércek magasságairól, a fantázia mérész szárnyalásáról, szenzációs írói sikerekről, nagy vitákról, melyek egy-egy zajosabb írói élet körül folynak. De kevés írónk is van, akinek műve ennyi harmóniát mutatna. Művei közt akadnak gyengébbek is, de soha sincs bennük diszsonáncia, az «erején felül mérésnek» csődje. Vannak írók, akik egyetlen vidék dalosai maradnak, egyetlen érzésvilágé, mely hatalmas panorámákhoz képest az idill szerényebb méretei közt bontakozik ki bennük. Ez Komáromi világa. De ebben aztán mindenkor megállta helyét. Ez az örökké egy irányba fordulás ad erőt minden írásának. Innét az a megjelenítő erő, mely egy-egy különös szónak élén, hangsúlyán egész élményeket tud éreztetni. Az életét ismételtető, írásaiban megszépítő, társai, barátai, közeli-távoli ismerősei sorsán borongó szelíd Komáromi János emlékezéseiben mindig van valami újabb báj, sokszor hallott semmiségek nála különös erővel hatnak a szavak jó ize által. Szeretjük igénytelen őseit, akiknek szívügyeit, ritkán tragikus sorsát mesélgeti, szeretjük egyszerű előadás-módját, kivált ma, mikor úton-útfélen a formabontás, útkeresés korát éljük. Van egy írónk, aki nem tud mást adni, mint önmagát, aki mindig ott lábatlankodik kedves humorával az események kellős közepében vagy hátterében. Igaz, a kompozíció nem erős oldala, a meseanyag végső formájában

is folyékony marad nála, de nem is apad ki soha és különös szépségekkel kárpótol. Alakjai közt alig van olyan, amelyik köré szervesen épített regény kerekednék: csaknem mind mellékalakok, de szinte kivétel nélkül érdekesekek s egy nagy célt szolgálnak: a mese hangulatát.

Zajos sikere talán nem lesz soha: ez az emlékezők, a multjukon felejtkezők sorsa, saját életük lírikusaié, akik csak azért nem írnak versben, hogy semmi se kösse őket s elmúlt napjaiknak s a megfigyelt emberi soroknak minden kedvessége benne lehesse a mesében.

Komáromi művészetének kiváltságos hatása van a magyar közönség egyik széles rétegében. Ezt a sikert már szinte pályája elején elérte s azóta csak nő olvasói tábora, nemcsak itthon, hanem külföldön is. *Vajthó László.*

Tóth László: A különös kérő. (Paladis-kiadás.) Az ősi földhöz való ragaszkodásról, az évszázados családi birtoktól, ősi udvarháztól elszakadt dzsentrivadéknak a földutáni vágódásáról szól *Tóth László* új regénye. *A különös kérő*, a regényhős Árdy Balázs, az első generáció a föld után. Az Árdy-kastélyt és a hozzátartozó nyolcszáz holdat apja vesztette el, aki revolvergolyóval tett pontot tragikusan kúszált számadásai után. Életének utolsó délutánját azzal töltötte, hogy a családi sírboltban sajátkezűleg befalazta az utolsó fülkét. Önmaga előtt zárta el az utat: aki elvesztette az évszázados birtokot, az nem érdemli meg ezt a fekvőhelyet, az pihenjen kinn, a küszöb előtt. Csontjai csak akkor keveredhetnek el ősei porával, ha valamelyik utóda visszaszerzi a földet. Már a fiának, Árdy Balásznak sikerül ez az új honfoglalás, sok munka, öntudatos célkitűzés és takarékos életmód árán. Ez adja meg a regény alaphangját, még pedig igen szerencsés-

sen. Melegen csengő, érzéssel átfűtött hang ez, amely rokonszenvet kelt a szerző és a regényhős iránt egyaránt, sőt nekünk, a földtől elszakadtak sorában már a harmadik, negyedik generáció fiainak is megmutatja, hogy valahol mélyen, az élet gondjaitól megkeményedett kéreg alatt bennünk is megvan még az ősi föld utáni nosztalgia, a csöndes borongás azért, hogy régen másnak terem már búzát és virágot. Erre az alapra építi fel Tóth László regényét, halktónusú szerelmi bonyodalmaival. Ez a felépítmény semmiképpen sem hibátlan. A részletekben helyenként nagyon meglaszul a tempó, itt-ott döccen is egyet. Igazságai néha nem elég meglepőek, meglepő paradoxonaiban sokszor nem elég az igazság. Egész határozottan úgy érzik, hogy az író nem fordított elég gondot ezekre a részletekre, nem az érdeklődés és szeretet hiánya miatt, hanem azért, mert más dolgok túlságosan igénybe veszik. Ennél is komolyabb hiba az, hogy emberei közül éppen a regényhős elrajzolt, önmagával ellentmondásokba keveredő alak. Állítólag kemény, erősakarátú férfi, mégis minduntalan ingadozik, váratlanul jut ellentétes elhatározásokra. Mindez mégsem túlságosan lényeges; ezzel szemben a regény majdnem végig igazán hangulatos, érdeklődést keltő, az olvasó könnyen, szívesen foglalkozik vele. Leányalakja értelmesen, intelligensen kedves és finom, figyelemreméltó néhány mellékalak életteljes megírása is. A néhol kissé túlzottan bonyolult történet kellő tartalmat kap az alaptémából, a földkérdésből, általában az egész regény becsületes írói munka. Szomorúan jellemzi jelenlegi irodalmi viszonyainkat, hogy ennek a munkának a Pengős-regények általában mérsékeltebb igények ki-elégítésére szánt sorozatában kell megjelennie. Mindenképpen megérdemelt volna ennél nívósabb külső kiállítás. Belső tartalmát ez a körülmény ter-

mészetesen nem érinti, az így is újabb megbecsülést fog szerezni írójának.
(Th.)

Sajó Sándor : Gyertyaláng. Újabb költemények. (A szerző kiadása.) 1925—1929-ig írt költeményeit adja közre e kötetében a szerző. Sajó Sándor régi hagyományokon nevelkedett költő, aki csak az ihlet magasztos óráiban nyúl a tollhoz, hogy formát adjon — inkább a gondolatainak, mint az érzéseinek. A hangulati líra elemei csak olyankor jelentkeznek verseiben, amikor tárgyi mondanivalóját magába mélyítve vetíti ki, vagy amikor az elmúlás mélabúja felhői be lelkét. De ilyenkor is minden sejtelmességtől távol álló, kristálytisza képekből rakja össze a vers szimbólumát. Ennek példázására itt közöljük a kötet egyik legszebb versét :

Szívemben olyan a sok emlék,
Mint alvó hang a hegedűben :
Álmában olykor dalra kel még
És zeng — valónál gyönyörűbben.

És vele zeng a régi vágy is
És föllángol, mint szebb napokban,
Mint megnyúlik a gyertyaláng is,
Mielőtt végképpen kilobban.

Általánosságban azonban minden mondanivalója valami konkrétumhoz fűződik, amelyet gondolati elemekkel öltöztet verssé. Nagy nyelv- és forma-érzéke pompásan átsegíti a zárt és gyakran előre fölépített témán és megmenti a dikciózástól is, amire pedig nagy ritmus-szeretete könnyen csábíthatná. De mind e tulajdonságok csak a költő megjelenésének külső formáit határozhatják meg. Őt magát, aki csupa hit, eszmény és tisztaságra való törekvés, lehetne-e más szóval hívebben megjelölni, mint azzal, hogy *költő*? Ma már, túl az ifjúság ösvényein, az ősz ködeit látja borongani s ha emiatt el is szorul a szíve néha, amikor szólnia kell, magasra száll és onnan énekel, hogy minél többeknek adhassa szívéen átszűrt gondolatait. m.

Marion Crawford: Don Orsino. (A *Szent István-Társulat kiadása.*) — Kalandos történet a modern Róma kialakulásának korszakából, a mult évszázad hetvenes-nyolcvanas éveiből. Hőse Don Orsino, ifjú olasz herceg, aki szakítani akar őseinek semmittevő életével, részt akar venni a körülötte kavargó életből és munkából, különböző vállalkozásokra adja a fejét. Körülötte azután rengeteg kalandos esemény és küzdelem zajlik le, amelyekben csak az a meglepő, hogy befejezésük nem a megszokott teljes hepy and, hanem a kiegyezés ötven százalékra. Magánál a történetnél sokkal értékesebb részei a regénynek azok az oldalak, amelyeken az örök várost, Rómát írja le Marion Crawford. Leírja Rómát tavasszal és ősszel, különböző megvilágításban, különböző virágpompában és különböző hangulatokban, mindenkor szépen és mélyen járóan. Szeretettel, lelkesedéssel hozza közel ezt a csodálatos várost az olvasó szívéhez, ezekért a leírásokért érdemes végigolvasni Don Orsinonak egyébként meglehetősen hétköznapi kalandjait is. A regényt *Pogány* Kázmér fordította le magyarra gondosan, csiszolt írásművészettel. (Th)

H. Rider Haggard : A két D'Arcy. (A *Szent István-Társulat kiadása.*) — Rider Haggard tudvalevően nem a legmagasabb irodalom reprezentánsa, a Szent István-Társulat azonban meglehetősen szerencsés kézzel választotta ki *A két D'Arcy* című regényét munkáinak rengeteg tömegéből. Ez a regény határozottan a jobbak közül való. A keresztes háború korszakában játszódó kalandos história, a középpontjában a két D'Arcy, két ikertestvér szerelme áll, közös unokanővérük és Salah ed Din, a nagy arab szultán unokahuga iránt. A regény bonyolult meséje sok kalandon, küzdelmen, leányrabláson és szabadításon vezet át, mégis eléggé megkomponált a történet.

nem hat l'art pour l'art kalandok sorozatának, hanem egymásból fejlődnek az események és a megfelelő pontokon a különböző szálak pontosan összehajlanak. Ennél többet nem is ad a regény, de ez is elég ahhoz, hogy a szórakozni, vagy pihenni vágyó olvasó néhány órát kellemesen töltsön el vele, míg feszült figyelemmel követi a két D'Arcy és a szép Rosamunda kalandjait. *Frücht!* Ede jó fordítás még csak megkönnyíti a kalandos történet élvezését. A könyv szép kiállításáért a Szent István-Társulat nyomdáját illeti elismerés. (Th)

Péter András: A magyar művészet története. 2 kötet. (Művészeti könyvtár, Bpest, Lampel, 1930.) Szakemberek és lelkes műkedvelők eddig félvezernél több könyvet és füzetet, albumot és különnyomatot írtak össze a magyar művészet történetéről, illetve annak kisebb-nagyobb fejezeteiről, egyes műemlékeiről és művészeiről. Ebből a betűtengerből, amely szinte regényes arányúvá dagad, ha hozzá vesszük a folyóiratokban megjelent cikkeket, mindössze három könyv lépett az összefoglalás igényével a magyar közönség elé: Myskovszky Ernő semmitmondó kis füzet (A magyar képzőművészet története, Bpest, 1907) és Divald Magyar művészettörténete (Bpest, 1926), amely egy év múlva Magyarország művészeti emlékei címmel, megnövekedett képanyaggal, de csaknem változatlan szövegrésszel látott napvilágot. Ötszáz részlettanulmány áll szemben a három, illetve két összefoglaló munkával, a tervszerűtlenül megjelent dolgozatok, mint építendő palota telkére hordott mázsás kötömbök, szinte kiáltanak valaki után, aki megfaragja, egymáshoz illeszti valamennyit. Myskovszky hebehurgya füzetkéje nem teljesíthette ezt az egész emberhez méltó hivatást, Divald pompásan illusztrált műve közelebb jutott a cél-

hoz, de azt el nem érte. A magyar gotikus művészet e páratlan anyagismeretű kutatója a mohácsi vész előtti kultúra fényétől káprázva kevés figyelmet szentelt a mostohább éghajlat alatt felnövekedett barokkművészetnek, a legújabb törekvéseket pedig épen figyelemre sem méltatta. Péter András, a legfrissebb, kétkötetes mű szerzője tisztán látja a feladatot, ami Divald könyve után az összefoglalóra hárulhat. Fejtegetéseiben végigkíséri a magyar művészet történetét a legrégebb, honfoglaláskori időktől a mai napig. Megszünteti az aránytalanságokat, részletesen foglalkozik a barokk stílus magyar emlékeivel, tekintélyes helyet szentel a legújabb irányoknak. Összefoglalása azonban nem öleli fel az anyag teljességét, nem *kézikönyv* a szó legideálisabb értelmében, mint ahogy négy száz oldalra terjedő mű nem adhat teljes képet a magyar művészet történetéről. Péter megpróbálta az anyag kereteit szűkíteni. Elhagyta az elpusztult műkincsekre való utalást, csak a máig megmaradt emlékek ismertetésére szorítkozott, elhagyta az iparművészeti tárgyak bemutatását, melyek nélkül a művészetünk multjáról nyert fogalmak igen-igen hézagok maradnak. Az anyag még így is nagy-nak bizonyult ahhoz, hogy kimerítő képet nyujthasson róla. Kár, hogy a terjedelem aránylagosan szűkreszabott volta megakadályozza őt, hogy kedve szerint részletesen, kimerítően foglalkozzék egyes emlékcsoportokkal. Úgy tűnik fel, Péter ilyféle előadásban találná meg igazi elemét. A művészetünk összeségében megnyilvánuló nemzeti, faji jelleget — mint a fejlődésen felülálló problémát — figyelmen kívül hagyja, csak a fejlődésre ügyel s az abban fellelhető, kiemelkedően művészi értékű gócpontokra. Módszere tehát történeti és esztétikai. Könyvére mindaddig szükség van, míg a kutatás mai állását hasonlóképpen összefoglaló, de részletesebb, többkötetes kézi-

könyv meg nem jelenik. Addig össze-foglalás csak az esetben jogosult, ha művészetünk nemzeti jellegzetességeire is rá tud mutatni, ez pedig csak az iparművészeti tárgyakra való különös tekintettel oldható meg.

Péter könyvének legnagyobb érdeme a részletek egymáshoz való *arányosítása*. Ennek az arányosításnak előnyei különösen ott szembe-tűnők, hol a részletkutatás még nem érkezett el az apróbb szintézisekhez, pl. a barokkművészetben. Magyarországi barokk műemlékekről kitűnő részletmonográfiák jelentek meg (Kaposy, Rigler, Schoen, Réh tollából), a nagy egészről azonban halvány képünk sem volt. A kép ma sem teljes, hiszen az emlékanyag jórésze még feldolgozatlan, de Péter könyve egységes képet nyújt a mai helyzetről. Ez a mű legszebb részlete, nemcsak a legszebb, hanem a leghasznosabb is.

Az arányosítást mondtuk legnagyobb érdemének, ezt az úgyszólván helyzeti érdemet, mely abból következik, hogy előtte nem végezték el. Meg kell említeni, hogy nagy öröm egy kilátópontról, egyetlen egy szakértő szemszögéből áttekinteni az ezeréves fejlődést, ugyanattól a szerzőtől olvasni a legújabb művészet méltatását (tegyük hozzá, elfogulatlan és tájékozott méltatását), aki egy kötetrel előbb a románkori emlékekkel tüzetesen foglalkozott. Péter módszertani képzettsége kitűnő s minőségbeli megállapításainak cseppet sem árt, hogy a szerző az egyetemes művészettörténet mértékét alkalmazza a hazai emlékanyagra. Ha fejlődéstörténeti szempontból ez a módszer nem állja is meg a helyét, (hiszen Magyarország története és geográfiai helyzete lehetlenné teszi, hogy a nyugatibb, kultúr-népek közé ékelt nemzetek rombolástól jóval mentesebb művészetével hasonlítsuk össze) az értékek felmérésében kitűnőnek bizonyul. A pécsi domborműciklus, Kolozsvári Márton

és György, Kolozsvári Tamás, MS mester vagy Munkácsy Mihály sem-mivel sem lesz kisebb, ha az egyetemes művészet háttére elé állítják. Ezzel szemben le kell szoknunk végre arról, hogy vidéki szárnyasoltárfestőinkben Dürereket, Bogdán Jakabokban Rembrandtokat ünnepeljünk, ha a másodrangú tehetségek feldolgozása kötelességünk is.

Néhány kisebb tévedésre fel kell hívnunk azok figyelmét, akik művészetünk iránt átlagon felül érdeklődnek. Erzsébet királyné áttetsző-zománccos házioltárát nem a Louvre őrzi, hanem egyik párisi magángyűjtemény. A báti képek nem Nógrád-, hanem Hontmegyéből kerültek az esztergomi Keresztény Múzeumba. A mateóci oltár nem készülhetett 1470—75 körül, analógiák alapján keletkezését 1425—30 köré helyezhetjük. Fájjaljuk, hogy a szerző nem foglalkozik a magyarországi török művészettel, ugyanakkor, mikor a magyarországi osztrák művészetet részletesen tárgyalja s fájjaljuk néhány kirívóan magyartalan szóképzését (pl. ellenreformatorikus törekvések) s általában az idegen szavak sűrű, indokolatlan alkalmazását.

A kétszázharom illusztráció ezer esztendő építészetének, festészetének és szobrászatának kitűnően összeválogatott legszebb emlékeit ábrázolja.

Genthon István.

Illyés Gyula : Sarjúrendek. (Budapest, 1930.) A fiatal tehetséget boldog köddel veszi körül önmaga felőli tudatlansága. Ami benne gazdag bizonytalanság, olvasóiban találgató várakozás. Az olvasó érzi a tehetséget s a költő még engedékeny, nem állítja meg egy «ilyen vagyok» kiáltással a képzeletet. A mindenki költője ő, akiből minden lelkes olvasó kijövedülheti a maga poétáját.

A költő azonban nem azért az, aki, hogy mindörökre a mindenki költője

maradjon. Egy reggelen kifejti magát a köréje költhető legendákból, halomra dönti a feltevéseket, hátat fordít annak a tíz vagy száz költőnek, akit az ő neve alatt tiszteltek, önmaga, Illyés Gyula akar lenni: egy költő a sok költő közt, egy költői hitvallás a sokféle költői hitvallás közt. S ekkor hirtelen nagy csönd támad. Az emberek sajnálják a hipotéziseiket s időbe kerül, amíg megszeretik a valóságot.

Amikor Illyés Gyula Sarjúrendek-jét elolvastam, mindjárt tudtam, hogy ezt a könyvet nem a gáncsokodókkal szemben kell megvédenem, akik nincsenek, hanem egy másik könyvvel, a Nehéz földdel szemben, amely Illyés Gyula első kötete volt. Sokan lesznek, gondoltam, akiknek ez a Nehéz föld másféle sarjút ígért s hajlandók a költő szemére hányni a maguk meghiúsult várakozását. Ezekkel kell elhítenem s talán magammal is, hogy a Sarjúrendek nem vékony párlat, hanem feltisztult oldat s ha a Nehéz föld többet ígért, ez viszont sokkal többet ad, legalább tizenöt olyan vers van benne, amilyen abban egy sem volt. S ami még több: ez költőt mutat, míg az csak tehetséget.

Milyen ez a költő? Már a Nehéz föld verseinél is azt éreztem, hogy amilyen jó a könyv, olyan rossz a címe. Illyés Gyula költészetében több a könnyűség, mint a nehézség, több az ég, mint a föld. Az a vízió, amelytől ez az új kötet a címét kapta: találóból jelképe Illyés költői természetének. A holdfényben hullámot vető sarjúrendeken a költő, mint a könnyűléptű Krisztus a judeai vizen, habról-habra jön felénk s míg holdsütötte arcán «a béke s a lappangó szeretet gyermekmerészsége» leng, úgy képzelem, hogy «földinduló dagály tetejében egy sülyedő világ fölé» száll «magas küldetésben».

Valóban ez az a csoda, a tengerré vált Sarjúrendek csodája, amelyet Illyés Gyulától várhatunk. Ő az a költő, aki alatt a sarjúrendek hullá-

mozni kezdenek s ő az a költő, aki nem fullad bele szíve dagályába, hanem lebeg fölötte. Illyés alatt nem tud megállni a talaj s ő sem tud megállni a talajon. Hullámozk alatta a vers s ő a hullámokon jár, hol azért, hogy lecsendesítse őket, hol azért, hogy feluszítsa.

Ha vannak statikus költők, mint Erdélyi vagy Ady, Illyés kinetikus, mint Petőfi. Azoknak a versei egy helyben állnak, súlyosodnak, végül az árnyékukat is maguk alá szedik, Illyésnél a vers lengő mozgalmasság, a költő maga rögtön hagyja sorait, mint hullám a megmozgatott vizet. Illyésnek vannak lebegő, szárnyaló, csobogó, lobogó, esetleg bukdácsoló versei, csak álló és ácsorgó versei nincsenek. A tulajdon légvétele sodorja őt tovább. Mielőtt Illyés Gyula meglett volna, megvolt a légvétele. Ebben a lírában a költői lélegzetvétel az elsődleges, ez diktálja a tempót, ez sarkalja a képzetet. Itt nem a száj formálja ki a szót, ebben a lírában nincsenek is szavak, csak mondatok, egy szabad, nagyjátékú mellkas bukja a mondatokat, ezeket a lendületes sóhajokat, amelyek a dyonisoszi önkívületben is megőriznek valamit a sóhaj hangtalanságából s a szerelem enyelgő apró hullámainak is boldog lendülettel szöknek neki.

Bízom abban az esztétikai közérzetben, amely egy író olvasása közben elfog. Mint mag a növényt, magában rejti ez a költő minden lényeges vonását s ha Illyés harminc bennem kavargó verséből, amikor egyszerre akartam érezni valamennyit, ez a szó patant ki: «lengő mozgalmasság», nem lesz jelzőm erre a költőre, amely nem ezt az alapszenyomást fejtené tovább.

Illyés Gyula költészetében minden nagyszerű, ami mozdulat és ami változás s minden háttérbe szorul, ami horgony és szilárdság. Versének inkább pályája van, mint szerkezete. Nem képet hagy maga után, hanem utat. Ő maga is mintha állandóan útban

volna : hol a mezőről hazamenet látjuk, hol amint a hegyről lesétál a völgybe, hol a kert harmatos krumplibokrai közt ; egyszer a kaposvári úton találkozik munkásokkal, másszor a tüntetők közül szalad be egy kapu alá, vagy nagyanyja dödögését hallgatja a padlásgrádicson: A vers persze nem azért mozog, mert a költő is vándorol, inkább az iramló vers kényszeríti a költőt is vándorlásra. A vers a képeket, helyzeteket s a helyzetek a költőt. Könnyű belátni, hogy az ilyen verset nem igen lehet megkomponálni, az ilyen verset csak végigrepülni lehet. Ez csak akkor áll össze organikus egésszé, ha a benne kifejlő mozdulat is egy : a lelkesedés egyetlen rohama, a természet egyetlen szárnycsapása a gondolat egyetlen összefüggő crescendoja. Első kötetében ez az önkéntelen kompozíció jóformán sosem sikerült, itt legalább a fele esetben (Rebbenő hajnal, Hazatérés, Mulató szolgák). Még a hosszú verseivel van a legkevesebb szerencséje. A hegy után, akár szülőföldjén, a Dunántúlon vápa következik, aztán megint hegy s egy cím alatt néha két-három versnek kell poroszkálnia. A költő, akinek a versét nem kohézió tartja össze, hanem az iram, nem vállalkozhat hosszú útra, nem lassíthat annyit az iramon.

Költői nyelvében is a lengő, szárnyaló elem uralkodik a kötő, szilárd fölött. Képzetele bátor, súlytalan, bravuros, egy-egy helyén megint Petőfire kell gondolnunk. Azt a szóértékelő mitológiát, amellyel Ady vagy Erdélyi gyökerezi egy titokzatos nyelvi televénybe a verssorait, ő nem ismeri. Nyelvének nincs meg a kényszerítő ereje, kifejezései nem változtathatatlanok, sorai benyomódnak, modellálhatók. Nem kapaszkodik bele a szóba, hanem fujja, mint a pihét. Nyelvi szépségeit mindig a képzelet termi, sosem a hangzás. Ennek a képzeletnek az ugrásai azonban egyre biztosabban, egyre könnyedebben ragadják

meg a valóság mögött a csodát. «A röppenő fecskék szövik már az alkonyt», «A hajnal mossa már az ablakokat», a ködös vidék mint «ősz délibáb» fut előtte. A palack hasradól és vért hány. Foga úgy méléz a falaton, mint szép gondolon. A ritka madárhang s a távol erdőket durrogtató hideg családalapításra figyelmezteti. Magyarország kis állat, amely hason fekvésszerűen az Adriát. S mennyi vakmerőség, amikor a köd gyors bokrairól, a vándor, országtalan holdról vagy önmagáról, a vidéki mosolygó csodáról beszél. Első kötetéből is remek sorokat böngészhet ki, ebből a kötetből azonban egyre kedvetlenebbül idézget az ember, hiszen az idézett sorok nem ötlenek ki a versből ; ilyen a költő képzeletjárása.

Ahogy az iram a széteső kompozíciót, a képzelet a benyomható, szólamosságra hajló nyelvet, úgy tartja levegőben Illyésnél a beszéd emelkedettsége a formát. Első kötetének jóformán minden darabja szabad vers volt, ebben legfőleg egy-két szabad vers akad, a többi jambus, alexandrin vagy fél-kötött vers, a rím is gyarapszik, sőt itt-ott mintha tisztulna is. Az átalakulás mégsem váratlan, elhatározásszerű. Illyés Gyula versét ma sem a lábak teszik verssé, hanem a beszéd lendülete. Ha azt írja :

megindul az ősz ! már zúgnak a zord
tölgyek,
hajlik a szederfa, a temetőhegyen
zörög bányánk sírján a bádognoszorú,
az utcai kapu sikolt s kicsapódik . . .

eszedbe sem jut, hogy ez a strófa rímtelen alexandrin, inkább valamelyik szárnyas görög mértékre gondolsz, esetleg az asklepiadeszira. Illyés Gyula fölötté van a formának, amelyet használ, a mérték nála nem pulzusa a versnek, inkább vállalt mértékletesség, mimelt következetesség, amely magára hagyva épp olyan unalmas volna, mint lendület nélküli emberek következetessége. Régi kötetében ez a kö-

vetkezetesség éppen hogy ébredezett. Nem is annyira szabad verset írt, mint többritmusú vagy kevert ritmusú verset. A vers egyszerre többféle mértékkel is játszott s hol erre lejtett, hol arra csúszott, logikusan végigzenélt verse talán egy sem volt. Itt azzal, hogy látszólag elvállal s végigvezet egy formát, a szabadságát is megőrzi, de az egyöntetűség érzését is megmenti. Illyés Gyula, aki a szabad verset is kötni próbálta, a kötött formákban is szabadvers-költő maradt. Épp a fordítottja történt vele, mint az előtte járó nemzedék költőivel, akik forma-csömörből tértek át a szabadversre s szabadversükön érezhető is valami ritmikai kiábrándultság, túlfeszítettség. Illyés Gyulát, a szabadvers-költőt a férfias mértéktudás tereli be a kötött formákba, a Sarjürendekben szinte szemünk előtt feslik ki a káosz-ból az alak s olyan rég elhasználtak hitt mértékek is mint az alexandrin, boldog, teremtés-hajnali ködben csillognak, mintha a bennük áramló szabadvers delejzte volna életre őket. Senki se higgye, hogy a Szerelmes leány gyönyörű lejtésű sorait a jambus viszi:

Szelid szemedben tán ezért
rezzen e víz? rándul; már buggyan . . .
no ne sírj.
Ne sírj . . . pislogd el ékes könnyeid,
nézd, a virágok is köröttünk rögtön el-
sírják maguk! kicsiny karjukra haj-
lanak.

Derülj no, kis világ! világom, szép egeml
mutasd gyémántnapod s fényében mint
vihar
után a csillogó felhőcskék, fussanak
édes homlokodról e ránc foszlányai.

Ez nem jambus; ez Illyés Gyula beszédlendülete. Aminthogy e lendület pillanatnyi lankadásában rögtön szembetűnik Illyés Gyula formai ormótlansága:

Ezt a fényképet — ráírták — Békés-
csabán
Vették fel. Én akkor még Rácegres-
pusztán

Libákat őriztem s akárhogy is tudom
A jövendőt, nyilván hasztalanul tudom.

Illyés Gyula az a költő, akin mesterség és gyakorlat nem segít. Ő csak addig írhat verset, amíg valóban költő lesz, mert költészetének egyetlen lényeges eleme: költői lelkesedése. A laza szerkesztés, a szürke nyelv, a ritmikai formátlanság fölött a költői mámor a láng, amely ha elalszik, a hamut szét-hordja a szél.

Mesterségek világában költő!

*

Ennyit azoknak, akik a költőt mint természeti tüneményt nézik s értik a tudomány nyelvét, amely költő-tüneményekkel foglalkozik. Emberi arcáról azoknak, akik csak az élet nyelvét értik s a költőt csak tulajdon ember-voltuk tükrében tudják értékelni.

Nos, Illyés nem az a «századvégi dekadens», akitől ők annyira irtóznak. Közelebb áll Petőfihez, Vörösmartyhoz, mint Adyhoz vagy Babitshoz. Verseiből megtudjuk, hogy Dunántúlt, Rácegres-pusztán született. Versei is többnyire ott kószálnak a szülőháza körül, a falusi idill s a zsel-lérnyomor közt ingadozva. A tiszta lelkesedés és az okatlan melankólia szép keveréke a lelke. Tisztelet az öregeket, halott mesterének ajánlja kötetét s újabb irodalmunk legtisztább szerelmesverseit írja. Barátság, szerelem, hivatás mult századeleji fényben csillognak benne. Ifjúság, lánynevetés, madárdal költőjének indult, de szerelem és barátság legvidámabb éjjein is egyszerre csak elnémul, nyugtalan lesz, «mint aki azt sejtí, meglópták s kebléhez kap riadtan.» Egy kastély udvaráról kivert napszámos szemében felmerülő láng a szabadság bujkáló fényét szalajtja át a szívében. Érti a nővekvő szelet, amely Dózsa György szekere mögött kerekedik s hisz az ozondús, vihar utáni tág időkben. A legfiatalabb magyar költő az utolsó régi kötésű, tizenkilencedik századból itt maradt forradalmár.

Ilyen Illyés Gyula emberi arca.

Ettől az arctól azonban még rossz költő is lehetne. Igazi szépsége a költészete.

Németh László.

Szántó György: Mata Hari. (Regény, Athenaeum kiadás.) A könyv egyik zárójelenetében a kémkedés miatt kivégzett Mata Hari, a hírhedt jávai táncosnő holttestét repülőgépre teszik. Így akarta a halálraítélt. A repülőgépet, kormányát a végtelenre beigazítva, el is indítják halott utasával. A gép felrepül, útjában hullára éhes keselyűk támadják meg, de a légszavart széttepi őket s a gép száll, száll diadalmasan a misztikus kelet felé. Ebből a jelenetből levezethető a regény alapjellege, sőt még talán Szántó György írói természete is. Géptechnika és miszticizmus, ily képletszerűen elválasztott ellentétek regénye alapjai. Nyárspolgári csend és mondán zsivajgás, lövészárk-szenny és párisi szalon, kikötői lebuiban garázdálkodó részeg matrózok és síma szavakkal vívó vezérkari tiszték, cinizmus és ellágyulás, filmszerű szerkezet és az élet egészére célzó gondolat, kolportázs-stílus és világbölcselet — ezek azok az elemek, melyeknek állandó egymásrabuktatása adja össze a regényt. Ami valaha a multban vagy a jelenben a művészi hatás elérésében jó és drága lehetett, itt mind megtalálható. Maga e módszer ellen alig lehetne kifogást emelni, de az már nagyon kiábrándító, hogy a regény elolvasása után is csak ez a mindenható módszer marad meg egyedüli olvasmányélménynek. Szántó György nagyszerűen érti annak a módiát, hogy hogyan lehet a közpolgárt meghatni és elképeszteni. Két kezében tartja a már sokszor bevált irodalmi eszközöket, szinte fehér izzásig hevíti s egy hirtelen mozdulattal egymás mellé illeszti őket. Az eredmény: sisterség, hatalmas gőzfelhő s az erőszakos mozdulatot megörökítő formátlanlanság. Kitünően sikerült irodalmi

hamispénz a «Mata Hari», csillogása és vésete a nagy regény pénzverdéjére vall, de a csengése lépten-nyomon hamis. Sokakat fog találni, akik elfogadják valódi gyanánt. *K. D.*

Heltai Jenő: Életke. Regény. (Athenaeum, Budapest. É. n.) Életkének angyali arca és két púpja van. Ez a púp rögtön a regény első mondatában úgy mered elénk, mint kietlen hegycsúcs, amely fárasztó útra vár bennünket a lélek keserű tájain. De ahogy egyre tovább jutunk a könyvben, hamarosan rájövünk, hogy a zord púp tragikus orma oldalt marad tőlünk, elkerüli az író s ha néha felé irányítja is figyelmünket, olyankor báránnyelű hők lebegik körül. Mintha az egész regény azért a bravúrért keletkezett volna, hogyan lehet egy vállalt problémát megoldás helyett: eltüntetni. Mikor a könyv vége felé azt olvassuk a regény egyik hősről: «mit tud Hovranec Fidé! egy tizenhétéves púpos fiatal lány lelkének ijesztő rejtelméről?» — szégyenkezve kell megállapítanunk, hogy ezek a rejtelmek a mi figyelmünket is elkerülték, bármily valószínűnek látszik is, hogy egy ilyen angyalarcú, okos, önrzertes, kétpúpú lány lelkében, mint amilyen Életke, ott rejtőzhetnek a meghasonlás, önmegvetés, világgýűlölet vagy a máris lemondásba tört önbizalomhiány rémei.

Mindebből édes-keveset mutat a regény. Nem hallgat ugyan el bizonyos gyermekkori megpróbáltatásokat, de ezek mindig simán intéződnék el. Amint iskolába kerül a kislány, éptestű kegyetlen társai tevének kezdik csúfolni. Ez után soká sóvárog az állatkertbe. Látni akarja a tevét. De mikor végre sikerül szemügyre vennie sorsa osztályosát: megkönnyebbülten kacajra fakad. Nem a rútat látja benne, hanem a komikust.

Arról ábrándozik, hogy púpjából — angyalarca mellé — angyalszárnyak

fognak kinőni. Valósággal büszke a púpjaira. Ahol pedig az öntudatra ébredés kínjai jönnek: a leggyötrelmesebb kapaszkodók, ott az író gőzsiklóra ültet bennünket. Elég egy mondat: hipp-hopp, Életke: «régen tudta már mi az: púposnak lenni». Hogyan tudta meg s mit tudott meg, nem is fontos többé, hiszen paradicsomi tájra jutottunk, a nyomorék gyermekek otthonába, ahol a púpost nem is tartják nyomoréknak. Életke a szépség hercegnője itt, minden nyomorék pajtása szerelmes belé, sőt az egészséges főpénztáros úr maga is. A púpot szinte felejtí a lány, a tükörben csak angyali arca néz vissza rá.

Csak akkor szorul el érte újból a szívünk, mikor szép erős, fiatal lánnyá serdülten végre belezuhan a nyomorékok tündérbirodalmából az irgalmatlan életbe. Odahagyja kis pajtásait, főleg a szintén púpos szabóinas Gyurkát, aki titkon bokszolónak készül, hogy belejusson a mozivásznon a Világhíradóba és elvehesse Életkét. Gazdag, gyermektelen nagynéni fogadja magához, dús örökség fog rá szállani — s mintha ez csak fokozná jövődjö tragikumát. Mikor két pajtása meglátogatja, a fényes új környezetben, riadtan húzódnak el tőle s maguk közt álmélgodva állapítják meg, hogy *megnőtt a púpja*. Ha még hajdani csodáló is idegenkedve néznek rá, micsoda tekintetek korbácsolják majd holtra minden fölszigázott női becsvágját az éptestűek közt?

Ne tessék félni! Az író érzelmes jó szíve tüstént eligazít minden bajt. Jön ugyan egy váratlan csapás: Gyurka nem győz a boksz mérkőzésen. Életke tudniillik úgy fogja ezt föl, mint önrútsága bizonyítékát. Ha valóban szép volna, Gyurkában akkora hévvel kellene a szerelemnek lobognia, hogy *«nokautolta»* volna ellenfelét. De még el sem keseredhetett eléggé a kudarc miatt, máris rohan a főpénztáros, hogy szerelmi vallomásának rakétahajóján

kiragadja őt a felhők földi légköréből. Menyasszony lesz, sőt mikor Gyurka veresége véletlennek bizonyul, még azt az elégtételt is megadja neki a sors, hogy visszaküldheti a kitünő állású, egészséges völegény gyűrűjét s titkon Gyurkával jegyzi el magát.

S ezzel vége is a regénynek, amelyben e szerint mintha kissé műpúp volna a púp. Az egyetlen, amit a nyomorékok lelki mélyéből megtudunk, hogy diadalmaskodni akarnak az épeken. Egy novellának elegendő alap, de hogy regényt lehessen építeni rá, sok mással kellett volna kiszélesíteni s főleg: következetesen végigépíteni vagy legalább is komolyabb távlatból villantani elénk kis hőse fejlődését. Az előttünk álló helyzetképek, a *happy andes* részletbonyodalmak nem pótolják ezt. Bármennyire valószínűek ezek a részletek, maga a regény mégis költemény marad. Noha nincs különösebb súlya, mindenképen kellemes, fölényes, tetszetős: vérbeli Heltainunka.

Sok szépsége s finom írói leleménye elvitathatatlan. Jól tolmácsolja azt az életérzést, hogy minden lélek kiküzdheti magának a derűt, boldogságot: szépséget — még a legtorzabb test bilincsei közt is. «Életkének magának is harcolnia kellett szépségéért: azért szép, mert az akart és akar lenni», — mondja az író. Kár, hogy ép ezt a kemény, hősi akaratot nem tudja érzetelni a regény. Minden könnyű, édes itt. Az ábrázolás rutinja még némi kabarésablonra is árulkodik azokban a levelekben, amelyeket Gyurka és Életke vált. A mérkőzés előtt így ír a lány: «Sajnálom akire nagyokat fogsz sujtani, noha nem ismerem az illetőt. És sajnállak téged is mert ő is nagyokat fog sujtani rád és tisztelettel kérdezek, mi értelme van ennek?» Ez a komédia hangja, nem az életé. Nem azt hibáztatom a regényben, hogy túllép a realitás határain. Minden joga megvan erre. Az a baj, hogy reális akar

lenni s szándéktalanul különböző stílelemeket vegyít anélkül, hogy egygyé forrasztaná őket. Ihletének ez alkalommal nem volt elég magas hőoka.

Mellesleg, ami a fenti idézet központozását illeti, abban híven követtem az eredetét. Magam is örülnék neki, ha a kötőszó előtt gépiesen kötelező vesszőt ki lehetne irtani helyesírásunkból. Csak aztán értelmetlenné ne tegyük mondatunkat. Az Életkében egy helyen rökönyödve olvasom, hogy «egy hosszú, magas cingár, cvikkeres fiatalember ült a rácsos ablak mögött: a főpénztáros úr újját minduntalan megnyalazva». Az ördög találná el hirtelen, hogy itt a hosszú, bár magas, de mindazáltal cingár, cvikkeres fiatalember nem perverz gusztusból nyalazza a főpénztáros újját, hanem ő maga a főpénztáros és a saját újján gyakorolja ezt a pénzolvásoknál szokásos műveletet.

A regény becse tehát nem föladata vállalásában, hanem annak ügyes, érdekes elkerülésében van. Szándékának nemes szépsége így is érvényesül: apró konfliktusai tisztán érzékeltetik, mily határtalanul fontosabb a lélek, mint a test. Művészi fölénye át-átsiklik ugyan felületességbe, alakjai is gyorsan vázolt, könnyen módosítható figurák, mint Életke anyja, aki tehetetlen özvegyből egykettőre talpraesett korcsmárosnévá proteuszodik, — végeredményben azonban meg kell állapítanunk, hogy hibáival együtt is leköti figyelmünket s izléses ábrázolása folyton a költészet enyhe légkörében tart. Hangját Heltai régi műveiből ismerjük már: jóízűen mesél s ha néha pongyola is, mindig világos, ötletes, sokszor kissé gúnyos, vagy tartózkodóan érzelmes, olykor borús is, de van egy alapdallama: csupa gyöngéd jóság, józan bölcsesség s ennek az emléke tartósabb bennünk, mint mel. lékfogásai vagy akár mesteri futamai.

Juhász Géza.

R. Hiehens: Allah kertje. Regény. (A Szent István-Társulat kiadása.) Allah kertje a sivatag, a Szahara, amely térségeivel, végtelenségével, csöndjével és elhagyatottságával meghozza a zaklatott emberi lelkeknek a békét. A regény két meggyötört lelkű ember találkozása a sivataggal és egymással, hogy végül egymástól újból elszakadjanak, a sivatagnak azonban örök szerelmesei maradjanak. Az egyik Enfielden Domini, angol grófkisasszony, fáradtan, csüggedten érkezik a Szaharába. Hosszú éveken át kellett küzdenie atyjával, akit tragikus csalódások az emberekben Istenétől, vallásától fordítottak el és aki feldúlt, egyensúlyozatlan lelkének fölháborodásában leányától is el akarja venni a hitet. A leány nem engedi eltéríttetni magát attól, amit helyesnek tart, ami neki drága és szent, a folytonos küzdelemben azonban kiemerül, elfárad. Partnere Androvszky Borisz, akinek nem atyja, hanem ő maga szakított Istennel; megszökött a kolostorból, amelyben évek hosszú során át élt hívő életet. A Szahara magába fogadja őket és titkaikat, forró leheletével embereinek megnyugvást és megadást érlelő fatalista gondolatvilágával azonban csak a leányt tudja lelkileg teljesen helyreállítani, a szökött szerzetes kibékül Istenével, de megtörve, vergődve hagyja el a sivatagot. A két figura közül a szerzetes a sikerültebb és az érdekesebb, a leány kissé elvész abban a misztikus félhomályban, amely a sivatag fölött terjeng és amely kissé túlteng az egész regényben. Mind a kettőjüknél finomabb és érdekesebb a náluknál kisebb szerepet játszó mellékalak, az olasz gróf, aki kerteket ültet a sivatag földjén, az oázisok szélén. Nagyon szép és melegen átfűtött magának a sivatagnak és a sivatag életének leírása, ezeknek a részeknek minden során érzik, hogy az írónak hosszú időt kellett töltenie

a Szaharában és valóban megismerte, magáévá tette annak életét. A regény általában nem tartozik a legmagasabb irodalmi szférákba, de figyelemreméltó, érdekes írás, azzá teszi az őszintén átértett hit Istenben és a természetben. A Szent István-Társulat jól teszi, hogy ezt a könyvet odaadja a magyar közönségnek, mégpedig elfogadható, jó nyomdai kiállításban. *Evva* Margit fordítása gondos, élvezetes munka. *t—s.*

A gyermekszertetet iskolája. A vallás-és közoktatásügyi minisztérium megbízásából szerk.: **Nógrády László és Bodorné Czeke Vilma.** Budapest, Egyetemi nyomda. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye közönsége kiadása. 1930. XVI., 368 l.

A családi élet ma súlyos válságban van s e válság kárát először a gyermek vallja, amely az összeomlott otthonban nélkülözi a derűt keltő Szeretet sugarait. A feladatára eszmélt társadalom ma már tudja, hogy a gyermekszertetet, a gyermeknevelés gondolatának ki kell terjednie a zátonyra futott család gyermekeinek védelmére is, mert ennek a feladatnak elmulasztása a társadalmat nagy válságba sodorhatja.

Az előttünk levő terjedelmes könyv első az irodalomban, amely a gyermeknek a családon és az iskolán kívüli nevelésével foglalkozik és ennek a problémának elméleti és gyakorlati útmutatásait és eredményeit összekapcsolja. A könyv az iskolán kívüli népoktatás kiváló szakembereinek műve és a szülőhöz, a szakemberhez és a nagyközönséghez egyaránt szól. A mű íróit az a meggyőződés hatotta át, hogy «ez a könyv iskolája a gyermek nevelésére vonatkozó új gondolatoknak s felfakasztója nagy és fontos munkára serkentő érzelmeknek». Ennek a vezérgondolatnak szem előtt tartása átlengi a mű minden fejezetét. A gyermek lelkéhez iparkodik férkőzni

léte első pillanatától, majd az újszülött, a csecsemő, a kis- és iskolásgyermek testi, erkölcsi és szellemi fejlődését kíséri figyelemmel, a szülő nevelői hivatása szemszögéből. A gyermek foglalkoztatásának és szórakoztatásának is nagy erkölcsi értéket ad azzal, hogy a gyermeket a jövő hasznos munkájára készíti elő. (*Nógrády László.*) Különösen eleven erővel hatnak azok a fejezetek, amelyek a társadalom kötelességeiről szólnak a családi otthon nélkül szükkülő gyermekkel szemben. Itt lép fel a gyermekszertetet megszervezésének és a társadalmi gyermekgondozás intézményes megalapításának gondolata. (*Karácsony Sándor és Bodorné Czeke Vilma.*) A családon kívüli gyermekfoglalkoztatás a gyermeknevelés egyoldalúságának és a szórakoztató foglalkoztatás hiányának káros következményeitől óvja meg a gyermeket. (*Sugár Béla.*) Az ifjúsági vöröskereszt-munka tevékenységének ismertetése, a játék és a játszótéri foglalkoztatás egyéni és szociális hatása, a mesének az erkölcsi nevelés céljait szolgáló felhasználása, az ének, a kirándulás és a könyvnek, mint kiváló pedagógiai segédeszköznek alkalmazása mind részletes tárgyalást nyerne munka egyes fejezeteiben. (*Angyalné Lőrinczy Erzsébet, Molnár Imre, Lukács Sarolta, B. Czeke Vilma, Harmat Arthur, Temesi Győző, Nógrády László.*) A gyermekszórakoztatás gyakorlati formái között a legáltalánosabb, mert bárhol és bármikor legkönnyebben rendezhető a mesedélutánok. A könyv a mesedélutánok céljának és nevelőhatásának elősegítésére mesedélutántervezeteket is nagyszámban közöl, sőt az ezeket alkalmazható meséknek, játékoknak, verseknek és mondókáknak szép füzérét gyűjti össze irodalmunk legjelesebb meseköltőinek gyűjteményeiből. A gyermek egészsége, a gyermek és családvédelem kérdéseinek és intézményeinek tárgyalása mind sorra kerül a műben (*Záborszky István,*

Kádár Levente, Széllné Pekry Olga), amelyet a gyermekvédelmi intézmények útmutatója és az egyesületek betűrendes jegyzéke fejez be.

A gyermekszerepet és általában a népművelés intézményei ma túlnyomóan a társadalom önkéntes áldozatkészségének köszönhetik fennállásukat. De itt az idő, hogy a törvényhozás és a kormányzat is erkölcsi és főként anyagi eszközökkel siessen biztos alapokra helyezni a népművelés intézményeit. A népművelő intézmények munkássága a mostani határokon túl is példát szolgáltat az iskolák nélkül szülőlködő kisebbségi sorsban élő magyarság számára. *Kelényi B. Ottó.*

B. Hajós Terézia : Szívek muzsikája.

— Minden könyvnek lelke van s ebben a százegynéhány oldalas könyvben is talán ez a legnagyobb érték. Az író nő nem keres komplikált, modern témákat, nem dolgozik Freud, Proust s a pszichoanalitikusok mércéivel, nem vet fel megrázó problémákat, nem színezi ki, dekorálja alakjait, hanem egyszerűen, a szívéen keresztül láttatja őket. Mindezek dacára nem érzélgős, szentimentális női írás, sőt szóképei, mondatfűzései, kifejezésének tömörsége, alakjainak beállítottsága, azok beszéltetése helyel-közzel egyenesen férfias. Különösen az *Imre herceg megkísértése* című novellában. Lelke régi korok gyümölcsét érleli s azt rakja elénk s valahogy az embernek az az érzése, hogy ezt a csöndes, kedves, szerény, jóízű könyvet csak igazi magyar asszony írhatta. Olyan, aki lelkiileg messze él a mai zűrzavaros világtól. Szerénysége, finom hangja, méginkább a régi nagyasszonyokat juttatja eszünkbe.

Kompozíciója ugyan kissé erőtlen s témái feldolgozásában van valami naiv hang, de hibáiért gyakran kárpótol bennünket szinte expresszionista stílusban rajzolt leírásaival. (A völgyekre kék fátyolt dobott már az

alkonyat, csupán az ég világol ; sárga fénytenger, hegyek, lombok sötét csipkét vernek rája . . . Balról a dombon közelg az udvarház. Jobbról napbarnított csikósok karikás ostorral méneket karámba terelnek . . .) A kötet hosszabb-rövidebb novellák gyűjteménye (amiket manapság már nem igen írnak, mert a kiadók inkább mennyiséget akarnak, mint minőséget), melyben a tragikus és vidám hang egyformán helyet talál. Különösen megkapó *A gyermek* című novellája, melyben egy válás előtt álló asszony portréját rajzolja eleven színnel. Érdekes megemlíteni jóízű, asszonyos humorát. Ez a humoros hang írónőink részéről elég ritka, új a magyar irodalomban. A könyv az Országos Gárdonyi Géza-Társaság izléses kiadása. *Zaka Sándor.*

Fent István : A magyar selyemtenyésztés 250 éves multjából. Hazánkban a selyemhernyótenyésztés 1680 körül vette kezdetét, de igazi fölkarolása voltaképpen a Bezerédj-ek nevéhez fűződik. A «jobbágyfelszabadító és önként adózó nemes emberbarát», Bezerédj István, Széchenyit is megelőzte propagandájával és hidjai birtokán még 1831-ben meghonosította a selyemtenyésztést. Később kis szövődét is létesített és 1843-ban, az Országos Iparegyesület kiállításán már dícsérő oklevelet is kaptak selyemtermékei, mivel «selymük egy, sőt két szemerrel is felülhaladta azon mértéket, melynél a finomságot az üzleti szokás már annyira megelégteli, hogy azt a legfinomabb minőség határának állítaná fel.» Halála után özvegye, Bezerédj Etelka, az Arany által is megénekelte «jóságos özvegy» folytatta és fejlesztette a kezdeményezéseket és a hidjai selymek az első párisi, majd az 1873-iki bécsi világiállításán is feltűnést keltettek és kitüntetést nyertek. Az 1885-iki budapesti kiállításán pedig az egész ország közönsége meg-

győződhetett arról, hogy a selyemtenyésztés óriási lépésekkel halad előre az országban.

Ennek a fejlődésnek igazi lendületet azonban Bezerédj Pál adott, Bezerédj Istvánnak unokaöccse, aki nagybátyja hidjai uradalmát is örökölte. Egyrészt a családi tradíció és szaktanulmányai, másrészt eltökélése, hogy ipari és humanisztikus úton fogja leróni hazája iránti köteleességét, vitték arra, hogy a selyemtenyésztés ügye mellé szegődjék. 1880-tól 1918-ban bekövetkezett haláláig ernyedetlen kitartással, nem lankadó akarattal dolgozott és szinte csodával határos eredményeket ért el. Munkájáért soha semmi fizetést nem fogadott el, még készíadásait sem számította föl, sőt tekintélyes örökségét is az ügy fejlesztésére fordította. Még ilyen óriási személyi áldozatok mellett is temérdek nehézséggel kellett állandóan megküzdenie, amíg programját fokozatosan keresztülvihette. A könyv statisztikai táblái mondják meg a legvilágosabban, milyen szétágazó figyelemmel és körültekintéssel kellett a «selyem-Bezerédj»-nek dolgoznia, amíg megfelelő eperfa-iskolákat létesített, hogy az ország minden részére kiterjedt eperfakul-

túrát megteremtse és az 1879-ben termelt 2507 kilogrammnyi selyemgubó mennyiséget évi másfél, sőt kétmillió kilogrammra emelte.

Az összeomlást már nem érte meg Bezerédj Pál s így nem láthatta, hogy munkájának oroszlánrészét mint vitték el s hogy az országcsönkítés milyen értékektől fosztotta meg a magyar selyemtenyésztést. Ha elgondoljuk, hogy a teljesen berendezett kilenc selyemfonódából csak öt maradt meg (a 18 gubóraktárból csak 4!) és ebből is csak kettő van üzemben, mert Csonka-Magyarország nem tud elegendő gubót termelni, megérthetjük a veszteség nagyságát. De ha ehhez hozzátesszük, hogy a külkereskedelmi mérlegben 36 millió pengő szerepel, amely összegért természetes selymet hozunk be, azt is megérthetjük, milyen fontos volna, ha selyemtermésünket a csonka területen is a régi áranyokra emelhetnők. A szépen kiállított és avatott tollal megírt könyv, amely meglehetősen részletességgel foglalkozik a selyemtenyésztés küzdelmes multjával, hanyatlásával és későbbi fejlődésével, érdemes szolgálatokat tesz ezirányban minden érdeklődőnek.

(Gy.)

Kritikai Napló.

Claudel: Le soulier de satin.

Ha meg kell neveznem azt a három író, akik engem, a kritikust, legjobban nyugtalanítanak: Claudel köztük van. Nem azért, mert nem tudok betelni vele, hanem, mert nem tudok behódolni neki. Amíg azt tartom jónak, amit a jobbak, nem kell magamra figyelmem, csak a műre; megvan az a biztonságom, hogy a jó ízlés sodrában úszom. De az író, aki ráerőszakolta magát a legjobbakra s engem nem tud meggyőzni, mert minden hódolási kísérletemet kijátssza egy szívós belső ellenállás: ez az író problematikussá tesz magamat magam előtt. Egy meg nem értett nagy író: szellemünk egyirányú csenevészése; hiány, amely minden ítéletünkben ottkísérhet. De hátha ennek az ellenállásnak van igaza: a hiány többlet s a mű többet követel, mint amit az írónak megadhatunk?

Öt éve, hogy Gyergyai Albert kitűnő Violaine fordítása a kezembe került. A *L'annonce faite a Marienak* ez a változata akkoriban nagyon fellelkesített. Azt hittem, a dráma rég a Molnárok és Bernsteinek évjáradéka lett s lám a Claudel drámája megint az egész teremtés erőire szab új költői hierarchiát, a színész ezen a deszkán megint versben beszélhet, anélkül, hogy unalmas, pályadíjnyertes drámák jambusát kellene megpenészedett szájában forgatnia. Volt ugyan ebben a műben valami feszélyező, amit nem mertem szimbólista nagyképűségnek nevezni. Részben a kicserélt nyelvet okoltam, részben a magam tompaságát: eredeti költőkhöz edződni kell. Párizsban aztán összeszedtem vagy hét-nyolc Claudel-kötetet, azóta is próbálkozom vele, de a tompaság nem tompult, minél több érdemét nyug-

tázom, annál jobban idegenkedem tőle. Hiába beszélt az érdem világosan s az idegenkedés hiába dadogott, sosem tudtam a költőnek elismerni, hogy az, akinek mutatkozik.

S most itt van előttem e nyugtalanító író friss főműve: a *Le soulier de satin*; félelmetes arányú drámai költemény (Faustja annak a Claudelnek, aki Goethét ünnepélyes szárnak nevezte a háború éveiben) s a hódolása sem sikerült. Pedig ez a mű szinte utolsó ítélete Claudel drámáinak, mintha minden régi műve feltámadt volna s itt tolongana e négy estényire duzzadt színdarabban. A *L'annonce* teremtés-ismétlő szimbolizmusa, az *Otage* és a *Le pére humilié*-nek az emberi határát feszegető keresztény heroizmusa s a *Deux farces* lírique költő klaunkodása kibogozhatatlan fonódnak össze. A világirodalomnak kevés igényesebb műve van s melyik az, amelyben egy író minden motívuma így visszajárna? Ez a dráma vagy százados remekmű vagy a dadogó idegenkedésnek van igaza az érdemek ékesszólásával szemben.

Pedig milyen könnyű volna ezt a *Le soulier de satin* mint remekművet magasztalni. Hát igazán nem ez az a nagy katolikus dráma, amely szétvet minden drámai hagyományt, hogy az Isten felé áramló lelkek sokkörű világát a színpadon újra megteremtse? Vannak képek, amelyeknek igazi tárgya a fény híguló eloszlása a vásznon. A *Le soulier de satin* igazi tárgya az isteni kegyelem eloszlása az emberekben, azontúl az ég csillagaiban, az üdvözültekben és a kövekben. A világ tarka és összevissza; a *Le soulier de satin* világa azonban csak tarka, de nem összevissza. Mint a velencei Paradicsom-képen az Isten felé áramló boldogok, úgy rendeződik

e drámában minden teremtett dolog Isten irányában. Claudel világa egyirányú, nincs ördöge, csak Istene; minden embernek megvan a maga Isten-telítettsége s minden dolog magasabb telítettségű helyek felé törekszik. Az erény nem cselekedet, inkább vonzalom, sebesség, a bűn sem pozitívum, inkább renyhesség, hiány. A *Le soulier de satin* világa a sebesebb és renyhébb körök, az egyenes pályán és körözve közeli lények örvénylése Isten körül; örvény, amelynek nem elég a francia dráma négy fala s nem elég a Shakespeare-drámák kerek horizontja: az egész föld, a teremtés egész sátra kell. A dráma abban a században játszódik, amelyben az ismert világ egy új kontinenssel tágul s a megnőtt élet az emberek szárnyait is megnöveszti; gócéba a tizenhatodik század nagy népe, a kitágult földön szétfolyó spanyolság kerül, e szélsőséges nép, amely maga is elég volna, hogy az eloszló isteni kegyelem köreit statisztikával és hősökkel tömjék meg, ha Claudel nem szabadítana e körökbe kínaiakat, négereket, olaszokat, inkákat és nem szólaltatná meg a holdat, a védőszenteket, az angyalokat s két ölelkező és szétváló test pillanatigélő árnyékát is a falon. Több mint negyven jelenésben vagy hatvan tarkán összekapkodott alak forog itt, hogy minél tarkábban éreztessék Isten mégis csak egy felé néző világát.

Ebben az örvényben, amely az egyes embert nem az egyéniségével, inkább kozmikus helyével s üdvössége sebességével jellemzi, a két hős: Dona Prouhèze és Don Rodrigue képviselik a legállandóbb és legnagyobb erőfeszítést Isten felé. Az asszony szerelmes Rodrigueba s midőn öregedő ura egy kísérelvel Cadizba küldi, hogy onnan együtt hajózzanak Afrikába, elhatározza, hogy kijátssza kíséreljét és útközben szerelmeséhez szökik. De még mielőtt elhagyná férje házáat, könyörög Máriához, hogy tartsa

őt vissza, ha szökni fog s a védőszent kezébe teszi atlaszcipőjét a *Le soulier de satin* kezébe, hogy így szökésre szánt lába is a Szűz kezében maradjon. És Mária csakugyan fogja az atlaszcipőt: a két szerelmes sosem egyesülhet. Prouhèze mint az Otage hősnője, megizeli az áldozat örömét, Afrikában egy sötét renegát oldalán edzi boldogsággá hősiesség boldogtalanságát. Az ő útja Istenhez az egyenes út. Amikor az atlaszcipőt Mária kezébe teszi, tudja már, merre van az Isten s látja, merre esne ő. Attól a perctől fogva, hogy a kegyelem megmenti őt a szökéstől s a vonzalom a zuhanás fölé kerül, egyenesen száll üdvössége felé. Donna Prouhèze egyenesével szemben Don Rodrigue jelenti a kalandor férfilelek tág spirálisát. Amerika alkirálya, Japán ostromlója és foglya, szentképfestő és szentképárus: föld és érzelmen minden vizét bekalandoztatja vele a szívébe tört szerelem és tétova Isten vágya. El kell vesztenie a földi Donna Prouhèzet az égiért, féllábát egy fél szárnyért, a király kegyetlen tréfájában önéretét és szabadságát a rab-szolga sorsért. Tulajdonosai, durva katonák ingyen kótyavetyélik el a hajdani alkirályt egy irtalmas nővérenek, sőt még egy rüzstöt is adnak ráadásul, csakhogy szabaduljanak tőle. Ennyire kell züllenie, hogy az alázat odajuttassa, ahova Prouhèzet az önmegtágadás.

Igaza volt a kritikusknak, aki e művet, mely barokk-században játszódik, barokk székesegyházhoz hasonlította. A kép fejleszthető: ha a claudeli színpad szabja ki a templom roppant méreteit s a két Istenkereső ember a templom falában feszengő, az emberiből kiszakadó erőt, a költő kiapadhatatlan ötletei: a félelmetes oszlopokat befolyó virágkelyhek, állatfejek, indák, domborművek. Ezt a templomot alig lehet látni az alkotó lelemény kifogyhatatlan dagályától, amely minden jelenetből önálló

drámai költeményt akar kerekíteni, a főmotívumokat mellékmotívumok buja füzereibe fullasztja, a felségest és a bolondost egyforma bőkedvvel faragja rá a tömött oszlopfekre. A *Le soulier de satin* nem lehet csak olvasni; olvasni és összeállítani kell. Nagyobb terjedelmű és több ágú, semhogy olvasás közben az egészet láthadnád. Előbb el kell felejteni egy csomó részletet az egészért, aztán az egészre megint rá kell rakni a letördelt részleteket, hogy ezt a barokk gazdagságot méltányolhasd. A dráma olyan nagy, hogy az olvashatóság határán jár. Nem mert terjedelmes, hanem, mert dús.

E székesegyházhoz vedd Claudel anyagát: az egyenletes nyelvet, amelynek negyven jeleneten át nem kell lejtést váltania: ugyanaz a dikció bírja el a szentek himnuszait, amelyik a nápolyi őrmester jókedvét s a kocatudós ostobaságait. A költemény végig ugyanaz a vers, mint a székesegyház, ugyanaz a kő; bár ahogy a kő kéterteiművé válik a mű lendülete és saját természet közt, Claudel verse is meg tudja őrizni félpróza tartózkodását, noha a mű sugallásaihoz is igazodik.

Mit dadoghat e barokk székesegyház előtt a mi idegenkedésünk? Nem jártunk úgy, mint a szószékről polemizáló falusi pap, aki annyira belegabalyodott a természettudósok érveibe, hogy nem bírta őket megcáfolni? Könnyen megeshetik. Egy mű tendenciáihoz mindig könnyebb hozzáférni, mint valódi természetéhez. Modern írókra meg különösen jellemző, hogy nemcsak a művet írják meg, hanem belelopják a művet védő értekezést is. A *Le soulier de satin* van annyira a *Le soulier de satin* méltatása, mint amennyire maga a *Le soulier de satin*. Claudel nemcsak művésze, de elméleti szuggerálója is a «nagy katolikus költemény»-nek. Érthető hát, hogy könnyebb e drámába dugott

kritikus sugalmazását átvenni, mint a magunk homályos ellenkezését megmagyarázni.

Ez a mentség különben a Claudel ellen felhozható érvek legnagyobbikától vehes: Amit az író bejelent, több, mint amit csinál; a mű nem méltó a műben szuggerált méltatáshoz. A *Le soulier de satin* nem annyira irodalmi alkotás, mint irodalmi szándék. A kijelölt keretek nagyok, de az alkotás nem tölti ki a kereteket.

Hogy értem ezt? Kiderül, ha szét-nézünk Claudel színpadán. Helyes, hogy egy drámaíró szétrugja a racinei vagy akár a shakespearei színpadot is, ha több levegőre van szüksége. Claudel színpada előtt azonban egy elméleti gondolat jár: a mai színpad kicsinyes, a nagy művészet nem ismeri a színpad kicsinyességeit. Nem kellene tehát a felvonások, a költő minden ötlete megér egy jelenetet; a színtérről sem kell elhinni, hogy szoba vagy táj, az égbolt lyukas lehet és öltözködő színészek vagy színpadi gépek tűnhetnek át rajta, a kellékesek szemünk előtt tolhatják be a színpalakat; a színészt sem muszáj összetéveszteni a királlyal vagy kinaival, akit játszik; maradjon ő színész, aki királyt játszik, ha kedve tartja, belenézhet a kezébe tartott szerepbe s udvariasan tessékkelheti a nézőközönség elé az új jelenetben játszó kollegáját. Mit jelent ez? A költő többre becsüli Shakespeare és Calderon színpadát a mainál és a klasszikus franciánál. Ebben talán igaza is van. Claudel azonban túlságos szerepet juttat a darabban ennek az elméleti gondolatnak. Egy hyper-shakespearei színpadot erőltet rá a darabjára, beszélő holddal s életükért küzdő árnyékokkal. Minden oldalon legalább háromszor céloz rá, hogy ő mennyire nem kicsinyes, olykor egész kicsinyes trükköket talál ki, csak hogy bizonyítsa. Claudel színpada így nem is belülről keletkezik, hanem kívülről, nem a dráma követeli ki

magának, hanem az elméleti szándék kényszeríti rá a drámára. A nagy művészet ilyen, gondolja Claudel. A nagy művészet azonban belső okból ilyen s nem mert a nagy művészet ilyen szokott lenni. Claudel túlozza az etikettet, de mi nem érezzük kényszerítő erejét. A falak hatalmasak, de csak papírból vannak.

Valami hasonlót kell mondanom Claudel katholicizmusáról. Nem tudom, nézett-e már valaki ennek a katholicizmusnak a mélyére. Ez a katholicizmus mintha csak néhány fenséges hangzású mondatból állna, amely mögött egy kényelmes nyárs-polgár hajtogatja : senki sem szökhethet meg az Isten elől ; a világ többekévesbbé Isten műve ; nem vagyunk mi rosszak, csak a jóból nem jutott hozzánk elég. Egy igazi nagy katolikus mű, mondjuk Dante mellett, rögtön kitűnik e nagyigényű költemény belső üressége, mi több : cinizmus. Claudel a teológus épúgy mint Claudel a drámacsináló, sokat csicsigatta szívében ezt a szót a «Nagy katolikus költemény», de nem elég nagy ember és nagy katolikus ahhoz, hogy ezt a költeményt vággyal, szorongással, kétségbeesett reménykedéssel s az isteni kegyelem dantei kegyetlenségével töltse meg. Hőseit is inkább a keresztény heroizmus retorikája, mint a valódi augusztusi heroizmus löki Isten felé. Egyszer már felhívtam rá a figyelmet, hogy a szerényebb André Gide «Porte étroite»-ja mennyire ugyanaz a mű, mint Claudel «Otage»-a. Ma megint meg kell mutatnom, hogy Gide szerelmet Istenért áldozó hősnője vergődésében mennyivel igazibb, sőt keresztényibb is, mint a mi Donna Prouhézeünk az ő ismételt bejelentett önfeláldozásával.

Kétségkívül a részletek a legjobbak ebben a költeményben, de itt se felejtjük el, hogy nem a kritikusok biggyesztették rá a *Le soulier de satin*-re a barokk jelzót, hanem maga

a szerző akart barokk-drámát írni. Nem azért fáradhatatlan a teremtésben, mert nem fér a bőrébe, hanem, mert ráparancsolt magára : teremts ide valamit, egy barokk-drámában az emelkedett után valami bolondos következik. Claudel kétségkívül ötletes, de az ötletessége ép olyan kívülről rávezényelt, kötelességszerű, mint amilyen az Otageban volt a szigorúsága. Mint a rossz barokktemplomon ; a gazdagság itt sem lényeges, nem a kőből kifejlő, hanem ráaggatott. Ne ijedjünk meg kimondani : ennél az írónál a «nagy művészet» inkább «nagy modor», mint nagy lélek.

Éles mondat, de nem akar Claudel kétségtelen kvalitásaiba vágni. E költő képzeletének gyakorlott merészségét én is érzem, az elvontat pompásan sejtető képeiben gyönyörködöm, szerencsés fogalmazónak tartom, akinek a humora jobb, mint a teológiája s egy-egy dialógusa drámáibb, mint az egész drámája. Ennyi képességgel szemben az én tételem : az a mű, amit Claudel bejelent, egyáltalán nem az, amit megcsinál. Talán minden műve, de ez épen : ál-remekmű, amint hogy ő legbonyolultabb esete az írói hamis nagyságnak.

Mindenki megérti, mire gondolok, ha egy tőle nagyon elűtő embert említek : Szabó Dezsőt. Durva, ríktó példája a hamis nagyságnak, akiben a nagy kvalitások organikusan félre nőttek. Szabó Dezső az az író, aki zseni *akart* lenni s fényes képességeit ennek a magára erőszakolt zavaros, torz zsenikényszerképzetnek áldozta fel. Claudel sokkal raffináltabb, nehezebben ellenőrizhető példa. De ő neki is megvan a maga kényszerképzet (kényszerképzet, amely rokonszenvesebb, mint ő maga) : a kor kicsinyeségeitől ment nagy művészet. Nagy művészet, amelyhez ő nagyon is egyenes utat talált. Nagy művészet, amelyhez nem volt elég nagy művész.

Mencken: In defence of Woman.

A nők védelmében: nem az a cím, amely a könyvet különösképp kínáltja. Szerencsére, aki az ügyvédségre vállalkozik, Amerika legkiválóbb kritikusa; — kritikusa vagy pamfletistája, odaát a kettő úgy látszik egyre megy. Az ember kíváncsi lesz: mire használja fel ezt a fölöslegesnek tűnő apológiát a kérlelhetetlen hadakozó, akinek féltucat könyve jelent meg *Előítéletek* címen, Amerikának jóformán minden élő bálványát kikészítette s szálláscsinálója volt az új, Amerika-gyűlölő amerikai irodalomnak.

A könyv lovagiasan indul: a szerző a nők értelmi képességeit veszi védelmébe. A nők intelligensebbek mint a férfiak. Bizonyíték: egy igazi nő nemcsak azokra a technikai együgyűségekre, üzleti svindlikre képtelen, amelyekre a demokrata század dolgozó férfiája annyi kicsinyes ügybuzgalommal veti magát, de a házi munka alól is lehetőleg kihúzza magát. Életbevágó dolgoknál viszont elsőrangú tekintély, ha társat kell választani egy üzlethez, nevelőt a gyerekek mellé, férjet az eladólánynak, minden férfi a felesége «intuición»-jához folyamodik. Ez az «intuición» persze csak a férfiak szemében «ösztön»: valójában élesebb ítélő erő. A nők realisták, mentek minden fölösleges érzelgősségtől, pontosan meg tudják különböztetni a látszatot a lényegestől, ott fogják meg a dolgot, ahol kell. Hogy a bók teljes legyen: a zseniben, az elsőrendű férfiben mindig van valami nőies: az élet ostoba szorgalmi feladatai előtt ő is az élet központi jelenségeihez menekül.

A nők értelmességét és realizmusát azonban csak egy bizonyos határig illik dicsérni s Mencken nem nagyon tiszteli ezt a határt. Pokoli az a csodálgató tiszteletadás, mellyel szellemi fölényüket és józanságukat a «nemek harcá»-ban, a házasságban s a

nőfelszabadítás jelenségeiben honorálja. Mindenütt a nők a kezdeményezők, az élvezők, és — az üldözöttek. Néma szabadkőművességükkel szemben a férfi-szentalizmus tehetetlen. Az utolsó évszázadban különösen nagyot haladtak: tartják «gyengességük» hajdani előjogait, melyet a férfihiúság biztosított számukra s a föl-szabadulás nevében megtagadják régi kötelezettségeiket: a háztartás gondját, a nevelést, az engedelmisséget. Ennek ellenére is boldogtalanok és nyugtalanok. Míg a férfit hiúsága többé-kevésbé elvakítja a feleségével szemben, ők, noha az alkalmazkodás művészei, keserűn érzik, hogy a férj szomorú kompromisszum az óhajtott és a kínálkozó közt.

Az elismerés ezen a fokon persze már rágalmazás. De ne horkanjon fel bennünk a gavallér, amin különben Mencken nevetne legnagyobbat, a tükör nem a nőknek készült, hanem nekünk. Voltaképp a nő a tükör, amelyben a férfi, vagy ahogy Mencken szereti hinni, az átlagférfi megcsodálhatja magát. Ez az átlagférfi belebutult foglalkozása ostoba fogásaiba; féktelenül hiú; érzelmes bombasztjaitól nem ismerheti meg a valóságot; kezdeményezni gyáva, de boldog, ha üldöző szörnyetegnek hiheti magát, aki ellen növedő törvényeket kell hozni; meg- eszi felesége rossz főztjét, nevelőt fogad gyerekei mellé s elhiszi, hogy a természetből hideg nőnek nagy áldozat egy férfit elviselni s erre kizárólag az ő vonzereje tette hajlamossá. A mai férfi lovagias, ami másképp azt jelenti, hogy állandó, kacér készenlétben várja a pillanatot, amikor egy nő füttyenteni talál neki.

Azonban azt ne higyük, hogy az átlagférfinek ez a beállítása teoretikus szórakozás vagy nagyon is átlagférfira valló dicsekvés, hogy ő nem átlagférfi. Mencken átlagférfije elsősorban amerikai polgár. Az *In defence of Women* voltaképp Amerika ellen írt

pamflet, a nők csak arravalók, hogy megmutassák, milyen mértékben nőhetnek egy elhülyült civilizáció nyakára a hajdani rabszolgák, akik helyzetüknél fogva kevésbé hülyülhettek el. Mencken nem győzi eléggé megvetni Amerikát, a demokráciát, a Rooseveltt és Wilson féle «fajankókat». Ez az az ország, ahol a felületesség nemzeti betegség és az ostobaság nemzeti erény. Alaposan megváltoznak a fogalmaink a szabad és gazdag kontinensről, ha azt halljuk, hogy ez az ember, akit majd szétvet a féktelen és gyűlölködő gúny dinamitja, Amerika legkiválóbb fiataljainak a tanító-mestere.

Engem különösen egy szempontból nyugtalanít a könyv. Sohasem szerettem az olyanfajta írásokat, mint a nőknek ez a vitriolos védelme. Az ilyen írás nem is annyira azt karikatírozza, ami ellen harcol; inkább magát az igazságot. Ahogy a fogalmazás vastagodik, úgy vékonyodik az igazság. Ami a kritikában igaz, a pamfletben

igaz és azonkívül túlzott, egyoldalú. Minek keverjünk ilyen elbizonytalanító fintort az igazsághoz. Mégis mostanában gyakran kapom magam rajta, hogy egy-egy mondatomnak, amely véleményemet konok pontosan akarta kikalapálni, gonosz, szatirikus csengetése támad. Az ember felfüel: az igazság ilyen kegyetlen, vagy minket ront a keserűség pamfletistákká? A leggyilkosabb komikum: az őszinteség. Vannak helyzetek, melyekben egy ember, aki úgy beszél, ahogy gondolkodik, féktelen bohócati hangulatot teremt. Nem leszünk-e mi kritikusok is e mai világban akaratlan szatirikusok? Csak azzal, hogy pontosan akarjuk kifejezni, amit emberekről és jelenségekről gondolunk?

Ennek a kissé barbár könyvnek az olvasása közben megvolt az a rossz érzésem, hogy az író pontosan azt mondja, amit gondol. Az igazságnak nincs szüksége komikus fogalmazásra, ő maga is komikus. Többé-kevésbé mindnyájan Amerikában lakunk.

Németh László.

Kandó Kálmán.

A nagyember fogalmát a szellemi alkotás pszichológiája már sok vonással világította meg. Mégis a zseni lényét túltör minden fogalmi meghatározáson és miként a természet annyi más csodás alkotása, az inponderábilék birodalmába tartozik. Az a közvetlenség és természetadta csodás erő, amelynek fénye messze sugárzik, hatotta át a technikus világ nagy halottjának, Kandó Kálmánnak szellemét is. És a sablonos méltatások tömegében is, amelyek Kandó működését igyekeztek megvilágítani, észrevevessük a csak kivételes szellemi nagyságoknak járó ösztönszerű csodálatot.

Kandó működésének tere az elektrotechnika volt és a technikai kultúrának eme kevéssel ezelőtt még alig ismert talajából az ő zsenije a lehetőségek és megoldások számos változatát teremtette elő. Az elektromosság mint motorikus erő érdekelte elméjét legjobban és tevékenységének gyakorlati eredményei — számos gépszabdalom mellett — a Kandó-motorok az egész világon ismertté és nagyrabecsültté tették nevét. Ezek az alkotások egy nagy ember műveit mutatják, de Kandó szellemét nem merítették ki. Olthatatlan szomjúság kísérte egész életén át a munkára, de sohasem a sablon- vagy részletmunkára. A diskurzív észnek és a gyakorlati tökéletesítésnek apró problémái általában nem érdekelték. A munka számára élvezet volt; benne az eszme megvalósulását, a szellem megfeszített tornáját kereste, mert ez volt életeleme. Az elektrotechnika mellett a mérnöki tudomány minden ága iránt csodálatos fogékonyság jellemzte. De nem mások előzetes kuta-

tása nyomán szerezte ismereteit, problémái megoldását mindig önmagából termelte ki, mégpedig a megoldások eddig nem ismert formájában. Valahányszor munkatársai egy feladat megoldásában holtpontra jutottak, Kandó a problémaanyag egész komplexumát felölelő, minden lehetőséggel számoló magyarázattal oldotta meg a kérdést. A közgazdasági életben elfoglalt vezető-állása természetszerűen arra is kényszerítette, hogy ne hagyja számításán kívül kísérleteinek és vállalkozásainak anyagi oldalait sem. Ezzel szemben saját anyagi ügyei egyáltalán nem érdekelték. Nem tudta magát rászánni, hogy a problémák birodalmából a kicsinyes anyagi érdekek időrabló gondjának területére térjen át.

Zsenijének köszönhetette, hogy tudása nem volt egyoldalú. Széleskörű nyelvtudása az egyes népek gondolkodásának megismeréséhez vezette, az irodalom és a művészetek iránti érdeklődés pedig a humanisztikus kultúra eredményeinek értékét világította meg benne. Hosszú éveken át külföldön élt, megismerte idegen nemzetek nyelvét és szokásait, de mindig lelkes magyar maradt, nyelvében, szokásaiban, érzületében egyaránt. Környezete emlegeti, hogy a tiszta magyar nyelv iránti érzéke annyira kifejlődött, hogy sokszor kifogást emelt az idegen szavak indokolatlan használatá ellen. Politikai babérokra nem pályázott, de az összeomlás utáni időkben ott találjuk őt a Keresztény Nemzeti Liga vezetőinek sorában, ahová hazánk sorsa iránti aggodalom vezette. Társadalmi tevékenységében a megújulás gondolatába vetett erős hitet képviselte és figyelme,

érdeklődése kiterjedt a gazdasági és kulturális élet minden ágára. Hihetetlen nagy energiája és munkabírása erőforrást zsenijén és veleszületett munkaszereteten kívül abból a nemzeti gondolatból merített, hogy helyzetünk megoldását a céltudatos, akaratos munka útján érjük el.

Kandó Kálmánt az egész kultúr-

világ halottjának tekinti. Aki emlékének áldoz, elismerését nyújtja a gyökeres magyar tehetségnek is. Mert nem lehet elválasztani őt attól a talajtól, amely őt kitermelte és amely őt egészen magáénak vallhatta és vallja: életében — alkotásaiban, halálában — emlékezetében egyaránt.

Kelényi B. Ottó.

Tudományos élet.

A magyarországi német irodalom. — Bessenyei redivivus. — Ész-t-magyar tudományos kapcsolatok. — Magyarország a mohácsi vész után. — Psychoanalysis. — A törökség története. — Bregetio.

Mikor négy évvel ezelőtt Pukánszky Béla nagy könyve: *A magyarországi német irodalom története* megjelent, külföldi ismertetői nagy sajnálatukat fejezték ki, hogy csak a könyvhöz mellékelt rövid kivonat alapján ismerhetik ezt a nagyterjedelmű, alapvető munkát. Most a Georg Schreiber szerkesztette *Deutschum und Ausland* című vállalatban megjelent a kitűnő magyar germanista testes kötete német nyelven is.

Pukánszky Béla könyve egy nagystílusú vállalkozás sikeres megoldása. Feladatául tűzte ki magának egy nagy irodalmi anyag összegyűjtését, tartalmi ismertetését, az irodalmi művek környezetének, az életrajzi vonatkozásoknak történeti megvilágítását, pedig erről az anyagról még az előmunkálatok is hiányoztak. A magyarországi német irodalom ugyanis Pukánszkyig igen mostoha elbánásban részesült mind a német, mind a magyar irodalomtörténet részéről, holott a kevésbé szűkkeblű XVIII. századi politikai és történeti felfogás ezt a nem magyar nyelvű szellemi termelést is — igen helyesen — a magyar irodalomhoz számította. Ma, mikor a történelmi látás tisztulni kezd és mind jobban látjuk, hogy a felvilágosodás és a XIX. századi romantika követelménye, a nyelvi kritérium nem lehet kizáró tényező a magyar szellemi élet történeté-

ben és joggal magyarnak valljuk mindazt, ami más nyelven bár, de részt vett a magyar művelődés kialakulásában, elsősorban szükségletté vált Pukánszky könyve, mely nélkül a magyar szellemi élet történetének ismerete csonka volna és minden szintézis, mely az ő anyagának ismerete nélkül igyekeznék a magyar szellemi élet multját megragadni, szükségképpen történetellenes, anakronisztikus jellegű volna.

Más kérdés persze, hogy esztétikai mértékkel mérve mit ér ez az egész magyar-német irodalom, melynek csak aránylag sommás ismertetése is egy ilyen vaskos kötetet tölt meg? Tulajdonképpen kisszabású irodalom ez, még a legönállóbb szellemi életet élő szövegeket is bele számítva, melynek ezer esztendeje emberi értékben nem ér fel a magyar irodalom egyetlen nagyságával, ha csak Lenaut, a szintén magyar származású német költőt ide nem számítjuk. Pukánszky tanulmányának tehát elsősorban művelődés- és szellemtörténeti értéke van: integrálja a magyar élet folyamatába mindazt, amit a városi német polgárság szellemi élete jelentett s ami a városok elmagyarosodása óta nálunk feledésbe merült. A további kutatás feladata lesz majd kimutatni, mi módon kapcsolódott ez a német nyelvű irodalom a magyar élet egységébe?

Addig is a *Geschichte des deutschen Schrifttums in Ungarn*, Bleyer Jakab egyik legtehetségesebb tanítványának kötete ékesszólóan mutatja a német tudományosság előtt, hogy a dunai államok között a magyar tudományosságban van egyedül annyi önkritika, hogy nem tagadja, hanem gondos pártatlansággal rajzolja meg az idegen és a magyarságot sokszor elmerüléssel fenyegető nyelv szellemi körét.

*

Bessenyei György prózai elmélkedéseit a maguk idején, a felvilágosodási mozgalomtól rettegő cenzura elfojtotta. Így a magyar felvilágosodási irodalom legkiválóbb termékei, melyekben a XVIII. századi francia filozófia eszmekörének magyarországi hatása egy érdekes és erősen receptív, de sok tekintetben eredeti magyar író lelkén keresztül a legtisztább és legnemesebb formában nyilvánul meg, kéziratban maradtak csak ránk és hatásuk sem igen lehetett Bessenyei nemzedékére. Most Vajthó László kitűnő iskolásdiákjai egymásután adják ki Bessenyei elfelejtett munkáit, ami az irodalom kultuszának, melyet az iskola oly intenzíven igyekszik a diákokba oltani, kétségtelenül egyik leghelyesebb módszere. Ez alkalommal két kisebb művet: a *Törvények útját* és a dialógusformában írott *Tudós Társaságot* adták ki a tavaly érettségített diákok költségén, a *Magyar Irodalmi Ritkaságok* című vállalkozás első számaiképpen. Az első művecskében Bessenyei józanul és világosan magyarázza el olvasóinak a rousseaui *Contrat Social* gondolatmenetét, a másodikban természetéről, törvényről, Istenről elmélkednek az élénk szavú társalgók a francia filozófusok racionális eszmekörében maradvá. E problémakör főcélja az állami berendezkedés észszerű felépítése, illetve racionális megjavítása. Montesquieu, Rousseau és Voltaire gondolatai hatnak

ránk e művecskén át is tömör magyar fogalmazásban.

*

Csekey István a tartui (Dorpat) észt egyetemen már hét éve adja elő az általános és észt közigazgatási jogot és egyúttal igazgatója az általa alapított magyar-észt tudományos intézetnek. Most *Aus den Forschungsarbeiten des ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Tartu* címen kiadta az intézet tagjainak tudományos műveit és egy bőséges bibliografiát, melyben nagy gonddal állította össze saját műveinek, előadásainak és nagyszámú cikkeinek jegyzékét; ehhez a volt magyar lektor, Virányi Elemér és a szintén magyar földrajzprofesszor, Haltenberger Mihály tudományos munkásságának ismertetése csatlakozik. A vastag kötet közli azonkívül Csekeynek egy nagyobb alapvető tanulmányát az észt közigazgatási jog forrásairól és Haltenberger Mihálynak szintén alapvető dolgozatát Észtország földrajzáról. Virányi Elemér is nagyobb tanulmánnyal szerepel; a romantikus francia író-költő Thalès Bernardnak, ki egyébként a mi Petőfinknek is leglelkesebb francia apostola volt, észt érdeklődését világítja meg. A német romantikus eszmék hatásaképpen egy liv-észt költő: Jegor von Sivers németnyelvű verskötetéből merítette Thalès Bernard lelkesedését az észt népköltészet iránt, ami eléggé kivételes jelenség a franciák között még a mai korban is. Örvendetes jelenség, hogy a magyarok milyen élénk részt vesznek egy testvérnemzet tudományos életének megalapításában. Az észt-magyar intézet igazgatójának további szép sikereket kívánunk!

*

Török Pál, ki újabban Áprily Lajos mellett végzi a *Protestáns Szemle* szerkesztését, előnyösen ismert e folyóirat olvasói előtt történetkritikai tanulmányai révén. Történetírói

munkássága főleg a mohácsi vész utáni időre vonatkozik. A *Mohácsi emlékkönyvbe* írott tanulmánya annak idején méltó feltűnést keltett, mert teljes képet nyújtott az 1526. előtti Magyarország szomorú külpolitikai állásáról, kimutatva, hogy a gyámoltalannak ismert II. Ulászló sokkal okosabb külpolitikát csinált, mint szerencsétlen fia, kinek veszte már az 1526. körüli európai helyzet logikus következménye volt. Most Török Pál sajtó alá készítette I. Ferdinánd konstantinápolyi követeinek jelentéseit (1526—1552) is, s e munkájának összefoglalásaképpen adta ki az ősszel tanulmányát I. Ferdinánd béketárgyalásairól (1257—1547). Semmi sem mutatja jobban a mohácsi vész következtében beállott helyzet zavarosságát, mint ezeknek a követeknek a sorsa, kiknek sokszor még annyi tekintélyük sincs a török udvarban, hogy előadják mondani-valójukat. Bécs-Buda felől minden a kezdetlegesség és kapkodás stádiumában van, nincs megbízható hadsereg, a birodalmi támogatás bizonytalan és Ferdinánd minden akcióját megbénítja I. Ferenc francia király aknamunkája, kinek Habsburgellenes török szövetségi politikája közvetve Magyarországot végső pusztulását idézte elő. Így lesz I. Ferdinánd mellékalak a nagy drámában, Magyarország meg a török felvonulási területe. A bécsi levéltárakból tehát becses szempontokat nyerünk e szomorú korszak megértéséhez, melyet Török Pál alapos munkájának és eleven történeti intuíciójának köszönhetünk.

*

A Magyar Szemle Kincsestárának egyik legújabb számában Nyíró Gyula ismerteti világos előadásban a még mindig divatos és újabb fejlődési fokozatokon keresztülmenő *Psychoanalysist*. A világosság pedig nem csekély érdem e tudományban, mely épen a lélek sötét zugából táplálkozik. Freud

ma körülbelül azt a szerepet tölti be az irodalmi kritikában, mint Krafft-Ebing a kilencvenes években: Zolnai Béla csak nem rég mutatott rá egy érdekes tanulmányban, hogy nálunk is, ma más eszményekért rajongó kritikusok Krafft-Ebing és a szekszuális pathológia tanulmányozásáért lelkesedtek. A mostani fiatal tudományos és kritikai generációban a freudizmus kísért állandóan: Németh Lászlónak a *Napkeletben* közölt nagy regénye, mely az utóbbi évek egyik legnagyobb szabású alkotása, jórészt viaskodás a freudizmussal, de az író csak úgy, mint a hívó Pascal a szkeptikus Montaignétől: nem tud szabadulni ellenségétől. Róheim Géza etnográfiai műve jórészt a freudista teóriák etnológiai alkalmazásán alapszik és se szeri, se száma azoknak a napi kritikáknak, melyekben Freud neve előfordul s a *gátlás* fogalma ma már közhely. Így égető szükség volt a freudizmus világos ismertetésére s a laikus olvasó is elborzonghat azon a beteges fantáziából fakadó meredélyen, melyet Freud elmélete első fogalmazásában nyitott az ámuló világ előtt. Ma már egyes részleteredményektől eltekintve, úgy látszik, a freudi pánszexualizmus túlhaladott álláspont s teóriáinak legújabb fogalmazói épen a lényeges kérdésekben térnek el szellemi atyjuktól.

*

A Kincsestár többi kötetei, Török Pál *Francia forradalma* és Vernon Duckworth Barker eredeti *Angol civilizációja* hasznos könyvecskék lesznek az érdeklődő kezében. De egy legközelebb megjelenő számról a tudományos élet krónikásának illik előre megemlékeznie, mert egy részletéből, melyet a szerző a Körösi Csoma-Társaság ülésén mutatott be, megállapítható, hogy a népszerűsítési szempontok mellett a könyvecske tudományos haszna sem lesz lekicsinyelhető. Rásonyi Nagy Lászlónak a *Törökség története* című

kötete az első kísérlet lesz arra nézve, hogy a török népek őstörténetét és az izlamba való betörését egységes szempontból feldolgozza. A turkológiának mint történeti studiumnak a kialakítása sok tekintetben a magyar tudományosság, s elsősorban Németh Gyula iskolájának érdeme s így helyén való, hogy a törökség történetét magyar tudós vázolja először a maga teljességében.

*

A Magyar Régészeti Társaság legutóbbi ülésén Paulovics István, a pannóniai rómaiság kiváló ismerője tartott beszámolót Komárom melletti *bregetiói*, vagyis *ószönyi ásatásairól*. Megdöbbentő képet festett előbb a mult korszakok bűnös hanyagságáról: három évszázad óta pusztítják laikusok és külföldi ágensek a leggazdagabb pannóniai castrum területét és a rendszeres ásatás *csak napjainkban*, a Magyar Tudományos Akadémia szerény segítségével indulhatott meg. El nem fojthatjuk azt a megjegyzésünket, hogy a millenáris Magyarország sok illuzionista alkotása helyet monumentálisabb emléket hagyott volna maga után, ha ezt a római telepet a maga teljességében feltárta volna! A magyar régészek már megállapították, hogy amit a népvándorlás, sőt a török pusztítás megkímélt, az újkori építkezések idején a katonaság és a lakosság vegyesen kőbányának használta és szerkerszámra hordta el a római táborok falait, herdálta el külföldre, főleg Bécsbe, de egészen Londonig, a vélet-

lenül kiásott régiségek özönét, amiket nagy mennyiségben ontott mindenkor Bregetio földje. Az odaváló nép külön névvel *régálásnak* nevezi ezt a régészeti portyázást, mely — a lakosság dicséretére váljék — azonnal megszűnt, mihelyt a rendszeres tudományos ásatás megkezdődött. A legszerencsésebb eset volt, amikor ott helyben, művelt történeti érzékkel bíró egyének kezébe kerültek a szebb gladiátorszobrok, függők, műszerleletek. Paulovics kutatásai megállapították, hogy a castrum szabályos négyszög, mely már a II. század legelején megvolt, a pannóniai megtelepedés legrégebbi időszakában. Sok szebbnél-szebb szoborlelet fontosságát is felülmulja azonban az az újabban előbukkant bronztábla, mely Nagy Konstantinnak 311-ben Serdicából keltezett katonai törvényeit tartalmazza (*Exemplum sacrarum litterarum*) és mely a katonai elbocsátást szabályozza eddig még sehol nem ismeretes szövegben. Diocletianus hasonló törvényei után az első ilyen emlék ez, melynek történeti és régészeti becse egészen kivételes. Az a hely, ahol ez a lelet előkerült, valószínűleg a tábor hadi jelvényeinek a szentélye volt.

Ha adunk valamit a külföld véleményére, akkor itt kellene elkezdni a külföldi megbecsültetés munkáját. A külföldi régészet aszerint mér bennünket, amely mértékben hozzájárulunk az egész európai régészetet érdeklő problémák megvilágításához. A magyarországi archeológiát nem szabad mai mostohaságában hagyni!

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

A bécsi menyasszony.

Békeffy László vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Ez újdonság szerzőjének színházi multja nem első műintézetünk légkörében, sőt nagyon is a perifériákon

zajlott le: kabaré- és operettszínpadokon, színészi és konferálói minőségben. Íróvá most Orbók Attilának egyik novellája csábította, annak jókaias, mikszáthos világából kanyarított egy lenge s valóban csak kosztümökre bízottan «történelmi» vígjátékot a sza-

badságharcot megelőző éveknél inkább imaginárius, mint hiteles atmoszférájában. Békeffy t színpadi tapasztalatai határozottan hozzásegítették némi technikai ügyességhez, kedélyéből futotta néhány kedves szituációra, munkájába csak épen — írói ihlet nem igen költözött. Felületesen lát, marionettszerűen mozgatja figuráit, mérő-ónja az operettszínvonal alá még véletlenül sem bocsátkozik. Pomothy Krisztina koros leányasszony nagy osztrákgyűlöletéről mesél, melynek háttérében szerelmi családás húzódik meg. A bécsi univerzitáson tanuló unokaöccse mégis «osztriai» menyecskével tér haza, nem is meri néniének az igazat megvallani, egyelőre egy jópajtása vállalja az álférj szerepét — némi túlbuzgalommal. De az operettgondviselés mindent megold: a bécsi menyasszonyról kiderül, hogy Krisztina néni ifjúkori «Flammé»-jának leánya s mikor az időközben öbesterre tekintélyesedett egykori ulánusfőhadnagy betoppan: a viharfelhőkön át ragyog az általános kiengesztelődés napsütése. Az önkéntes álférj is feleséghez jut, mindjárt helyben, a Pomothy-kúrián.

A közönség operettkedvelő része talán beíri ennyivel is, legfeljebb a Farkas Imre-féle magyaros muzsikát fogja nélkülözni. A különb igényűek azonban alighanem valamelyest megneheztenek: itt bizony egy kissé letaksálták azt a várakozást, amivel az ember a jegyét nem a Király-színházba, hanem a Nemzetibe váltja meg.

A Király-színházban még talán a szereposztás is jobban sikerült volna. A «kardos» leányasszony figurájában a gyönyörű megjelenésű és beszédű Tasnády Ilona igen kevésbé meggyőzően kardoskodott; neki ez a Fedák-genre «nem, nem ege». Rózsahegyi melegkedélyű Ágoston bácsi, de az ex-kapitányból szinte semmit sem mutat. Palágyi (az öbester) olyan, mint a szerepe: «délceg» teatralitás.

Bartos a *Kérők*-beli káplárját újrázta meg. Az epizódban Bodnár Jenő, Iványi Irén és Sugár Károly jóízű. A két szerelmes lehetetlen figurájában Abonyi Géza kedves is, Forgács csak — lehetetlen. Az egy Somogyi Erzsinek alakításában van egyéni báj és vér-mérséklet. A szerepe nagyon banális, ehhez az alakhoz csak a minap is szerencsénk volt *A királyné rózsájá*-ban; szubrettszerep marad itt is, de Somogyi Erzsi olyan szeretetreméltó kis «németké»-t rajzol, mintha csak a nemrég felújított *Sári bíró*-beli Lizijének tűzrőlpattant magyarságához kívánna pendantképet szolgáltatni. Ő viszi az egész darabot, hogy divatosan mondjam: «vele áll vagy bukik» annak sorsa.

A darab ötletét adó Orbók Attila egy faggatózó riporternek azt mondta: a társszerzőségben való részességük aránya úgy oszlik meg, mint — Mikszáth és Harsányi Zsolt között. Ezt szívesen aláírjuk. Valóban, Békeffy semmivel sem maradt el jobban Harsányi Zsolt mögött, mint . . . satöbbi.

A játékos.

Iffj. Hegedüs Sándor komédiája a Kamara-Színházban.

A valódi «komédiá»-nak gondtalansága nincs meg ebben a darabban: hangja is, eszközei is a dráma felé húznak, nem annyira jellemek és sorsok, mint inkább színpadi helyzetek drámája felé. Lelki válságok rajza helyett jobbára válságos színpadi szituációkat kapunk, de ezek felvetésében, kapcsolásában és taktikai kihasználásában a szerző leleménye, stílustudása és technikai biztossága figyelemreméltó. Az újságkritika minderről szinte tudomást sem vett, merő «teatralitás»-t emlegett, figyelemre sem méltatva, hogy a Dumas-Augier-féle hagyományok egészen máig sem hervadtak el s az ily értelemben vett «drame expérimental»-nak a színpadi «hatások» keresését némileg igazságtalanul lobbantjuk

szemére, ha arra gondolunk, hogy napjaink színpadi átlagtermése sokkal rosszabb értelemben «hatásvadászó», mert a szolidabb tudást megkívánó «hatások» helyett pusztá elképesztésre szánt, felelőtlen «szenzációk»-ra vadászik.

Az igaz, hogy az ifj. Hegedüs Sándor experimentuma mintegy légüres térben történik, valószínűségi aggályokat nem igen bír el, Amerikája — ha a színlap azt mondja is: «történik ma» — bizonyára igen kevésbé a mai Amerika, az odacsöppent és színpadi rejtélyességbe burkolt francia herceg rokonsága is inkább azokban a régi francia figurákban található meg, melyeket színpadunkon még Halmi Ferenc, majd Náday keltett életre, mintsem a mai, háborúutáni Párizs realitásában. «Európai presztizs», «technikai találmány», «szerelmi zsarolás», — mindezek itt olyanforma szerephez jutnak, mint az egymással harcba keveredő színek a kártyajátékban, de Hegedüs Sándor ahhoz igenis elismerésméltóan ért, hogy mikor melyik szint kell kijátszania s mindig le bírja kötni azok figyelmét, kik játékasztalát körülállják.

A rendezés — igen okosan — nem tévesztette szem elől a darabnak ezt a franciás értelemben vett «színpadiasság»-át: a súlyt a dialógusokra vetette s a figyelmet a struktúra vonalára irányította. A Nemzeti Színházban ennek a játéktípusnak régi hagyományai vannak s ezekbe a mai szereplők is igen jól beleilleszkedtek. Áll ez különösen a két vezető feladatban Urayra meg Váradi Arankára. Amaz természetes eleganciájával, egyéni charmejával érte el azt az alvajáró biztosságot, ami figurájának színpadi hiteléhez múlhatatlanul megkívántatik. Váradi Aranka finom stílusérzékével és — itt, hol minden a dialóguson fordul meg — a beszéd gazdag s minden riktóbb szintől tartózkodó árnyalásával hódított. Neki a színház vezetősége

újabbán teret sem igen ad, talán egy-egy ilyen klasszikus tisztaságú művészettel megoldott színpadi alkotása után a kritikának a jövőben mégis csak kevesebbszer kell majd az igazgatóság figyelmét felhívnia arra, hogy van a színháznak egy Váradi Aranka nevű örökös tagja, akinek méltó foglalkoztatása az intézetnek csak dízére és dicsőségére válhatik. Vizvári Mariska parvenü-karikaturája a megfigyelés és valódi kedély pompás amalgámja. Mihályfi Béla sötétszerelmű pénzembere azért igen jó, mert diszkrétén tartózkodik minden túlzástól, mire ez alak rajzában sok a csábítás. Nagy Adorján beszédének nagy értelmi fénye van. Csak Gombaszögi Irént nem érezzük a maga helyén: ehhez a Marionhoz valamivel több «flapper»-könnyűség kellene.

Lipótváros.

Lakatos László színjátéka a Vigszínházban.

Ezt a darabot először *Úrileány* címmel hirdették, utóbb nyerte mai, topográfiai címét. Hősnője is nagyon topográfiai «úrileány»: exotikusnak hírelt virág a textil-nagyipar légköréből. Exotikuma valójában a jólét unalma, melyből tudvalevőleg érzelmi s főleg szexuális problémák fakadnak. Ezeket a problémákat Lakatos nagyon maiaknak véli, de akik a Lipótváros nagylakásait belülről alaposabban ismerik, mint jómagunk, már a főpróbán fölényesen megállapították, hogy mindaz, amiről a darabban szó van, találóbb a mai viszonyok helyett a háborúelőttiekre, amikor az ilyen «bonnyodalmak» hősnőit még Renée-knek és Clarisse-oknak nevezték s nem Marcsáknak, Pannáknak vagy — mint Lakatos heroináját — Ilonának. A mai textilkirálykisasszony Körperkultúrral, grafológiával stb. foglalkozik, a Lakatosé sasutcai ihletű Frühlingserwachén kívül semmi egyéb «komoly» dologgal.

Köréje a szerző úgynevezett «füledt» atmoszférát teremt, itt mindenki meg van fertőzve az erotika mikrobáival, csoda-e, ha Ilonánk lelki egyensúlya is meginog az «igazi férfi» ex-dragonyoskapitány karjai közt ígérkező «sich ausleben»-gyönyörök, meg az őszülő halántékú textilbáró felől derengő okos, dinasztikus-érdekű házasság között. Mármint Lakatos játékot kezd a közönséggel: Ilonát úgy ingadoztatja, hogy már-már áldásunkat adjuk szexuális merészségére, de még ki sem mondhatjuk, hogy: kedves egészségére, midőn kiderül, hogy az egész csak rég levitézlett macskaesköz volt az egérfogás ősi művészetében. A báró szénája rendben van, annál inkább, mert ő pihenőhelyül akkor is hajlandó lett volna elfogadni, mikor ez a széna egy kissé rothadt-hírbe keveredett.

Valami komor guszttustalanság üli meg az egész darabot, azt érezni, hogy az író nem ihletből, mégcsak valódibb érdeklődésből sem, csupán ravasz számításból dolgozik. Szatirikusa is szeretne lenni annak a világnak, amit rajzol, de lelkesedik is érte, nem csoda, ha sem gúnyját, sem hevülését őszintének el nem fogadhatjuk. Lakatosnak igazi területe az ötleteket hajszólo színpadi játék, most valami «komolyabbat» akart nyújtani, de a komolyanvételt inkább a publikumtól várta el, semmint önmagától.

A Vigszínház is egy kissé ágyústílusban lövöldözött a drámai verébfiókára: szépen és gonddal dolgoztak, de a különbbé-hamisítás nem sikerült, nem is sikerülhetett. Fóthy Erzsébet, ki esztendeje a Hunyady Sándor első darabjában sikeresen mutatkozott be, most is figyelmet keltett. Egyelőre a beszéde a legjobb, a mozgása túlzottan nyugtalan s kivált a karjátékát néha szembeszökően «gombaszögies»-re stilizálja. Gombaszögi Fridától inkább mást kellene megtanulnia: az alak egységes, határozott biztosságú fel-

fogását. Törzs akut megbocsátási lázban szenvedő bárója fegyelmezett színészi munka, az alak, úgy-ahogy, az ő személyi tekintélyéből éldegél. Vértes dragonyosa férfias, de a szerep végzetes egyhangúságából kibontakozni nem bír. Maklárly lehetőleg — sőt lehetetlenül — túlozza a filozopterfigura brutális túlzásait. Mészáros Gizella lipótvárosi mamája a legegységesebb s legbiztosabb ökonómiájú színészi munka. Egy Bányai nevű akadémiai növendék ügyesen, bátran, biztatóan mutatkozik be.

Rád bízom a feleségem.

Vaszary János bohózata a Magyar Színházban.

Végre egy jó, mulatságos bohózat, többet ér, mint «vigjáték» álarc mögé rejtőző társainak garmadája. Fialat szerzőjében sok az igazi jókedv, egyéni szeretetreméltóság és — műfajában talán ez a legnagyobb érdem — írói ízlés. Sokat tanult a film-burleszkéből, annak is tengerentúli változatából, amerikai levegőben pergeti le derűs históriáját, Billek, Bobok és Maudok világában, különösebben új «trükk»-jei sincsenek, az «asszonyörző» régi, szinte megavasodott történetéhez fordul, de — frissé teremtí képzelmének és játékos kedvének frissességével. A «tehetség» címet nálunk derűre-borura osztogatják, a bohózatírás terén e címnek talán nincs is túlságosan nagy becsülete, mintha bizony bohózatírótehetségekkel Dunát lehetne rekeszteni. Vaszary János határozott tehetségnek bizonyult abban a műfajban, amit a színlapon ígért, — ezt kartársairól a kritikának elég ritkán van módjában megállapítania.

Főalakjában, a menyecskeörző jóbarátban van valami enyhe mollierei csillám is, erre a fiatal Ráday szerencsésen ráhibázott: gyámoltalanságában szív is volt, nemcsak sete-sutaság. Lázár Mária — kinek finom vigjátéki

vénája legutóbb ismételten kiderült — a buborék-súlytalanságig nem bír teljesen felszabadulni. Z. Molnár fanyar humora az egész előadásban a legamerikaibb ízű. Turay Ida csak Turay-

ízű. Pethő Zoltán biztatóan kezd merevségéből kigubózni.

A rendezés jó is, gondos is, ahogy illik, hiszen a — szerző munkája.

Rédey Tivadar.

Képzőművészeti szemle.

Hetvenéves fennállásának emlékére jubileumi kiállítást rendezett az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat a Múcsarnok termeiben. Kereken hétszáz mű, kép és szobor került a közönség elé, csupa újabb, napjainkban készült alkotás. Sajnáljuk, hogy a kiállítás nem retrospektív jellegű, mert a hosszú évtizedek alatt sok, nagyon sok oly kép váltotta fel egymást a terem falain, amelyre méltó lett volna a jubileum kapcsán visszaemlékezni. 1859-ben történt, hogy Orlai Petrics Soma festő lakásán néhány lelkes férfiú találkozott egymással és megalapította a társulatot. Hol vannak ők, a hajdani kezdeményezők, akikre úgy gondolunk vissza, mint folyamatos művészeti életünk megteremtőire! Orlai Petrics magyar érzéssel átítatott szilaj történelmi kompozíciói vajjon hány felé szóródtak szét a világban. Setz Henrik művei úgyszólván elkallódtak, Kiss Bálint «akadémiai képviselő» pedig csak annyit tudni, hogy bánatos tárgyú képeket festett s a pennát is jól forgatta. Kár, hogy az ünnep alkalmából néhány képük nem került elő magángyűjtemények lakatjai mögül, vidéki kúriák csendjéből.

A kiállításon résztvett a Múcsarnok törzsét képező festők és szobrászok apraja-nagyja. A ritka alkalom mindenkit a zászlók alá szólított s ezzel magyarázható, hogy az anyag — ha nem is ad hű képet művészetünk mai állásáról — jóval kvalitatósabb, mint a szokásos őszi, téli vagy tavaszi tárlatoké. Legnagyobb feltűnést *László Fülöp* három képe keltett, az egyik *Apponyi Albert* grófról készült,

a második *Lord Rothermerer*ről, a harmadik egy közelebről nem ismert angol notabilitásról. Ha néhány pillanatra elhallgattatjuk elvi aggályainkat, melyeket *László* pikturájával szemben táplálunk, el kell ismerni, hogy a festő méltán vált világhírűvé, mert sok oly tulajdonsága van, melyet korszakosan nagy művészek is megirigyelhetnének tőle. Technikai akadályokat nem ismer. Vázlatosan, szinte játszva fest, rendkívül egyszerű eszközökkel pompás karakterképet ad, hizelgő tükröt tart a megrendelő elé, anélkül, hogy ez a tükör torzítana. Nem *grafus-arc*képfestő, széles ecsetvonásokkal, oldottan, festőien ábrázol. Sohasem kínlódik, mint angol kollégái, akik kétségbeeséssel próbálják utánozni, választékosabban elegáns, mint a bécsi társaság felkapott portréfestője, *John Quincy Adams*.

Érdemes összevetni műveit a kiállításon szereplő szép számú arcképpel. Sokan akadnak, akik utánozni próbálják, egyiküknek sem sikerül. Vannak azonban művészek, akiknek tendenciája épen ellentétes az ő felfogásával, ezek közé tartozik például *Karlovszky Bertalan*. *Karlovszky* részletesebben, aprólékosabban látja a modelljeit, bár képeiben mindig érezhető bizonyos lendületet adó nyugtalanság. Arcképeinek hosszú sorozata *Rakovszky István* portréjában kulminált. A most kiállított, gróf *Wenckheim Dénest* ábrázoló képe ugyancsak a legérettebb művei közé tartozik. *Balló Ede Antal Géza* református püspököt ábrázoló képmása rendkívül egyszerű, de biztos érzékkel s nagy

festői kultúrával készült alkotás. Csillogóbb, de szintén jelentékeny munka *Wellmann* Róbert főúri portréja, miniatürszerűen finom *Lowagh* Ernesztinnek Horthy Miklósnéről festett arcképe. Ezzel szemben *Merész* Gyula Mussolini arcképe bajosan nevezhető sikerültnek: a naturalista szándékú portréfestő első és legfontosabb feltétele, hogy arcképe hasonlítson a modelljéhez, ami ezúttal elmaradt. Jól összehangolt, élénk színakkordja miatt azonban ez a kép is figyelmet érdemel.

A figurális kompozíciók és tájképek hosszú sorából megemlíthetjük *Dudits* Andor bibliai témájú jelenetét, *Knopp* Imrének a hollandusokra emlékeztető interieurjét, *Katona* Nándor borongós tájhangulatait, *Mendlik* Oszkár virtuózan festett tengerrészletét, *Szüle* Péter szép öregasszony tanulmányát. A Münchenben élő *Kálmán* Péter három képe nem a legjobb oldaláról mutatja be az odakinn népszerű festőt. *Kúnffy* Lajos sakkozói a régi nagybányai és szolnoki impresszionizmust idézik emlékezetbe, *Kacziány* Aladár prerafaélita kompozíciója meszterkelt és üres.

Feltűnően sok a kiállított képek között az aktábrázolás. *Benkhardt* és *Czencz* impresszionista módon közeledik a témához, *Czigány* Dezső Cézanne korának problémáival viaskodik. *Huber* István és *Heintz* Henrik aktkompozíciói a kiállítás legmodernebb képei.

A szoborművek közül kiemelhetjük *Pásztor* János életképét és *Berán* Lajos női arcképét, mely utóbbi azt mutatja, hogy a kitűnő éremvéső a nagyplasztika formavilágában is otthonosan mozog.

*

A Tamás-Galériában *Márffy* Ödön állított ki egy teremre valót legújabb műveiből. Modern művészeink között *Márffy* Ödönben maradt legtöbb az impresszionista hagyományokból. Míg

kortársai a perspektíva és a tömegszerűség súlyos problémáival vívódnak, ő megmarad a foltokban ábrázoló, vázlatos előadási mód mellett. Munkái frissek és elevenek. Az atmoszféra- és fényproblémákhoz ezen a kiállításon a mozgási problémák ábrázolása társult, a képek nagyrésze a cirkusz- és az artista-élet mozgás- emlékeit rögzítik le. A képek kikerétkettebbek, kevésbé vázlat-szerűek, mint a festő eddigi művei, de frissességüket nem veszítették el. Ez a gazdagodás igen jól tett *Márffy* művészetének, noha a termést ma még nem is takarította be teljesen.

*

A Szinyei-Merse Pál Társaság művésztágjainak harmadik kiállítása, mely az Ernst-Múzeumban került a közönség elé, erősen konzervatív jellegű. Nem szabad lebecsülnünk a társulat idősebb művésztágjainak munkásságát, amelyből a magyar impresszionizmus legragyóbb fejezete kerekedett ki, de ezúttal — be kell vallani — az öregek igen rosszul vannak képviselve, a fiatalok pedig alig jutottak szóhoz. A kiállítás fáradt és szürke. Úgy tetszik, az impresszionista generáció régesrégén kijátszotta utolsó ütőkártyáját s már variálni sem tudja régi mondanivalóit. *Perlmutter* Izsák nagyméretű és színes interieurképe (Ünnepnapon) például ennek a kevés híron játszó művésznek többi népi interieur-jétől csak abban különbözik, hogy még virtuózabb és hidegebb a többinél. Színezése tarkasággá vált, mondanivalója szinte elvész a hangos külsőségek közepette. A besztekerbányai piactér c. régi szép képének megkapó közvetlenségétől máig nagy utat futott meg *Perlmutter* művészte s ezen az úton a most kiállított képek nem jelentenek állomást. *Csók* István hatalmas méretű Boszorkánytáncra raffináltan összehangolt színezése ellenére sem tartozik e kiváló mester jobb

munkái közé. Jóval jelentősebb néhány balatoni tájképe, míg Kemény Simon verseihez készült illusztrációi merőben festői felfogásukkal azt mutatják, hogy impresszionista festőnek nem tanácsos versesköteteket illusztrálni s Csók Istvánnak, kinek minden ecsetvonása a grand art-t sugározza, nem kellene errefelé elkalandozni. *Fényes* Adolf tájképeket állított ki, dekoratív jellegük a művész újabb periódusához kapcsolódik, anélkül, hogy az arról alkotott képen változtatna valamit. Báró *Hatvany* Ferenc az eddigi ismert stílusérzékéről tanuskodó, szigorúan komponált aktoktól az oldottabb előadásmód felé fordul, új stílusa még nem forrott ki s épeztért egyelőre nem akarjuk összevetni régebbi műveinek gazdag sorozatával. A legrosszabban képviselt művész e kiállításon *Rudnay* Gyula, jellegzetes romantikus, magyar témákat kedvelő, expanzív művészetét hiába keressük a neve alatt szereplő rossz tájképekben. *Herman* Lipót a megszokott tájképbe helyezett aktjain kívül virágcsendéletet állított ki. *Mikola* András Szamosvölgye c. tájképe ennek az egyenetlen erejű festőnek legjobb alkotásai közé tartozik.

Jobban szerepelnek az újabb irányok képviselői, akiknek sorából fájdalommal nélkülöztük *Egry* Józsefet. *Szőnyi* István kilenc képe változást ígér a művész jövődi munkásságában. Az eddigi, jellemzően plasztikus forma oldottabbá, festőibbé vált, a színezés gazdagon árnyalt és kevésbé kontrasztos.

Bernáth Aurél a Tél című, havas táj előtt szállongó madarakat ábrázoló képe *Szőnyi* vásznaival együtt a kiállítás legjelentékenyebb darabjai közé tartozik. Kár, hogy *Bernáth* csak két képpel szerepel, újabb alkotásai jelentékenyen megnövelnék a Szinyei Társaság erejét.

A szobrászok között *Lux* Elek szerepelt nagyobb gyűjteménnyel. Dekorati-

tív felfogása újabban a német művészet mai törekvéseivel hozza kapcsolatba, némelyik szobra olyan, mintha véletlenül figurális keramikát kőbe faragtak volna. Legérettebb művei arcképek. *Sidló* Ferenc ősmagyar tárgyú szobor- és domborműtöredékei Beck Ö. Fülöp régebbi munkáira emlékeztetnek, kirobbanó pátosz jellemzi valamennyit. Érdekes, hogy ezekkel szemben arcképei hideg, klasszikus ízű alkotások. *Beck* Ö. Fülöp medáliái és plakettjei változatlanul továbbra is a legjobbak.

*

A Nemzeti Szalon LXIX. csoportkiállítása kétségtelenül érdekes, változatos anyagot mutat be a közönségnek. A nagytermet elfoglaló *Büky* Béla festményei a művészet és a nemzeti jelleg összefüggéseinek sokat vitatott problémáira terelik a figyelmet. *Büky* teljesen síkszerű, rendkívül színes és magyar témájú képeket fest. Például a magyar paraszt fölött felhőkön trónolva megjelenik Krisztus, Buddha és Allah alakja, a Magyarok Istene valószínűleg csak azért hiányzik, mert nincs kialakult ikonográfiai ábrázolása. Megfesti Esztergom megvételét, előtérben II. Rákóczi Ferencel, kupolamozaik tervében elbeszéli a világ teremtését óriási szintézisben, általában bővelkedik az irodalmias jellegű témákban. Művészetére *Gauguin*, *Csontváry* s más primitíveskedők hatottak, néhány alakját magyar parasztrajzokból egyszerűen, változtatás nélkül átveszi, de valamennyi mesterétől különbözik a nemzeti téma erős hangsúlyozásával. Itt téveszti el az utat, mert nyilvánvaló, hogy téma, irodalmi sallang révén nemzetivé a kép vagy a szobor sohasem válhat. A nemzeti jelleg csak a formán keresztül, formává lényegülve nyilvánulhat meg s *Büky* elvétí a dolgát, mikor ősmagyar ábrándok kergetésével akar a magyar jellegzetességekhez közelebb

férközni. Fali szőnyegein és párnáin a dekoratív formákat sokkal anyag-szerűbben használja, mint képein.

Halvax Gyula tökéletes ellentéte Bükynék. A feltűnési vágy, a hangos témakeresés teljesen hiányzik művészetéből. Nem véletlenség, hogy képei között a főhelyet Rippl-Rónai József arcképe foglalja el. A kaposvári születésű Halvax első mestere ez a nagy magyar festő volt: járhatott azóta Révészhez, Rudnayhoz iskolába, első szerelméhez hű maradt. Főképp pasztelleket készít, amelyek a fiatal művész biztos stílusérzékéről, átgondolt és értelmes formalizálásáról tanuskodnak. A roppant panorámából apró részleteket vág ki, egy-egy fejet, néhány egymáshoz zsúfolt római házat a Bergo környékéről, hol «a nagy kupola öröködik», a Szent Péter-templom kupolája. Szerény, de a maga

lában álló indulása után bizalommal tekintünk további művei elé.

László Lászlónak, a harmadik festőnek művészetét Scheiber Hugó képei inspirálták, ami annál érdekesebb, mert Scheiber rendkívül egyéni és groteszk bűvészkedése lényegében nem utánozható. A mai élet zürzavaros volta zürzavaros képek festésére ihlette Lászlót, aki technológus volt s autodidaktaként kezdi meg művészeti pályafutását. Önéletírásában azt mondja, hogy ma sem tudja, hogy művész lesz-e belőle vagy visszasülylyed «a technika háborús gyilkos találmányok lázas építéséhez» (sic!).

Bokor Vilmos és Páris Ila naturalista képeket állított ki, egy-két kerek és kellemes kompozíció akad ezek között. *Illyefalvy Gőte Éva* szobrai közül néhány sikerült portré és kisplasztika válik ki. *Genthon István.*

Zenei szemle.

Operaházunk *Lehár*-bemutatója jó alkalmat szolgáltat arra, hogy ezzel kapcsolatban egy kissé behatóbban foglalkozunk az operette problémáival. Az esztétikusok nem igen vették komolyan ezt a műfajt: méltatása inkább csak sablónos újságírói tudósításokból állott. Fejlődésére kétségtelenül előnytelen volt a másodrendű színpadi erők fogyatékos énekművészeté és a komolyabb, zeneértő közönség kicsinylése, amely — talán egy kis nagyképűségből — a világért sem csatlakozna a tömeg tetszésnyilvánításához, sőt éppen a nagyon népszerű zenében gyanítja legbiztosabban az értéktelenséget. Pedig ha az operettezene igazi értékeit ki akarjuk halászni a sok salak közül, a nagy tömeg fülével kell hallanunk, mert mindig azok az operettek maradtak sokáig felsezínen, amelyeket a tömeg tetszése és nem a hivatalos kritika szentesített. Ezekből a művekből tudjuk megállapítani az operettstílusnak a zenei élet-

ben betöltendő szerepét, igazi marandó lényegét, követelményeit és ezekhez mérni mai termékeit.

Offenbach — akinek 100 éves születési évfordulóját tavaly ünnepelték — a megteremtője a modern értelemben vett operettnak. Már a XVIII. században szembe állították a komoly operát (opera seria) az élethez közelebb álló, reálisabb témájú víg operával (opera buffa). Ez az operatípus még teljesen a magasabb művészi kultúra szférájába tartozott. Tudvalevő, hogy Mozart «Don Juan»-ját is opera buffának nevezték. A XIX. század víg operájában a komikus, népszerű elem mindinkább előtérbe kerül, a német Singspiel-ben egészen népi jelleget ölt, míg végre Offenbach világsikerei kiszorítják és helyét a romantikus opera antipodusa, a modern operett foglalja el. Párizsban már nagy híre volt Offenbachnak, midőn Bécsben, 1858-ban bemutatott «Menyegző lámpafénynél» c. operettjében először figyeltek fel

egy új életérzés kifejezésére. Szellemes, satirikus karakterisztikája, könnyen folyó melódikája, de főképp elragadó lendületű ritmusa millió és millió embert vezetett vissza a friss vidámságtól duzzadó zene élvezetéhez. Nietzsche az elsők között ismeri fel az Offenbach-i zene parodisztikus alaptónusának nagy értékét, amely korának klasszikus-univerzális szellemében fogant. Jóleső, egészséges reakció volt ez az érzékeny kor dagályos romantikájára. Offenbach operettjei csakhamar követésre találnak Suppé, Strauss János és Millöcker műveiben. Megszületik a klasszikus bécsi operettiskola, amely azonban Offenbach stílusával szemben erősen romantikus jelleget mutat. A parodizáló, mókás tendencia helyett a tánc, még pedig a bécsi valcer szentimentalizmusa hódít tért. Az igazi kultúrember arisztokratikus, szkeptikus főlénye az örömeik élvezetében a felülkerekedő polgárság ellágyuló, banális érzelmességének, primitív humorának ad helyet. Hála Haffner és Gelée franciás könnyedségű, lendületes librettójának és Strauss János páratlan sikerű és örökértékű zenéjének mégis ez a kor teremtette meg az egyetlen igazi táncoperettet, «A denevér»-t. Strauss a francia szellem finom ironiájával feldolgozott színpadi cselekményt a legszerencsésebb szintézisbe tudta hozni a bécsi meleg kedélyesség táncával, a valcerral. Alakjai a vidámság, a szeszély, a természetes élnivágyás megszemélyesítői. Számúzve minden komolyság — amely úgyis eléggé terheli az emberek életét —; még a szerelmi dalok és epedő duettek is valami finom parodisztikus színezetet öltenek. Egyedülálló világsikere (mintegy 20.000 előadást ért eddig) bizonyítja legjobban, hogy ebben az Offenbach operettjeinek szelleméhez legközelebb álló műben valósult meg a legnagyobb teljességgel a nemes értelemben vett könnyű színpadi zene

ideális lényege és hivatása. Ebben az esetben is nem a nagyhatalmú korabeli kritikus Hanslick ítélete bizonyult helyesnek, aki szemére veti a szerzőnek műve drámai fogyatékoságait és az egészet egy polka- és valcermotívumokból összetoldott potpourri-nak hívja, — hanem a nagyközönségé, amely még ma is lelkesedve tapsol a kipusztíthatatlan életöröm zenéjének.

A XX. század legelején új operettmozgalom kerekedik felül. Már Strauss epigonjainál észlelhető a Denevér szellemével ellentétes, inkább a «Cigánybáró» álromantikus operett-tragikumát utánzó stílus felkarolása. A korabeli naturalisztikus drámai és a realiztikus operai stílusnak megfelelően az operett is jelenkori témákhoz nyúl, de nem tér vissza Offenbach klasszikus világának szabad, reális vidámságához, hanem teljesen belemerül a szalónromantikába. A megvagyonosodott középosztály ízlése diktálja a második bécsi operettiskola valóban nagytehetségű tagjainak, Strauss Oszkár, Nedbal, Fall Leó, a magyar származású Lehár Ferenc és Kálmán Imre szövegválasztását. A hercegi és grófi személyek előkelő szalónélete mint a legmagasabb életideál tűnik fel a jó módú polgár előtt. Ebben a milieuban keresi az illúziók mámorát, betekintést a nagyvilág sok csábító örömeibe, anélkül azonban, hogy mindez kicsinyes, kényelmét mégis csak legtöbbször tartó nyárspolgáriságában nagyobb forradalmat idézett volna elő. Mikor végre megunják a sok valószínűtlenségtől hemzsegő, Marlitt- és Courthsmahler-féle szentimentális szövegeket, amelyeknek a film nyújt újabban bő alkalmat az érvényesülésre, a librettisták komolyabban kezdenek pszichológizálni. Éppen Lehár legelső világ-sikert aratott «Víg özvegy»-e (1905) erre a legjobb példa. A II. felvonásban rendesen félreértések, gyanúsított szerelmek, megfelelő patétikus mezbe öltöztetve, bonyolítják a cselekményt,

mely bonyodalmak a III. felvonásban természetesen elsimulnak. A komoly, epekedő duettekhez a szubrett és a komikus együttes táncszámai szolgáltatják az ellensúlyt. Látjuk, hogy ami a pszichológiát illeti, a helyzet nem sokat javult, de Lehár zenéje pótolta e hiányokat. A «Víg özvegy»-ben bontakoztak ki először zenéjének értékei: melódikus, előkelő valcerjeinek, szerelmi énekeinek meleg, érzéki varázsa, lendületes indulói, gyöngéd lírai hangulatok; ragyogó, mesteri tudásra valló hangszerelése. Mind többi nevesebb operettjeire (Drótostót 1902, Luxemburg grófja 1909, Cigányszerlem 1910, Éva 1911, Végre egyedül 1914, A tangókirálynő 1921, Frasquita 1922, Paganini 1925, Friderike 1928), mind a második bécsi operettiskolára általában jellemző a nagy operettstílus, amely technikájában és szellemében operaszerűvé emelkedik. A témák itt-ott a parodizálás lehetőségét teljesen kizáró tragikus fordulatot vesznek; a zene ennek megfelelően drámai jelleget ölt. Lehár most bemutatott regényes operettje, «A mosoly országa» is ebbe a körbe tartozik. Az exotikus témában, egész felfogásában Puccini ilyenmű lírai operáihoz közeledik. Szövege az európai és ázsiai világnézet összeütközését, tehát egy tragikus összeütközést állít a központba. Csusong kínai herceg felesége, egy bécsi grófnő nem tudja elviselni, hogy férje a kínai törvényektől követelt többnejűséget — ha csak formaliter is —, be akarja tartani és szerelméből kiábrándulva tér vissza hazájába. A herceg vérző szívvel szabad utat enged neki, mert érzi, hogy előbb-utóbb a honvágy el fogja sorvasztani az idegen talajba ültetett virágot. — Ez a téma természetszerűen sok alkalmat szolgáltat érzelmes, sokszor fájdalmas melódikus ívek szövésére és éppen ezért még jobban érezzük a romantikus operett legnagyobb gyengéjét: az át nem hidalható ellentét stílusalanságát. a

drámai momentumok és az operett-szerű táncszámok között. Tény, hogy a drámai jeleneteket bajos volna táncszámokban megírni, de ha ezekre megfelelő zenei kifejezést találnak, a mókás részekkel szemben ezt a zenét mindig csak «quasi» dramatikusként érezzük. De a 60 éves Lehár így is megtalálja az utat a szívekhez. Gazdag melódikája (a herceg belépője, az alma-virágdal, Tee en deux, pagodadal stb.) egyes részeiben egész operaszerűen az érzelmi helyzeteknek megfelelően tér vissza. A férfi főszereplőre árasztotta melódikus invenciójának legszebb termékeit: az epedő, diadalmas, majd fájdalmas, lemondó érzelmek a fényes tenórhang szárnyalásában kapnak megragadó kifejezést, ezzel szemben a női zenei főszerep erősen háttérbe szorul. A «sláger»-számok természetesen a szubrett és a komikus szerepét betöltő kis Mi (a herceg huga) és Pottenstein Hatfaludy gróf (Liza leánykori imádója) kezében vannak. Ezek azok a táncszámok, amelyek «beütnek», amelyek témáik átlátszó egyszerűségével rögtön a legszelebbkörű rezonanciára találnak. Sokszor bizony eléggé banálisak, de szerzők mindig meg tudják őket tölteni annyi tartalommal, friss, eleven ritmussal, hogy megfelelhessenek hivatásuknak: az életöröm, a semmit tragikusan nemvevés hirdetésének. «A mosoly országá»-nak slágere az a kis magyaros ritmusú táncdal, amelyet, a közönség nagy ovációjára, Mi és Feri gróf nem győznek elégszer megismételni. Ezenkívül nyoma sincs a műben Lehár magyarságának. Az ázsiai lélekből is csak a konvencionális, jól ismert elemeket kapjuk: egypár igen ismerős (Puccini) «exotikus» motívum, hangszerszín, a kínai virágos nyelv és persze a hárem adná együttvéve a kínai lelket. Nem tudjuk, hogy szándékos-e, de tény, hogy az ázsiai testvérpár, akik le tudnak mondani és mosoly mögé rejtik szenvedésüket, etikai szempontból sokkal magasabb-

rendű beállítást nyernek, mint az európai nő és férfi.

Hála Lehár még ma is erőteljes művészi alkotóerejének, a 20 év előtt megkezdett irányban még mindig van mondanivalója és bár ezt a mondani valót csak ebbe a régi szalónstílusba tudja beilleszteni, különösen az idősebb generációra még ma is nagy vonzerőt gyakorol. Az opera színpada teljesen megfelelőnek bizonyul az ilyen műfaj számára, amely messze eltávolodott az operett igazi hivatásától. Elettközelséget, frissességet, üdítést várunk a jövő operettjétől, várjuk a felszabadító nevetést, mint az igazi életművészet győzelmének koronáját. A dagályos érzelmi kultusz, a ma meglehetősen mellékes szerelmi problémák és epekedések fülledt levegője helyett szabadabb, természetesebb légkörre vágyódunk, amelyben szatíra, humor, finom aktuális paródia és a mai kor egyik legfontosabb művészi kifejezése, a tánc uralkodnak. Utóbbi ma nemcsak szórakozás, hanem a test gráciájának, ritmikus felszabadításának kifejező eszköze, magának a zenének egyik legteljesebb kiélése, amely a mult kedvenc táncának, a valcernek egyhangú körforgásával szemben a klasszikus táncideál egyetemes jellegéhez közeledik.

Ez azonban ma még mind csak «pia desideria». Egyelőre a M. Kir. Operaházban tapsolunk Lehár «regényes» operettjének, a kettős szereposztásban *Székelyhidy-Rösler*, *Nagy Margit-Relle G.*, *Orosz Júlia-Gere Lola*, *Malczky O.* és *Laurisin L.* kitűnő alakításának s illőképpen meghatódunk a

«verlassene Frau» elcsépelet sablónja helyett némi «modernebb» színezettel beállított «verlassener Mann» szívbéli tragédiáján.

Külön kell megemlíteni *Oldh Gusztáv* kínai díszletét (II. felv.), amellyel még a Turandot után is tudott meglepő és nagyon szép művészi hatást elérni.

*

Horthy Miklósné kormányzóéne főméltósága inségakciója javára a Zene-művészeti Főiskola nagyszerű hangversenyt rendezett. Elsőrangúak voltak a szereplő művészek: *Báthy Anna*, *Zathureczky Ede*, *Stefániai Imre*, elsőrangú volt a zenekar, de amit ezen a hangversenyen elsősorban méltatnunk kell, az az egyöntetű, impozáns részvét, amellyel a magyar társadalom legfelsőbb rétegei áldoztak a főméltóságú asszony nemes eszméjének. Zene és hallgatóság ennek az eszmének voltak szolgálói. A királyi vár csodálatos fehér márványterme, amely hajdan annyi fényes udvari ünnepségnek volt tanuja, csak ennek a nemes eszmének érdekében, az éhező és fázó Magyarország felségítésére nyitotta meg kapuit a közönség előtt. A pazar külső keret, a csillogó fény és színpompa közepette felhangzó zene egy percre visszaringatott a régi idők gondtalan, békés világába, abba a világba, amely az emlékezők előtt is már csak álomnak tűnt fel s amelyről ma oly sokan nem is tudnak semmit.

A szép hangverseny 20.000 pengővel szaporította az inségakcióra eddig befolyt összeget.

Prahács Margit.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.

A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE. Helyettes szerkesztője: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.

A «STUDIUM» kiadásában megjelent a

VILÁGIRODALMI LEXIKON

(KÜLFÖLDI IRODALOM.)

I. kötete.

Több mint 60 kiváló szaktudós közreműködésével szerkesztette:

Dr. DÉZSI LAJOS

A Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, egyetemi nyilvános rendes tanár.

A Lexikon tartalmának főbb részei:

1. Rövid áttekintés minden nemzet irodalmának fejlődéséről a legrégebb kortól máig.
2. a világirodalom nevesebb íróinak és tudósainak életrajza és irodalmi működése (a róluk szóló irodalomban);
3. a nevezetesebb és nagyobb művek, főként eposzok, regények, drámák tartalmi ismertetése és esztétikai méltatása;
4. az irodalmi műfajok fejlődéstörténete, általában az irodalomtudomány minden fontosabb kérdése;
5. írói álnévek;
6. hírlapirodalom;
7. a játékszintörténet a körébe tartozó fogalmak ismertetésével s nevezetesebb színészek életrajzával;
8. bibliofília s általában a könyvre vonatkozó ismeretek;
9. a könyvnyomdászat és
10. könyvtárak ismertetése.

A cikkeket mindenütt bibliográfia kíséri, a tárgyra vonatkozó nevezetesebb művek, életrajzok, ismertetések stb. felsorolásával. ~ A legkiválóbb szaktudósok neve és tudományos tekintélye az egyes cikkek tudományos alaposágát és értékét eleve biztosítja. ~ A szöveg a nevesebb írók arcképével, névaláírásával s a kiválóbb művek címlapjainak hasonmásával stb. gazdagon van illusztrálva.

A Világirodalmi Lexikon még más Lexikonok mellett is nélkülözhetetlen és hűzaggottló kézikönyvül szolgál.

A VILÁGIRODALMI LEXIKON

3 kötetben, több mint 3,000 hasáb terjedelemben, nagy lexikonalakban, egész vászonkötésben a MAGYAR IRODALMI LEXIKON-nak megfelelő kiállításban jelenik meg.

Kedvezményes megrendelési ára megjelenésig kötve 3 kötetben 98 pengő, amely összeg havi 5 pengős részletekben is fizethető.

Bolti ára sokkal magasabb lesz. ~ Akik az egész összeget az I. kötet átvételekor egy összegben befizetik, a munkát 90 pengőért kapják. ~ Az I. kötet megrendelése az egész mű átvételére kötelez. ~ Prospektusokat, csekklapokat készséggel küldünk.

«STUDIUM» könyvkiadó, Budapest, IV., Múzeum-körút 21.

Postacsekkszám: 4041. ~ Telefonszám: Automata 856—16.

A Magyar Asszony XI. évfolyama gróf Ambrózy Migazzi Lajosné szerkesztésében, megnagyobbodott formában, művészen szép új borítékban jelenik meg. A februári szám eleven, gazdag, változatos tartalmából kiemelkedik József Ferenc kir. herceg Tormay Cecíliának ajánlott «Tilalomfa» c. verse, Gramantik Margitnak gróf Rhédey Claudinéről, az angol király magyar származású nagyanyjáról írt vonzóan kedves cikke, a tihanyi Biológiai Intézet rendkívül érdekes ismertetése. Részletesen beszámol a lap a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége XI. közgyűléséről, a magyar asszonyok hatalmas, öntudatos, egyedülálló munkájáról. Varga Ferenc: «Hős fiúk» c. műkedvelői előadásra alkalmas színdarabját hozza, továbbá az elszakított területek magyarságának életéről közöl élénk és őszinte képeket. Szabó Mária: Kérdés-feleletek rovatának első, tanulságos közleményét s értékes háziipari és háztartási cikkeket. Ezenkívül foglalkozik e szám Sopronnal, egyaránt felkeltve mindazok komoly érdeklődését, kik előtt e régi város ismert, vagy ismeretlen. Könyvismertetést, rejtvénypályázatot közöl, a megfejtőket értékes jutalomban részesíti. Sok szép kép teszi színessé a lapot. — Kapható minden vasuti elárusítóboltban és minden jobb könyvkereskedésben. Egyes szám ára 50 fillér, előfizetési ára félévre 2 pengő. Mutatványszámot díjmentesen küld a szerkesztőség, VII., Rózsa-utca 23.

Ú J K Ö N Y V E K

Most jelent meg

RÉDEY TIVADAR irodalmi és színházi tanulmányainak válogatott gyűjteménye KRITIKAI DOLGOZATOK ÉS VÁZLATOK

címmel. A tíz éves kötet esszai és kritikái Katona Józseffel, Gyulai Pállal, Péterfy Jenővel, Harsányi Kálmánnal, Kosztolányi Dezsővel, Babits Mihállyal, Jászai Marival és Odry Árpáddal foglalkoznak.

A könyv ára 4 P. Kapható bármely könyvkereskedésben és a kiadónál:

PFEIFER FERDINÁND (Zeidler-Testvérek) nemzeti könyvkereskedésében,
Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 5.

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK

Szerkeszti **VAJTHÓ LÁSZLÓ**. 1. szám.

Bessenyei György: A TÖRVÉNYNEK ÚTJA, TUDÓS TÁRSASÁG

Ára 1 pengő. ~ Kir. Magy. Egyetemi Nyomda, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6.

Gulyás Pál: MISZTIKUS ÜNNEPI ASZTAL

A kiváló poéta legszebb költeményeinek gyűjteménye. ~ Bolti ára 3 P.
Előfizetőink a NAPKELET kiadóhivatalánál 2 pengőért rendelhetik meg.

A NAPKELET KÖNYVTÁRA

A magyar szellem legszebb alkotásait, a magyar mult legnevezetesebb emlékeit és a legértékesebb külföldi klasszikus művek magyar fordítását tartalmazza a kiváló nyomdai előállításban megjelent kiadványsorozat:

1. *Madách: Az ember tragédiája*. II. kiadás. (Elfogyott.)
2. *Tormay Cecile: Megállt az óra*. Novellák.
3. *Szekfü Gyula: Történetpolitikai tanulmányok*.
4. *Komáromi János: Zúg a lenyves*. Regény.
5. *Vörösmarty-anthológia*. (Elfogyott.)
- 6—7. *Somssich Andor: Liszt Ferenc élete*.
8. *Reményik Sándor: Atlantisz harangoz*. Versek.
9. *Bethlen Margit: Boldog sziget Istene*. Novellák.
- 10—11. *Szabó Mária: Felfelé*. Regény.
12. *Mohács Magyarországa*. Burgio követ jelentései Bartoniek Emma fordításában.
13. *Condvi: Michelangelo élete*. Gróf Zichy Rafaelné fordításában.
14. *Magyar Anonymus*. Pais Dezső fordításában.
15. *Oláh György: Görögfisz*. Regény.
16. *Assisi Szent Ferenc Kís Virágai*. Tormay Cecile fordításában. III. kiadás.
- 17—18. *Mussolini beszédei*. Gróf Zichy Rafaelné fordításában.
19. *Magyar népballadák*. Gragger Róbert tanulmányával. Sajtó alá rendezte Gálos Rezső. (Elfogyott.)
- 20—21. *Hekler Antal: Leonardo da Vinci életrajza*.
22. *Boldog Margit legendája*. Sajtó alá rendezte Baros Gyula.
23. *Bibó Lajos: A föld*. Elbeszélések.

A kiadványok bármelyike egy-egy számának bolti ára 1.80 pengő. Vidékre való szállítás esetén portókölttség kötetenként 20 fillér. Kapható minden könyvkereskedésben.

A NAPKELET előfizetői részére a következő kedvezményes árakat tartjuk fenn: Bármelyik szám a kiadóhivatalban átvéve 1.40 pengő, postán való szállítással 1.60 pengő. A kettős számból álló kötet ára kétszeres számítandó.

A könyveket az ár előzetes beküldése ellenében vagy utánvétellel szállítja a kiadóhivatal.

Kérelem a Napkelet t. olvasóihoz és barátaihoz!

Páratlan lelkesedés és szeretet fogadta nyolc évvel ezelőt a NAPKELET indulását s ez a hatalmas erkölcsi tőke mindig a legnagyobb segítséget jelentette a kiadó Magyar Irodalmi Társaságnak a válságos idők nehézségeinek leküzdésében. Az egyre súlyosodó időkben, amidőn a magyar irodalomban egykor oly hatalmas idegen szellem újra kísérletezik régi szerepkörének átvételére, ma még nagyobb mértékben szükség van az ideális irodalmi célokat szolgáló folyóirat és a magyar olvasóközönség megértő együttműködésére. Ezért bizalommal kérjük a NAPKELET olvasóit és barátait, hogy irodalmi törekvéseink előmozdítása céljából a NAPKELET-et ismeretőségük körében ajánlani és bennünket új előfizetők szerzésével támogatni szíveskedjenek.

Azok részére a lelkes közreműködők részére, akik folyóiratunknak új előfizetőt szereznek, kiadóhivatalunk az alább felsorolt művek közül szabadon választható 2 darab jutalomkönyvet ajánl fel:

1. **Floretti.** A Napkelet Könyvtárában megjelent Assisi Szent Ferenc Kis Virágai c. kiadvány finom papírra nyomott és izléses félkeménykötésű külön kiadása.
2. **Gulyás Pál:** Misztikus ünnepi asztal c. könyve. A fiatal költőgeneráció egyik legerősebb egyéniségének nagy sikert aratott verseskötete.
3. **Reményik Sándor:** Atlantisz harangoz c. könyve. A mai Erdély első poétájának legszebb költeményei a Napkelet Könyvtárában.
4. **Gróf Bethlen Margit:** A boldog sziget Istene és
5. **Bibó Lajos:** A föld c. könyve. Mindkettő a Napkelet Könyvtárának igen keresett novelláskötete.
6. **Boldog Margit legendája.** A szentéletű magyar királyleány csodálatos életének leírása régi magyar nyelven.

Minden új előfizető bejelentése után kiadóhivatalunk azonnal portómentes küldéssel postára adja a kiválasztandó két művet.

A NAPKELET LEXIKONA

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel föl s külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő és 2 kötetből álló lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára 48 pengő. Minden könyvkereskedésben kapható.

A NAPKELET előfizetői 24 P kedvezményes áron rendelhetik meg a kiadóhivatalnál. Az ár hathavi részletben is törleszthető.

ELFOGYOTT KIADVÁNYOK

Az ember tragédiája, Vörösmarty-anthológia és Magyar népballadák c. kiadványunkból, sajnos, nem tudjuk kielégíteni a még mindig nagyszámban jelentkező megrendeléseket.

Szabó Mária: Feltelél! c. kiadványunkból is már csak néhány példánnyal rendelkezünk, Assisi Szent Ferenc Kis Virágai c. kötetünk pedig már a III. kiadásban van forgalomban.